ضيا

ايڪيهن صديءَ جو سواڳتي پرچو

انڪ ٩ ۽ ١٠ ٽماهي ادبي انتخاب (رسالو) جولاءِ-ڊسمبر ٢٠٠٠

سنڌي ادب جي جوت سدائين روشن تجليدار رهي

ساهتيہ قوم جي
دستاويزي سڃاڻ
آهي. اُن سڃاڻ
کي بلندين تي
رسائڻ هر قوم جو
پهريون فرض
آهي.

شري پرسرام ضيا صاحب

سڀلانيءَ جو سڀر
١١ جولاءِ ١٩١١
ٽنڊو آدم) سنڌ
٢٨ آڪٽوبر ١٩٥٨
(سنڌونگر)
٤٧ سال، ٣ مهنا،
سترهن ڏينهن

رگ‌ويد - رِچا

نِرنڪار، نِرليپ آهين اَناد
اَجوني اَنوُپي نہ ڪو انت آد
نَہ سمجهي سگهي توکي وادوِواد
فقط توکي سمجهي سگهي اعتقاد
تون هر چيز ۾ تو سمايلُ رهين
ٻُجهيءَ ريت سيني کي شڪتي تو ڏين.
— ضيا

Bed

ضيا (ٽماهي) ادبي اِنتخاب

انڪ ۹ — جولاءِ - سيپٽمبر ۲۰۰۰

-: سمپادڪ :-

منوهر بيدي

17, Kesabai Apt., Near 24/C School,
O.T. Section, Ulhasnagar-421 001.
Tel. : 541736

لائيف ميمبر شپ - -/300
ساليانو چندو - -/60
هي انڪ - -/20

صلاحڪار منڊل

۱. شري گوپ چندر (نيويارڪ)
۲. شري نارائڻ سچاننداڻي (اَبوڌابي)
۳. شري ايسر ڪلياڻي (ناگپور)
۴. شري سندر ڪلواڻي (جوڌپور)
۵. شري بچارام ليڊواڻي (مُلند)
۶. شري سندرداس مولاڻي (ممبئي)
۷. شري لڇمڻداس پميواڻي (ممبئي)

– سنڌونگر –

۸. شري آر.ايس. ورداڻي (وڪيل)
۹. شري ارجن ماڻا (وڪيل)
۱۰. شري بسنتراءِ اوٽواڻي (وڪيل)
۱۱. شري نارائڻ شڪيجا
۱۲. شري هري پنڪج
۱۳. موتيرام هيرانندائي

-: سهايڪ ۽ پرڪاشڪ :-

نارائڻ پرسرام ضيا

ضيا ساهتيہ مالها، بئرڪ نمبر ۱۰۸۵،
پرسرام ضيا روڊ، او.ٽي.، اُلهاسنگر- 421003 Tel. : 549027

D.T.P.
MARUTI COMPUTERS
MR. ISHWAR BANWANI
C/o. OM Offset
Opp. Regency Hall, New Link Road,
Furniture Bazar, Ulhasnagar-421 003.
Tel. : 571480 (R) 557928

PRINTING
ZIA PRINTERS
1085, O. T. Section,
Parasram "Zia" Road,
Sindhunagar - 421 003.
Dist. Thane (Maharashtra)
Tel. : (0251) 549027

گيتڪار : ماسٽر رانجهن

گيت ۴

راڳ پهاڙي

الائجي ڇا ۾ راضي آ الائجي ڪنهن سان راضي آ
ڪوئي راجا ڪو فقير بازيگر جي بازي آ
الائجي .....

١. ڪنهن کي لکَ ڏئي تو لعل ڪري
ڪنهن کي ڪکَ ڏئي ڪنگال ڪري
ڏوهه اسانجا ڪين ڏسي شل پنهنجي مهر ڪري
الائجي .....

٢. توبهه ڪر ۽ تڪبر ڇڏ
ڪر نوڙت ذري ذري
ڪنهنجي لئه تو ڪوڙ ڪرين ويندين خالي هٿڙا ڌري
الائجي .....

٣. پير پيغمبر ڪيئي ويا
ويندو هرڪو سفر ڪري
حاڪم حڪم هلائي ويا - ويا ظالم ظلم ڪري
الائجي .....

۴. ڏڪندو رهه هردم اُن ڪان
جو ڪنهن ڪان ڪين ڏري
ياري رکه رانجهن اُن سان جو دم دم قدر ڪري
الائجي .....

(موڪليندڙ :- موهن سپتر ماسٽر رانجهن

ڏياريءَ جي شڀ ڏينهن جون لک-لک واڌايون.

پرڪاشڪ طرفان

حال حقيقت

پريه مترو،

هن رسالي جو نائون انڪ اسانکي شايع ڪندي بيحد خوشي ٿي رهي آهي. گذريل انڪ ۷ ۾ اسان جي نماڻي هجت مرهڪ ڪاپي ۾ گڏ پوسٽ ڪارڊ جواب لاءِ موڪلڻ جي آڌار اسان کي هيلتائين اٽڪل ۱۶۰ خط پهتا آهن. ڪيترن مترن پنهنجون رچنائون موڪليون آهن. ساڻ گڏ ڪافي همٿائيندڙ اُتساهڪ رايا صلاحون لکيون آهن. اسان انهن سڀني جا تهدل شڪرگذار آهيون سڀني کي جدا جدا پهچ لکڻ البت مشڪل ٿيندو. انهن پهتل صلاحن تي عمل ڪرڻ ۽ رچنائن کي جوڳي جاءِ ايندڙ انڪن ۾ ڏيڻ جي اسان هر ممڪن ڪوشش ڪندا رهنداسين.

ٻيو پني جا اگهه تمام گهڻو وڌڻ سبب اسان جو رسالو ڇپائڻ لاءِ ڏنل ٺيڪي تي ڪم تي واسطيدار پريس جو سهڪار پورو ملي ڪين سگهيو آهي. پنو گذريل ٻن انڪن ۾ البت سادو ڪم آندل آهي. انڪري ڇپائي جي ڪم ۾ ڪوتاهي نظر اچي ٿي جنهن لاءِ اسان کي بيحد ارمان آهي ۽ هن انڪ سان اها ڪمزوري اسان دور ڪئي آهي. اُميد ته پاٺڪ اسان جي ٿي گذريل ڪچائين کي در گذر ڪري هي ڪاريه پنهنجو سمجهي دلي سهڪار ڏيندا رهندا. ڪجهه مالي بوجهه هلڪو ڪرڻ لاءِ اسان وري به اها نماڻي هجت دهرايون ٿا ته پاڻ ميمبر ٿيو ۽ ٻيا ميمبر وڌائڻ لاءِ چاهه وٺو. ڪي به متر اسان جي طرفان اسانجا عيوضي بڻي اسانجي هن ڪاريه لاءِ نشڪام سهڪار ڏيڻ لاءِ قبوليت لکندا ته اسان انهن کي گهڻي شڪر ادائي هيٺ رسيد بوڪ ۽ گذريل اگهه شايع ٿيل جدا جدا انڪن جون ڪجهه ڪاپيون موڪلينداسين، جيئن هو ميمبر وڌائڻ لاءِ پنهنجي شهر ۾ هر ممڪن ڪوشش ڪري سگهن. ڌنيه واد.

نوٽ : ضيا ساهتيه مالها نالي ZIA SAHITYA MALHA اسان کي بئنڪ ۾ کاتو آهي. اسانجا ڪي به شڀ چنتڪ ساليانو يا حياتي ير جو چندو ميمبر شپ لاءِ يا ٻي طرح ڪا به مالي مدد موڪلڻ چاهين ته اُهي چيڪ يا ڊرافٽ رستي A/c Payee's لکي موڪلي سگهن ٿا، جنهنجي رسيد پهچ بروقت موڪلينداسين.

شيوا ۾،

نارائڻ پرسرام ضيا

پرڪاشڪ

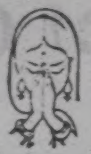

ضيا پريوار طرفان

سمرپڻ

ضيا (ٽماهي) ادبي رسالي جو هي انڪ-٩

سڪ ۽ سنيهه سان

شري ناڪر چاولا

کي

سمرپڻ ڪريون ٿا

جيڪو

- سپون/ٽماهي ادبي مغزن جي رستي سنڌي ساهتيہ جي سيوا ڪري رهيو آهي.
- سيتا سنڌو پون، سانتاڪروز ۾ وقت وقت، پر جلد بہ جلد ’ٽماڪا‘ ڪاريہ ڪرم سان سنڌيت جي سيوا ڪري رهيو آهي.

۽ خود بہ هڪ سٺو ڪهاڻيڪار ۽ سمپادڪ آهي.

ڪويتائون تہ لکڻ چاهين ٿا پر تڪنيڪي ڀاشا ۾ چيل ڳالهہ سمجهڻ هنن لاءِ تمام ڏکيو آهي. مان انهن جي مشڪلات ۽ سمسيا کي چڱيءَ طرح سمجهي سگهان ٿو. در اصل، مون اِهو ليکہ اُنهن لاءِ ڪونہ لکيو آهي جيڪي ڇندن ۽ وزنن کان بلڪل ناواقف آهن پر مون اهو ليکہ انهن لاءِ لکيو آهي جن کي ڇند وديا ۽ علم عروض جي ڪجهہ ڄاڻ آهي. مون انهن کي ٻڌائڻ چاهيو آهي تہ اِهو علم 'ڪُل ڄا سر سر' جهڙو سؤلو ڪونہ آهي. چار پنج وزن ۽ ٻہ چار ڇند رٽي ڇڏڻ سان ڪجهہ ٿئڻ وارو ناهي. جيڪڏهن ڪويءَ / شاعر کي تمام ٿورن ڇندن ۽ وزنن جي ڄاڻ هوندي تہ ڪاويہ-رچنا ڪندي يا تہ پنهنجي ڀاون ۽ جذبن کي اڌورو ۽ اڻڇٽو پيش ڪندو يا هروڀرو وچي بحر ۾ پوندو ۽ اجاين گفتن ۽ تڪبندين جي وِيندو ڀرمار ڪندو. هر خيال کي هر ڪنهن ڇند يا وزن ۾ پيش ڪرڻ ڏاڍو ڏکيو آهي. سڀ تلسيداس ڪونہ آهن جو هڪ ئي ڇند ۾ 'رام چرت مانس' لکي ويندا يا جايسيءَ وانگر 'پدماوت' جي رچنا ڪري سگهندا. سنڌيءَ ۾ لکندڙ شاعرن جي اِها حالت آهي جو ڏهن-ٻار (ٻارهن) سٽن يا شعرن وارو غزل لکڻ کان پوءِ اچي ٿو سهڪو ٿئين. جن لاءِ غزل لکڻ ٿڪائيندڙ ٿئي ٿو، اُهي کنڊ-ڪاويہ يا مها-ڪاويہ ڇا لکي سگهندا. اُهي شخص وڏن-وڏن اُصولن ۽ ڀيکيدار بيانن سان، پنهنجون ڪمزورين ڍڪڻ جون پيا ڪوششون ڪندا. انهن کي شايد آزاد ڀارت جي پهرئين راشٽر ڪوي مئٿلي شرڻ گپت جي هيءَ عادت نہ وڻندي ۽ نہ وري سمجهہ ۾ ايندي. مون ٻڌو آهي ۽ ڪتابن ڇاهي ليکن ۾ پڙهيو آهي تہ مئٿلي شرڻ گپت روز صبح جو اُٿي سليٽ تي کنڊ-ڪاويہ جو حصو يا ڪائي ڪويتا لکندو هو. سليٽ ان ڪري ڪم آڻيندو هو جيئن لفظن ۾ ڦير-ڦار ڪرڻ تي پنا اجايا وڃائڻا نہ پون. سليٽ تي لکيل ڪويتا-انشن مان جڏهن کيس سنتوش ملي ويندو هو تہ پوءِ اُهي سٽون پني تي اُتاريندو هو. هو چرگانءَ (جهانسي) ۾ رهندو هو ۽ کيس پنهنجي پريس بہ هئي. سندس ننڍو ڀاءُ سيارام شرڻ گپت بہ ڪوي، ڪهاڻيڪار ۽ اُپنياس-ڪار هو. مون اِهو بہ ٻڌو ۽ پڙهيو آهي تہ ڪويتا جون مقرر ڪيل سٽون لکڻ کان اڳہ مئٿلي شرڻ گپت پنهنجيءَ جڳهہ تان اُٿندو ئي ڪونہ هو. تپسيائن، محنتن، جفاڪشين ۽ سرتوڙ ڪوشش جون وڏيون وڏيون ڳالهيون

سمپادڪيہ

ا: - ڪن چاڙهوُ سڄڻن 'ضيا' رسالي ۾ شايع ٿيندڙ ڪوتائن / غزلن / گيتن وغيره بابت شڪايت ڪئي آهي تہ مان، ڪاويہ-شاستر، ڇند-وديا ۽ علم-عروض جي ڪجهہ (ڪافي نہ) ڄاڻ هئڻ جي باوجوُد اهڙو نظم ڇا لاءِ شايع ڪريان ٿو جيڪو نہ فقط ڪوين / شاعرن کي غلط-فهمين ۾ مبتلا ٿو ڪري بلڪ آئينده لاءِ هڪ خراب مثال بہ پيش ٿو ڪري. اُنهن سڄڻن کي انديشو آهي تہ ان قسم جي دريا-دليءَ مان، آخر ۾ هلي، ادب کي نقصان ئي پهچڻو آهي.

مون کي محسوس ٿئي ٿو تہ اُهي سڄڻ نيڪ چئي رهيا آهن. اِن ڪري هن لکڻيءَ جي رستي مان ڪوين/شاعرن کي هڪ خاص ڳالهہ چئي رهيو آهيان.

● خاص ڳالهہ:

ا - هرهڪ ڪاويہ - رچنا (نظم / غزل / گيت / رُباعي، بيت وغيره وغيره) جي مٿان ڇنديا وزن لکو.

٢. جيڪڏهن ڪن ڪوين / شاعرن کي ڇند-وديا يا علم-عروض جي ڄاڻ ڪونہ آهي پر هو 'نئي ڪويتا' لکن ٿا تہ پوءِ اِهو خيال رکن تہ نئي ڪويتا جو ڀاوَ-پکش پرٻل هئڻ گهرجي. اِهو اشد ضروري بہ آهي ڇو تہ نئي ڪويتا ۾ اُهي خيال ڏنا ويندا آهن جن کي ڇندن ۽ وزنن جي، بندشن جي ڪري نظم-بند ڪرڻ ممڪن نہ هوندو آهي يا ازحد ڏکيو هوندو آهي ۽ پوءِ بہ گهڻو ڪجهہ رهجي وڃڻ جو امڪان رهندو آهي.

٢: - ڪِن جگياسوُ، شڄاڻہ ۽ ڪلا پريمين سڄڻن مون کي صاف صاف لفظن ۾ چيو آهي تہ ڇند وديا ۽ علم-عروض تي لکيل ليکہ ڪين وڌيو تہ آهي پر پورو سمجهہ ۾ ڪونہ آيو آهي. هنن جي چوڻ جو مطلب اهو آهي تہ ڇندن ۽ عروضن بابت ڪين سؤليءَ ڀاشا ۾ سمجهايل ڄاڻ گهرجي. هوُ ڇندن ۽ عروضن جي مطابق

لوپي لاڪيٽا

(هڪ مسخريءَ جو نقل)

۱۹۰۸ ۾ لکيل - ۱۹۳۰ ۾ ڇپيل

’لوپي لاڪيٽا‘، ٽن ڇهڃٽن (درشين) ۾ ڦهليل هڪ پرهسن آهي. جنهن ناٽڪي لکٽيءَ کي اڄ ڪلهہ ايڪانڪي (ايڪ + انڪي = هڪ انڪ ۾ سمايل) چيو وڃي ٿو. اهڙي هو بہ هو لکٽي پراچين پارتيہ ساهتيہ ۾ ڪونہ ٿي ملي. باقي ناٽيہ-ڪلا کي ٻن ڀاڱن ۾ ورهايو ويو هو : روپڪ ۽ اُپ روپڪ. روپڪ جا ڏهہ ڀيد مڃيا ويا آهن ۽ اُپ-روپڪ جا ارڙهن ڀيد ليکيا ويا آهن. ناٽڪ کي روپڪ جي ڏهن ڀيدن مان ئي هڪ ڀيد مڃيو ويو آهي. پرهسن (هاسيہ رس سان ڀريل ناٽڪ) بہ روپڪ جو ئي هڪ ڀيد آهي.

ناٽڪ ۾ پنجن کان ڏهن جي اندر انڪ (Acts) ٿيندا آهن. ناٽيہ شاستر جي آچارين مهاناٽڪ جي بہ ڪلپنا ڪئي آهي جنهن ۾ ڏهہ يا ڏهن کان وڌيڪ انڪ هئڻ گهرجن. پر مهاناٽڪ جو مثال نہ سنسڪرت ۾ مليٿو ۽ نہ وري هنديءَ ۾. سنڌيءَ بابت تہ سوچي بہ ڪونہ ٿو سگهجي.

اڄ ڪلهہ هندي اردو، چاهي سنڌيءَ ۾ ڪيترائي پرهسن ملي ويندا پر شروعاتي زماني ۾ لکيل ڀارتيندو هرشچندر جو پرهسن ”انڌير نگري چؤپٽ راجا“ اڄ بہ نہ فقط ڪلاڪي ڪلائي ڪيرو ٿو ڪري، بلڪ اڄ جي ڏانڌل بازيءَ، بهاني بازيءَ حرفت بازيءَ تي هڪ تکي چوٽ بہ هڻي ٿو.

ناٽڪ جي جان ڊائلاگ آهن. ناٽڪ لکندڙ ليکڪ زوردار ۽ اثردار سنواد لکڻ جي ڏانوَ کان نہ فقط واقف هجي بلڪ هن کي قدرتي طور اِها ڏات بہ مليل هجي. ڊائلاگ ۾ وهڪرو هئڻ تمام ضروري آهي. ان کان سواءِ ليکڪ ڀاشا جي پيچ و خم کان بخوبي واقف هجي هي مثال ڏسو (مان مثال انگريزي زبان ۾ لکي رهيو آهيان ڇو تہ ان ڀاشا ۾ ئي اهو سنواد پنهنجو مڪمل اثر ظاهر ڪري سگهندو.)

(هڪ ماسٽر هڪ پروفيسر کي چوي‌ٿو)

ڪندڙن ڪي ان مثال مان سمجهڻ گهرجي تہ ڪويتا-پريم ۽ ڪلا-پريم جي اصلي صورت ڪهڙي هوندي آهي.

هاڻي مان پنهنجي اصلي مقصد تي اچان ٿو ۽ ڪوشش ڪريان ٿو جيئن سؤلي ۾ سؤلي طريقي سان هڪ وزن جي سمجهاڻي پاڻڪن جي اڳيان رکي سگهان. مان شروعات بحر متقارب جي هن وزن سان ڪريان ٿو :

فعولن فعولن فعولن فعولن

اهو ئي وزن آهي جنهن ۾ هڪ پراڻي فلم (نالو ياد ڪونہ ٿو اچي) جو هي گيت لکيو ويو آهي ۽ جنهن کي هيمنت ڪمار ڳاتو آهي،

نہ يہ چاند هوگا نہ تاري رهينگي
مگر هم هميشہ تمهاري رهينگي

'پياسا' فلم ۾ ساحر لڌيانويءَ هي نغما بہ انهيءَ وزن ۾ ئي لکيا آهن

جنهين ناز هئہ هند پر وه ڪهان هئن ؟

•

يہ دنيا اگر مل ڀي جائي تو ڪيا هئہ ؟

۽ آخر ۾ منهنجيءَ دل تي تري آيل جُدائيءَ جي حالت جون هي سٽون :

جڏها نڪر جاني ! سڄڻ سانگہ سنياريا،
راتيان راحت ناه ڪا، ڏينهان حيراني،
آئون پنهنجي پرينءَ تان، ڪوڙين قرباني،
رضا رَباني، نہ تہ ڪريان وس وَ صالَ جا !

- شاه لطيف

اَنت-هين پيڙا ۽ دڪہ جو ڪهڙو نہ سهج ۽ پرڀاوَ-شالي چترڻ ! ڪويتا جو اِهو آهي بنياد، اِهو آهي ٻل ۽ اِهو آهي سؤندريہ !

٢ سيپٽمبر ٢٠٠٠ — منوهر بيدي

ڇهڇنو پهريون

اسٽان - پولانگر (وشنو پرشاد وڪيل جو بنگلو - وشنو پرشاد ۽ سندس دوست هري پرشاد وڪيل ويٺا ڳالهيون ڪن)

وشنو پرشاد : ادا ! سچ تو پڇين ته تو جهڙو قابل ۽ يگانو وڪيل ڪو ورلي هوندو. مان سو ائين چوندس ته وڪالت جا فن اڃا پري پيا آهن. هتي اچي ڪم ڪر ته ڪل پوئي.

هري پرشاد : پائي پاٽڪي ته دال روٽي سان ڪم. سا سکپور ۾ ئي پيئي ملي. اسين پاڻ ڏاڍا وڪيل آهيون. خير سان پيئي نبري. سلوڪ سان ٿورو گهڻو سيڪو پيو ڪمائي.

وشنو پرشاد : هتي ته ادا پنج ڪوڙيون وڪيلن جون آهن، پوريون پنج ڪوڙيون ! ڪي ٽوپين سان، ڪي ٽوپلن سان، ڪي پٽڪي سان، ڪي پڳن سان، ڪي ته اصلي ٽپر اُگهاڙا، مطلب ته هر جنس اچي گڏي آهي. حيدرآبادي، اُترادي، لاڙائي، لاڪائي، سڀ اچي هت سوڙها ٿيا آهن. اڄ ڪلهه ته پائي ٻن روپين تي به وڪيل پيا ٿين، تنهن مان اٺ آنا ميان دلال صاحب جا، ڏيڍ روپيو مسٽر وڪيل صاحب جو. ڪي ته گاڏيءَ جي ڀاري ۽ وڪالت نامه جي ٽڪلي بچائڻ ۾ ئي پيا ٽرن. پر وڪالت ته حرفت، پيو مڙيو ئي ڪوڙ.

هري پرشاد : ادا ! وڪالت ڪجي ته سچ ۽ ايمان سان. قابليت ۽ محنت جو قُل ڪائجي، نه ڪوڙ ۽ ڪپٽ جو. ٻڌو ڪين اٿيئي ته ڪوڙي جي ٻوڙ ڪڏ تائين. ايمان نيٺ ايمان آهي.

وشنو پرشاد : سو آءٌ وري بي ايمان آهيان ڇا ؟ لعنت آهي بي ايمان ڪي. آءٌ پائي جيڪو ڪم ڪريان سو ظاهر ظهور ۽ ٽڪي ٽوڪي. اصيلن جي ميتا وٺي پوءِ پير ڪٽان. پوءِ به چوندين بي ايمان ؟ اجهو اچيتو ديوان لکر چند ۽ سندس پاٽيجو بلر مل. ڏس ويهي ته ڪيئن نه سڪيءَ پاڪيءَ سان ٿو حجامت لاهيان. پوءِ ٽوٽي ئي امانت آهي ته مان ايماندار يا بي ايمان ؟

(ديوان لکرچند ۽ بلرمل جو اچڻ)

پٽي : اچو ديوان صاحب ! (وشنو پرشاد ۽ هري پرشاد پٽي ساڻن گڏجن ٿا)

'I agree , you are a professor, but don't forget that I am The Master'

هن ڊائلاگ ۾ نہ فقط پروفيسر ۽ ماسٽر جا لفظي ارٿ خاص معنيٰ ٿا ڇڏائن بلڪ 'اي' ۽ 'دي' آرٽيڪل بہ وڏو پارٽ ادا ٿا ڪن.

ان ڪري، دوستو ! ساهتيہ ڪي عيرن غيرن ۽ نٿو خيرن لاءِ راند جو مئدان نہ سمجهي، هڪ اهڙي بساط (چيس بورڊ) سمجهو جنهن جي سامهون فقط ڇاٽو ۽ ايپاسي ئي ويهي منورنجڪ رانديون ڪري سگهندا. لکندڙ چاهي پڙهندڙ کي نرنتر سير مٿان سوا سير ٿئڻو آهي.

تنهن ڏينهن شيسڪسپيئر جي ناٽڪ 'روميو-جولئيٽ' جو هندي انواد ملي ويو. هڪ هنڌ ائين ڏيکاريل آهي تہ ننڍڙي جولئٽ ڏکو ٿي کائي ۽ زمين تي ڪري سڌي سمهي ٿي پوي. ان تي نؤڪرياڻي چويس ٿي : 'هاڻي تہ منهن ڀر ڪر - زندگيءَ ڀر (جواني ۾) تہ سڌو ئي سمهڻو اٿئي.'

جيڪڏهن ڪتاب جي سرورق تي شيڪسپيئر جو نالو ڇپيل نہ هجي تہ شايد ڪيترا ماڻهو ان ڊائلاگ جو لکندڙ قادرخان کي سمجهن. هر عظيم ۽ جڳ پرسڌ ساهتيڪار سيڪس جو سهارو ورتو آهي پر بدنام فقط ڇٽ ڀئيا / ٽنڊا ماڻهون ٿين ٿا.

۲۰ اپريل ۲۰۰۰ | منوهر بيدي

پاتر

وشنو پرساد : هڪ وڪيل

هري پرساد : وشنو پرساد جو دوست

ديوان لکر چندر : بلرمل جو مامو ۽ وشنو پرساد

بلرمل : لکرچند جو ڀاڻيجو / جا اصيل

ميلاپداس : هڪ وڪيل

چنچلداس : ميلاپداس جو اصيل

گوجو : برهمڻ

جهيبو : مسند

(ٽي ديوان / بہ نؤجوان / (ڪل ۱۲ پاتر/سڀ مرد)

لکر چند : ادا، ڪيس جو هلڻ وڃي ڪڏ پوي. مهرباني ڪري اسانکي پرچاءُ ڪرائي ڏي. هي ڇوڪر ويچارو پلا ڇا ڇاٽي هن مهاڄار مان.

بلر مل : ماما ! ائين نہ چئو. اوئين مان بہ مڙس ماڻهو آهيان.

وشنو پرشاد : پلا جي جهہ ڪٽي نهرائي تہ گود جو پٽ نہ آهين تہ پوءِ ؟

بلر مل : گود جو پٽ نہ آهيان ! مٽيون ڪورٽون ڪينهن ؟

وشنو پرشاد : ايءُ پائي ساڏ ! اها ڦر ڦر ڦتي ڪر. مٽي بہ اڪثر هيئيان اڪر صحيح ! ڪيس جي هارايئہ تہ پوءِ پيو گهٽيون گهمج.

بلر مل : مهرباني ڪري مونسان مستي ڦتي ڪر. جي ڪم ڪرٽو نہ هجيئي تہ ٻيو وڪيل وڃي ڪريان.

وشنو پرشاد : اي منشي بلر مل ڪير ٿو چويئي تہ نہ ڪر.

لکر چند : وشنو پرشاد ! تون بہ ڪڏهن ڇوڪر جو ڇوڪر !

وشنو پرشاد : پر بلر تہ ڪين آهيان ؟

بلر مل : ماما مونکي هاڻي ڇڏيو تہ مان وڃان. ڪيس نهيو ! وڃي ڪڏ پوي. عزت ڪان مٽي ٻيو ڪي بہ ڪينهين !

لکر چند : هاڻي ٿورو صبر ڪر. عجت تي ڪي فضيحت تي (وڪيل کي) سائين غصو گهڻو ڪيو. ڇوکر مل کي نہ ڏسو پاڻکي ڏسو. اسانکي ڪئن بہ پرچاءُ ڪرائي ڏيو. هزار ٻن ڏي پاڻکي بہ ڏسٽو نہ آهي.

وشنو پرشاد : سائين هتي هزار ٻن جي جاءِ نہ آهي. پري پساءُ آهي.

لکر چند : نيٺ من ٽن هزارن تي اچي بهن. آهين تہ ڏاڍو انڪلي ؟

وشنو پرشاد : مهربان ! پنجن هزارن ڪان گهٽ هڪڙي پائي بہ نہ سمجهجو. اچا بہ مٽي نظر رکجو.

لکر چند : ٻيلي، تنهنجا سي ڏاڍا احسان مڃينداسون جي پنجن هزارن ۾ تو هن ڇوکر جي جند ڇڏائين.

بلر مل : ماما، ڇوکر ڇو لائي ويٺا آهيو. مڙس آهيان، جيڪي پيو سو پري ڏيندس.

وشنو پرشاد : بلرمل، ڪير چوي توکي ڇوکر. تو جهڙو لاڪيٽو آلبيلو، مڇيلو جوان بہ ڪو ڳوليو لينڊو ! ڇهہ هزار پلا ڏيندين ؟

وشنو پرشاد : خوش تہ آهيو سائين ؟ چڱا ڀلا ! تازا توانا، نؤ ٻنؤ ؟
لکر چند : مهرباني توهانجي سائين !
هري پرشاد : خوش آهيون جناب ؟
لکر چند : صاحب من، مهرباني توهانجي. توهين تہ خوش آهيو ؟
هري پرشاد : شکر آهي. مهرباني توهانجي.
وشنو پرشاد : بلر مل ؟ توهين ڪئن آهيو جي ؟
بلر مل : شکر آهي. مهرباني اوهانجي.
وشنو پرشاد : (بلر مل کي) پوءِ توهين سياڻي ڪيس ۾ ڇا ڪا ڪريو ؟
بلر مل : اسين وري ڇا ڪنداسون ! وڪيل توهين پڇو ڪا اسان کان ؟ (لکر چند کي) ماما ! ڏسو ڪا حال ؟
وشنو پرشاد : ڀائي وڪيل اصيل کان نہ پڇندا، تڏهن ڪنهن کان پڇندا ؟ (لکر چند کي) ديوان صاحب توهين هن ڇوڪر مل کي سمجهايو تہ ڪتري ٻچو ڪي واڻڪيون ڳالهيون نہ ڪري.
لکر چند : وشنو پرشاد ! تون چرچڻ کان اهڙو رهين جهڙو گنجو رهي ڪنهڻ کان ! بلر کي جي گجي اچي ويئي تہ وري منهن بہ ڪين ڏينديءِ. ڪيس ڀلي وڃي ڪنجي ڪٺا ڪئي !
بلر مل : سچ ڪري پڇو تہ نانيءَ مونکي پٽ ڪري ڪنڌ ۾ اڙايو آهي.
وشنو پرشاد : ڪنهن توکي چيو تہ ماءُ کي ڇڏي نانيءَ جو پٽ ڪيءُ ؟ ڀائي بلرمل ! ورثا لکن جا سولا ڪين ملندا آهن؛ نکي مقدما پئسي ۽ تڪليف کانسواءِ هلندا آهن.
لکر چند : وشنو پرشاد، جيڪڏهن ڪو ناهو ڪو نهراءُ نہ ڪي وڃي تہ تمام چڱو.
وشنو پرشاد : سو تہ ماڻ بہ ڪو سمجهان - پر مونکي سو شڪ آهي تہ هاڻي ٻيو طرف ڏهن هزارن ڪي بہ جي ٻهي.
لکر چند : ٻيلي ڏاهو ڪي، اِهي ڪيڏون اسان سان ڦڻيون ڪر. تون جي سچو ڪين تہ چنچلداس جي وڪيل ميلاپداس جي مجال آهي جو نہ نهي !
وشنو پرشاد : ڀائي جي ڪيس هليو تہ وسؤن گهٽائينداسون پاڻ بہ ڪين. مرليون وڃائي وڃائي جج وڪيل ڦائهڻ ڪري ڇڏيندس.

هري پرشاد : ڀائي، تون ڄاڻ، تنهنجا ڪم ڄاڻن.

وشنو پرشاد : ٺاڪر سڀ چڱي ڪندو. اڄا نه ڪاسي مان ڇوڪرو پهرين آهي. ڏيري جا ڪمي اسين به ڪين آهيون. اسان به ڪي نه لهڻو.

هري پرشاد : سچ ڀائي سچ. (ٻئي ڪلن ٿا - پردو ڪري ٿو.)

ڇهڇٽو ڀيون

استان - پولانگر - (رستي تان ميلاپداس لنگهي ٿو. پٺيان سندس اصيل چنچلداس اچي مليس ٿو)

چنچل داس : سائين مان ڀاڻ توهان ڏي پي آيس. صبحاڻي اٿو شنوائي. ٿرتي ڪجو. متان بلرمل جو وڪيل گوءِ نه ڪٽي وڃي.

ميلاپداس : مهربان، مونکي هاڻي فرصت نه آهي. صبحاڻي ڳالهيون ڪنداسون.

چنچل داس : سائين پر ڳالهه نه ٻڌو.

ميلاپداس : ڳالهه ٻالهه سڀ صبحاڻي. هاڻي مونکي ڇڏيو. (وڃڻ جي ڪري ٿو. چنچلداس ڪوٽ کان جهليس ٿو) اصيل ٿيو ڪي چتي ٿي. ڀائي منهنجي هاڻي جند ڪٽي ڇڏ. ٽڪا نه ڪين ٻڌايا اٿيئي ؟

چنچل داس : پر سائين مقدمي ڪٽڻ ڪانپوءِ هزار روپيه ڇڏي ڏيندا ڇا ؟

ميلاپداس : هزار روپيه وڃي ڪڏ پون. روڪرو سؤ به چڱو. اسانجي نه متي ئي مردار ٿي آهي ڀائي صاحب اسانکي هاڻي هزار روپيه ڪين گهرجن، ڪين گهرجن. وڃي ٻيو ڪو وڪيل ڪر.

چنچل داس : ميلاپداس، ڀلائي ڪري ائين نه چؤ. مڙس اُهو جو توڙ نباهي. صبحاڻي ڪمر ڪشي هلي مقدمو هلاءِ.

ميلاپداس : پر ڀائي ! جهڙ به جي مقدمو ڪٽي نه هلايان. گهڻا سال مقدمي ڪي ٿيا آهن ! گهڻا دفعا خارج فيئل ٿي موٽي فيئل ٿي پي آيو آهي !

چنچل داس : هائو، هائو. اهي نه اُنهن ٻيري ٻڌن ججن جا ڪم آهن ! پر هاڻي جي نه هليو نه مان هاءِ ڪورٽ ۾ وڃي پڪار ڪندس. هاءِ ڪورٽ نه ٻڌو نه پروي ڪائونسل ۾. پروي ڪائونسل نه ٻڌو نه سيڪريٽري وٽ.

بلر مل : جيڪا مامي جي مرضي

لڪر چند : پنج هزار سي قبول آهن. متي پائي بہ نہ.

وشنو پرشاد : چڱو ! رکو هاڻي ناڪر تي. يلا ! پنجن هزارن مان جيڪڏهن عقل هلائي ڪي ڪٽي ڇڏايم تہ اُن ۾ تہ توهانجو پروجن ڪونهي ؟

لڪر چند : پنج سؤ ڪٽي ڇڏاءِ تہ بہ پنهنجو ڇا ؟

وشنو پرشاد : اُهي بيشڪ مان-ڪٽان ؟ توڙي ڪٽي هڪ هزار ڇڏايان ؟

لڪر چند : هڪ هزار ڇو ٿو ڇڏائين. ڪٽي پنجئي هزار ڇڏاءِ. تنهن ۾ پنهنجو ڪهڙو مطلب ؟ (بلر مل کي) آهن بہ ڇنڇل ۽ ميلاپ ڏاڍيون سٺريون ڌريون ! (وشنو پرشادکي) پائي پائڪي پنج هزار ڏيڻا. متي هڪڙي پائي بہ نہ. ڇنڇلداس ڪٽي ڪي ڪارو چور ڪٽي.

وشنو پرشاد : هري پرشاد، شاهد هجانءِ. هنن پاين کي پنج هزار ڏيڻا، هوڏانهن پنج ڪوڏيون ڇڏايان، هو ڏانهن پنج هزار. تنهن ۾ هنن ساڻن جو ڪوبہ واسطو ڪونهي.

بلر مل : ڪونهين، ڪونهين، ڪونهين.

لڪر چند : هائو، هائو، پنجن هزارن جو آءٌ بہ جوابدار آهيان.

وشنو پرشاد : چوندا آهن تہ بہ پائر ٽيون ليکو. صبحاڻي پنجن هزارن مان جي آءٌ ڳپل ڪٽي ڇڏايان ۽ پوءِ توهانجو من ڦري وڃي. تنهنڪري ....

لڪر چند : تنهنڪري وري ڇا ؟ وٺ اني جو اتي پنجن هزارن جي هنڊي (لکي ٿو ڏيس)

وشنو پرشاد : سائين سچ ڪري جي پڇو تہ مان ايترو پري ويس ئي ڪين ٿي. توهانجو لفظ ئي بس هو. پر هي پاڻ خاصو ڪم ٿيو. هاڻي توهين اصلي ڇتا. مان ڄاڻان ميلاپداس ڄاڻي.

بلر مل : متي مان هڪڙي پائي بہ ڪانہ ڏيندس.

وشنو پرشاد : ابا، تون ماٺ ڪري وينو هج. ڏس ويهي هاڻي ناڪر جا رنگ !

(لڪر چند ۽ بلر مل موڪلائي وڃن ٿا)

وشنو پرشاد : (هري پرشاد کي) ڪئن پائي، ڇا ٿو سمجهين ؟ هن ۾ تہ دغا ڪانهي ؟ هاڻي مان ڄاڻان منهنجو عقل ڄاڻي. مطلب تہ ٻُر ڄاڻي ٻُر جي ڳوٿري ڄاڻي. ڏس ويهي تہ ناڪر جي ڇا ٿو ڪري.

وشنو پرشاد : هزار روپيه به پلوَ پوتيون پائڻ سان مس ملندا. هيٺ نظر رکجانءِ نه مٿي.

ميلاپداس : تنهن مان ڇا ورندو ؟ تڏهن پلي مقدمو هلي. ڏسجانءِ ويهي اسانجي به هٿن جو صفايون.

وشنو پرشاد : اهي ٻوليون وري يارن سان نه ڪر. مقدمون هليو ته پوپٽيون گهٽن ڪي پارائيندس. پرچاءُ جي ڳالهه سا ٻي آهي. ڪٽي چوءَ ته ڇا وٺندين ؟

ميلاپداس : حق ته گهٽ ۾ گهٽ پنج هزار آهي. پر اڍائي هزار مون ڇڏيا. پنجويهه سؤ قبول آهن. مان في مان پنج سؤ ڇڏي پنج سؤ وٺندس ۽ ٻه هزار چنچلداس کي ڏيندس. هزار روپيه ته ويچاري جو خرچ ٿي ويو آهي.

وشنو پرشاد : ڇڱو ڀلا، رکه ناڪر جيءَ تي. پر ڳالهه ٻڌي اٿيئي، ٻيري جا ڪمي اسين به ڪين آهيون. جي ٻؤل ٿؤل ٻڌي اڍائي هزار روپين کان مٿي ڪي به ڪٽي مون بلر کان ورتو ته اُنهن ته تنهنجو واسطو ڪونهي ؟ اسان به ڪي ته لهڻون !

ميلاپداس : مٿي ڪي به مليئي تنهن ۾ پنهنجو ڇا ؟ اسانجو پنجويهه سوَن سان ڪم.

وشنو پرشاد : ڪٽي مان هزار وٺان ؟

ميلاپداس : هائو، هائو، جي ڪٽي پنج هزار ملنئي ته به اسانجو ڇا ؟ مان ته پاڻ خوش ٿيندس. پر اڳيان به بلر جو مامون لڪرچند به سٽري ڏر ڪانهي.

وشنو پرشاد : ڇڱو ڀلا، ڪريان ڪم ڪي اٿيئي پورو ؟ ڏيانءَ روڪ نوٽ سيوئي ناٽون ؟

ميلاپداس : تڏهن ته واهه !

وشنو پرشاد : اچيئي ٿي ڀلا هيءُ پنجويهه سوَن جي هنڊي (لکي تو ڏيس) ڏي رسيد، سگهو ٿي.

ميلاپداس : وٺ رسيد (رسيد لکي تو ڏيس) وشنو پرشاد ! بلر کان جي اهي اڍائي هزار مليئي ته نصيب وارو چئبين !

وشنو پرشاد : ڀائي ناڪر ڪيو ته سيني جي رهجي آئي. توهين به خوش، اسانجو اصيل به خوش ۽ آءُ به خوش. مان هنن سان نهراءُ ڪري اڍائي هزارن جي هنڊي لکي آيو هوس. وڏيڪ چڪ وجهين ها ته لاچار پنهنجي

سيڪريٽري نہ ٻڌو تہ ....

ميلاپداس : اڳتي زبان کي ٻنجو ڏي. مٿان کو ٻڌي ونيئي.

چنچل داس : تڏھن ڇو نہ تو جھ ھلائي ؟

ميلاپداس : آھستي آھستي ھلائي وجھندو. سچ تو پڇين تہ مقدمي جي ڏاڙھيءَ ۾ ئي ڪينھي. جي تو ھلي تہ تِپر ٿا پڌرا ٿين ئي.

چنچل داس : جي ائين آھي تہ ڇو نہ تو پرچاءُ ڪرائي ڏين. پر ڀلا ماڻس ! اھڙو جي خراب ڪيس ھو تہ ورتيءَ ڇو ٿي ؟ ڇو مونکان ايترو خرچ ڪرائيءِ ؟

ميلاپداس : ڀائي مقدمي جا تِپر پوءِ معلوم ٿيا. پرچاءُ ٿيئي تہ وڏو نصيب.

چنچل داس : ڀڳوان جي نالي، مونکي ھاڻي ٻور نہ. جئن وڻيئي تئن ٺاھ ڪرائي ڏي.

ميلاپداس : جئن وڻيم ؟

چنچل داس : ھائو، ھائو. خرچ ۽ مٿان موچاري رقم وٺي ڏيم تہ مون پچر ڇڏي.

ميلاپداس : چڱو ! رکہ رام تي. جتي پڳہ جو پيچ وري آيو تتي ڪٽي ورائيندس.

چنچل داس : ڀڳوان تنھنجي شل ڀلي ڪندو !

(چنچلداس وڃيٿو. وشنو پرشاد اچي نڪري ٿو)

وشنو پرشاد : مسٽر ميلاپداس !

ميلاپداس : اچو مسٽر وشنو پرشاد ! ڪيس ۾ صبحاڻي ڇا ٿا ڪريو ؟

وشنو پرشاد : ھلائيندا سون، ٻيو وري ڇا ڪندا سون ! گڏھ جو ماس ڪتي جا ڏند. پاڻکي تہ ڀائي ميان مري تہ ٻہ حلوو ڪائٽون، جي ٻيبي مري تہ ٻہ حلوو ڪائٽون.

ميلاپداس : توکي تہ ڀائي في ملي آھي. بلڪ جھڙي سٺيي ستابي ڌر ھٿ لڳي ويئي اٿيئي. پاڻکي تہ اجان نڪي ھر نڪي حاصل. سچ تو پڇين تہ مان ڪک تي پيو آھيان. جي پرچاءُ ڪرائي ڏين تہ احسان تنھنجا.

وشنو پرشاد : چڱو، رکہ ٺاڪر تي. تو جھڙي دوست کي وري رنج ڪبو ڇا ؟

ميلاپداس : تڏھن تہ ڪئين مھرباني. ڀلا ٻڌاءِ تہ ڇا وٺي ڏيندين ؟

جهيمو : مهراج، اسان سنتن تي بہ اِها ڳالھ اچي پيئي آهي. اسين ٻلا ڇا ڄاڻون گود جي شاهديءَ مان.

گوجو : ڀائي جي، توهان تہ بلر مل جا پاٽ رکي سؤ ڪمايا هوندا. اسانکي ڇا هڙُ ڇا حاصل.

جهيمو : مهراج، اسانکي پاٽ مان پنجاهہ پنجويهہ بچا، تہ توهانکي هو من مان ٿورو مليو هوندو (پاسي ٿي) اهڙا جي بہ ٽي مقدما مهني ۾ پيا ٿين تہ اسانکي سڄڻ سکن جي ڪهڙي پرواهہ ! ڀڳي لڳون مهراج !

گوجو : آشيرواد، ابا !

(هڪڙو هڪڙي پاسي ٻيو ٻئي پاسي وڃيٿو)

پردو ڪريٿو

ڇهون ٽيون

(ديوان لڪرچند جي اوطاق ۾ - چلم رکي آهي. ڪي ديوان وينا ڳالهيون ڪن. ڪي وينا چؤپر ڪن. ٻہ نؤجوان بہ وينا ڳالهيون ڪن)

هڪڙو ديوان : (ديوان لڪر چند کي) ملڪ سو وڃي سائين عرشين لڳو آهي. پنج هزار روپيا آڻيون ڪٿان جو نياڻين کي ڏيون ؟

ٻيو ديوان : پنون ! هاڻي اُٺي پنون ! جايون تہ سوَن جو ڳھہ آهن. پنج هزار تہ اسان پورن پنن جا ئي خرچ ٿيو وڃن. جي پاڪي ٽسينگہ ٿا سڏائين تنجا ڏهہ هزار سمجهہ، پورا ڏهہ هزار ! ڪوڏي بہ گهٽ نہ.

ٽيون ديوان : عجب تہ اهو آهي تہ دانهون بہ سيڪو پيو ڪري، وٺي بہ سيڪو پيو !

هڪڙو نؤجوان : نہ وٺو، نہ ڏيو. اشرافت تہ انهيءَ ۾ آهي. ڇو نٿا اهڙي ٻڌي ڪريو ؟

پهريون ديوان : اِهي تہ وات جا ورا پچائٽا آهن ! ڀائي جي وٺون نٿا تہ ويچاريون ابلائون وهيو وڃن. مائٽي ڪٽي چواءِ تہ نياڳيون چون تہ هن ماريئي ورتو نہ آهي سو ڏيندو وري ڪٿان ؟ پوئي ٿي هاڻي ڪل ؟

ٻيو نؤجوان : مار ! اصلي ائين ؟

ديوان لڪرچند : تڏهن ؟ اجهو هاڻي تون بہ ٿئين کي ٿئين. بي.اي.

حصي مان ڪيبائي ڪسڪائي ڪٽي ڏيانءَ ها. اهڙو ڇريو مان بہ ڪونہ هوس جو رڳو دلاسي تي توکي ڪٽي هندي ڏيان ها.

ميلاپداس : وشنو پرشاد! سچ تہ چوَ، مڙيو ئي ڇا مليئي؟

وشنو پرشاد : پائي تنهن ۾ تنهنجو ڇا؟ تون آنند ۾ رھہ. توکي تہ اڍائي هزار مليا تنهن ۾ تہ ڪوڙا ڪين پياسين؟

ميلاپداس : بلڪل نہ. تنهنجي ڪٽئي ۾ مان اڙهو آهيان؟ دوستن کي بہ نٿو ٻڌائين؟

وشنو پرشاد : پائي جهڙا اڍائي هزار توهانکي مليا تهڙا پاٽکي. ساڍن مڙيئي پنج هزار ڏيٽا ڪيا، پوءِ ڪٽي ڪارو چور ڪٽي. ڊيري جا ڪمي اسين بہ ڪين هئاسين.

ميلاپداس : پائي تو ڪٽيو تہ اسان ڪٽيو. پر مان پائيندو هوس تہ مان بہ مان آهيان. پر نہ، تو سان سا ادا پوري ويھہ آهي. مون پانيون تہ اڍائي هزار روپيہ ڏاڍي تجويز سان ڪڍيا اٿم.

وشنو پرشاد : پائي ساڍن ڇئن هزارن تائين بہ لاچار اچان ها.

ميلاپداس : هاٽي پلا، ديکون نہ ڏي. تنهنجي حرفت کي بہ شابس آهي.

(ٻئي ڪلندا وڃن ٿا)

(ڪوجو براهمڻ اچي لنگهي ٿو)

گوجو : پئشو جي پراپتم تہ شرير مان شڪي،
گيلدار جامان، ڇيڇڙني جتي
پئشو نان پراپتم تہ شرير مان دکي
ڇنلرا جامان ڪيٿلري جتي

هن ستيا ناس ٻلر اسانکي اڃا پورو مکايو ئي نہ آهي. صبحاٽي مقدمو اٿس. لکہ ٻي لکي ماليءَ جو سوال آهي. جي مان ڪٽي ڇوان تہ گود اجوڳہ ريت ٿيل آهي تہ ٻنهي لوڪن کان وڃي هليو. ٻہ ٽي سؤ تہ اسان براهمڻن بہ لهٽا!

(آهستہ آهستہ وجيٽو ۽ جهيٻو مسند لنگهي ٿو)

جهيٻو : مهراج! ڪهڙي ويچار ۾ پيا وڃون؟

گوجو : ستي، ويچار ٻيو ڪهڙو آهي؟ ٻلرمل جي مقدمي ۾ شاهدي ڏيڻ جي ڇنتا اٿئون. اسين ٿئو برهمڻ، پلا ڇا ڇاٽون ڪورٽن مان؟

ٻيو نؤجوان : ڇو، ڇا ڪريان ؟

پهريون نؤجوان : اُت ته هلي جوان يڪ مشت تي هڪڙي سيا ناهيون. پهريائين پنهنجي چال سڌاريون، پوءِ ٻين جي. پنهنجو به خرچ گهٽايون ۽ گهر جو به گهٽايون.

ٻيو نؤجوان : ڪئن ڀلا ؟

پهريون نؤجوان : اجايو خرچ ڪپڙي جو ڇڏي ڏيون. بيجاءِ ڪانا ۽ پينا به بند ڪريون.

ٻيو نؤجوان : سچ پڇ: ائين پئسو به بچندو ۽ بدن به نرويو رهندو. پر انهيءَ مان ڏيتي ليتي کي ڌڪ ڪئن لڳندو ؟

پهريون نؤجوان : ڀائي، سياڻو تي ڳالهه سمجهه. اسين جيڪڏهن ٺشا نشا ڦٽا ڪريون، اسانجون زالون مؤتمار پوشاڪون ڇڏي ڏين ۽ اسانجي ڪمائيءَ تي نظر رکي ڳاڏين جي پچر ڦٽي ڪن، ته ڇو اسين سيٺن جو رت پيري پئسا وٺون ؟ خرچ گهٽائڻ جي بدران اُلٽو وڌائيندا پيا وڃون ! طاقت پئسي جي مائٽن کي هجي کي نه هجي، زور آهي ڪاليج تي. پوءِ ڇو نه ڏاج تي ڀاري وهنداسون ؟

ٻيون نؤجوان : مرڪ ادا تون به ٺورو ! ڳهار ڪٽي تو پوريون ٺيهه ڪڪريون انهيءَ نوڪريءَ نوڪريءَ مان، ۽ آرتوار آرتوار ڀڳو بيٺو آهين زال سان هوا بندر ! هفته هفته به ٽي روپيه خرچ آڏين ڪٽان تو؟ ڪنهن کي ته ڪاٽ لڳندو هوندو !

ديوان لکرچند : شاباس ري ڇوڪر شاباس ! پوءِ به ڏوهه ويچارين زالن تي ! مڙس ڇڱي چال رکن ته زالن جو وت ڇا آهي جو نه رکنديون ؟

پهريون ديوان : منهنجي ته صفا اها راءِ آهي ته اسان مردن جي ڏاڙهيءَ ۾ ئي ڪينهي ! پر اڄ اسان غريبن جي ٻڌي ڪير تو ؟

پهريون نؤجوان : اڙي غريب غريب ڇا جو لاتو اٿيئي ؟ شاهوڪار ڪو آهي ته پنهنجي گهر لاءِ آهي. گهوڙي ٻئي کن برابر آهن.

ديوان لکرچند : سائين ! ٻيري ملڪ جي ته انهيءَ برابريءَ ٻوري آهي.

پهريون نؤجوان : يار ! اُت ته پاڻ هلي ڪو ٻوٽو ٻاريون. ڪوڙيان ڳالهيان وچ ڪجهه نه ورسين.

پاس ڪر سهي ! پوءِ توهين ڇڏي ڏيندا ؟ توکي ته پيٽ به ڪانهي !

ٻيو نؤجوان : مونکي سائين، پائي به حرام آهي. مون اصلي قسم ڪٽي ڇڏيو آهي.

ديوان لڪرچند : مان ڪر ڇوڪر مان. ماءُ ڪان پڇي پوءِ ڳالهاءِ. ڏينهن آيا ڪي آيا. ڪُجا جي اجها.

پهريون نؤجوان : ڏنو ! ديوان صاحب سچ ٿو چوي. پير مردن جيڪڏهن ڪي به نه ڪيو آهي ته اسان جوانن به ڪو ڀونو ڪونه ٻاريو آهي.

پهريون ديوان : منهنجو هاڻي وات نه پٽايو. خرابيون ڪن ئي وينا جوان. ڪريان ويهي پڌري هڪڙي هڪڙي سندن بنت خودي ؟ هڪڙي پاسي ٻيري ٻوڙي آهي بيٺلن، ٻي پاسي توهان جوانن.

ديوان لڪرچند : سچ پڇ، ٻيري اُنهن ٻوري آهي جي آهن به ڪتل، پر شاهوڪارن سان دم هنيون گهر ئي پينگه ڪيو ڇڏين.

ٻيون ديوان : اها ڳالهه به يتارت آهي ؟

ٽيون ديوان : سائين شهر ئي ندورو ٿي پيو آهي. هن ويچاري ديوان ٽيئونمل ٿوري ڪمر ڪشي ڪئي ! وريو ڪي ماڻهن مان ؟ ويچارو جتيون گهي گهي ڪک ٿي اچي گهر پئجي رهيو.

ديوان لڪرچند : انهيءَ ويچاري سان وري ٿوري تعدي ٿي آهي. ڪيس پليءَ به ڪي ڪين پيو. پر هاڻي ڪائنس ٻڪر ٻوسات ڪري اٺ هزار وني ڇڏيا اٿن.

پهريون نؤجوان : پر ڏنائين ڇو ؟

پهريون ديوان : ڇا ڪري ويچارو ؟ ڪئين ڪري نياڻيءَ ڪي دکيو ؟

ٻيو نؤجوان : ائين ته سيڪو چوندو ؟ هي ته سهو هو جو سهي ويو. پر غريب ويچارا ڇا ڪن ؟

پهريون نؤجوان : مطلب ته سوجهرو انهيءَ ديوان ٽيئونمل به ڪونه ڪيو. ٽيئون جو ٽيئون !

ديوان لڪرچند : جي توهان جوانن ۾ ٽپر آهي ته توهين اُٿي سوجهرو ڪريو.

پهريون نؤجوان : (ٻئي نؤجوان کي) پائي، جي ڀونو ٻارنو اٿيئي ته ٽپو ڏيئي اُٿ.

وشنو پرشاد : عشق ! هيءَ ڳالھ تہ پوري ڪرڻ ڏي (لڪر چند کي) سائين هاڻي تہ ڪم پورو ٿيو. مونکي رخصت آهي ؟

لڪرچند : وشنو پرشاد، مان تنهنجي ڪنڌ ۾ ڪو ارهو ڪونہ آهيان. مهرباني ڪري ٻڌاءِ تہ سهي تہ پنجن هزارن روپين مان ڇا لڳيءَ ؟

وشنو پرشاد : سائين اِها ڳالھ ڪٽي ڦٽي ڪريو. جيڪي ڏسي چار سو جي ڏسي ميئہ تہ هنياءُ ئي ڦاٽي پويس.

لڪرچند : پر ٻڌون تہ سهي پئهِ، ڪسي تہ ڪونہ ونندءِ. پنج هزار روپيہ هئا سي ڏناسون. گهٽ وڌ ۾ هاڻي پنهنجو ڪهڙو پروجن.

هري پرشاد : مان بہ تہ ٻڌان ڀائي تہ ڇا مليئُ. ڪجھ مڙيوئي ڇڏايو هوندءِ ؟

وشنو پرشاد : دوست ڇا ٿو ڀائين ؟ ڇا ڇڏايو هوندم ؟

هري پرشاد : گهٽون گهٽون تہ سئو ڪن.

وشنو پرشاد : ڀائي ڇيو ڪين مانءَ تہ وڪالت تہ حرفت. اٿي گري ڳنجي جو ڪم نہ آهي. اها ساکہ تہ تون بہ پرينديَن تہ اسان هنن ساڏن سان ڪي ٺوڪي ڪم ڪيو ؟

لڪرچند : ڇا مان نٿو مڃان ؟ هاڻي ڀڳوان جي نالي ڪٽي ٻڌاءِ تہ ڇا مليءَ ؟

وشنو پرشاد : لڳي هن ساڏ ميلاپداس سان بہ ڪانہ ڪئي سون. اُنهيءَ سان بہ ائين ٻول ٻولايم جئين هنن ديوانن سان.

لڪرچند : ڀلا پوءِ مليءَ ڇا، مُڪہ اٿيار ؟

وشنو پرشاد : سائين ڪاوڙجو نہ. توهان تہ پنجن هزارن ڪان متي هڪڙي پائي بہ ڪانہ ڏني. هو ساڏ اڍائي هزار روپين تي راضي رهيا. اڍائي هزار اسان ڪنيان. ٻيري جا ڪمي اسين بہ ڪين هئاسين. پنهنجي تہ مرضي هئي تہ هزار ڪن تي راضي ڪجين. پر هو ڪمبخت ميلاپ اڍائي هزارن ڪان هيٺ لهيئي نہ.

لڪرچند : (پاسي ٿي) خانو خراب ٿي هن بي ايمان جو ! اسانکي ڏينهن ڏني جو سرمو پاٽو اٿس. (وشنو پرشاد کي) ڀائي، مان بہ مان هوس. پر نہ، تون بہ تون آهين. ٻنهي ڌرين کي واهو پياريو اٿيئي. تنهنجي حرفت تان بہ قسم ڪٽجي.

ٻيون نؤجوان : بيشڪ ! منهنجو تہ يائي سچ پچ قسم ڪنبل آهي.

ٽيون نؤجوان : ادا ! قسم تہ سؤن پي ڪنيان آهن ۽ پڳا آهن. هل تہ هلي

پاڻ سڌاريون.

ٻيو نؤجوان : هل يائي هل. دو دل يڪ شود، بشڪند ڪوه را. تو تہ ٻڌجي ٿو ت

سؤ جوان اڳيئي هٿ ڪيا آهن.

ٽيون نؤجوان : سؤ تہ پري ٿيو. فقط ڏهہ سچيار سچ جو سنڌرو ڪٽي ٻڌن

تہ بس آهن.

ٻيو نؤجوان : ڀڳونت سڀ ڀلي ڪندو.

ديوان لڪرچند : هاڻ، ڀڳونت تي رکي جي مڙسي ڪيؤ تہ ويرم ڪهڙي

آهي ؟

(ٻئي نوجوان وڃنٿا - بلرمل جو اچڻ)

بلرمل : مامان ! وشنو پرشاد آيو ؟

لڪرچند : ابا، تحمل ڪر، آيو ڪي آيو. اسان پنج هزار ڏيئي جند ڇڏائي،

پوءِ ڇو اچي منجهو آهين ؟

بلرمل : مامان، سچ ڪري پڇو تہ توهان سان چل ٿي ناهي. مان تہ پنج هزار

روپين ڪانسواءِ وشنو پرشاد کي سندس لاءِ بہ پنج سؤ ڏيڻ تي هوس.

لڪرچند : ابا، اجا ڪاربايد. وشنو پرشاد بہ پاڪي وشنو پرشاد ٿو سمجهي. پر

اڳيان بہ مان هوسانس. جهڙو آهي چنچل چوٽ تهڙو آهي ميلاپ ڪندا.

انهنجو ٿو سُترو پيٽ پرجي ! مونکي تہ شڪ آهي تہ متان ڪي گهران

ڏيڻون پويس. اجهو اچي ٿو مشڪندو. مليو ٿو ڏسجيس ڪو پنجاهي ڪن

(وشنو پرشاد جو اچڻ - سيني جو اُتي گڏجڻ)

وشنو پرشاد : سائين هاڻي تہ ڇٽاسون. ونو هيءَ رسيد مقدمي جي حق رسي ۽

جي ميلاپداس جي هٿ اکرين. توهين هاڻي ڇٽا. صبحاڻي ڪورٽ ۾ اسين

پاڻيهي مقدمو ڪڍائي ڇڏينداسون.

(هري پرشاد جو اچڻ - سيني جو اُتي گڏجڻ)

هري پرشاد : (وشنو پرشاد کي) يائي، مون تہ توکي ڳولي ڳولي مس مس

اچي هتي لڌو آهي. هاڻي اُٿ تہ هلون. مونکي سُکپور وڃڻو آهي. تو سان

ڪا ضروري ڳالهہ ڪرڻي اٿم.

ڪافي از ڪوهياري

(طرز - ڪيئن جيئنديس جڳ ۾)

جيئن، پيئن، ڪائن سدا، لوپي لاڪيٽا
لوپي لاڪيٽا، پلا لوپي لاڪيٽا.

١- ڪنهنکي وٽن ڪيسي خالي، ڪنا ڪميٽا
جتي هجن پريا پاڳيا، اُتي نڳيٽا

٢- ڪٽل توڙي خان هجن، لبر لپاٽا
پئسي بنان پڇي نہ ڪوئي، سٽو سياٽا.

پردو ڪري ٿو

انانڪ : جديد ناٽڪ ۾ اپنائڻ جي خيال کان ڪجھ بہ نہ هو. ان ۾ ناٽڪڪار صرف ايتري همت ڏيکاري هئي تہ جئن آڳاٽي کي توڙي سگهجي. پهريائين آدرش کي نڪرايو ويو، پوءِ انهن جي ساڌنن کي نڪرايو ويو ۽ آخر ۾ جيڪي ڪجھ سامهون نظر آيو، انهيءَ کي نڪرايو ويو. پلا جڏهن سکيا ئي پيھ-ڊاه جي ڏني ويندي تہ اڳتي هلي، ان ڪانسواءِ ٻيو ڪجھ ڇا حاصل ڪري سگهبو. اِنهي پيھ-ڊاه جي نيتيءَ مان اسان کي انانڪ مليو آهي. اُهو ناٽڪ جنهن ۾ رچنا جي ڪنهن بہ اُصول جي پابندي نہ هجي، اُن کي 'اَنانڪ' چون ٿا.

پر اَنانڪ بہ ناٽڪ وانگر ئي سماج جو آئينو آهي. وگيان جي ترقيءَ سان گڏ اسان وٽ وناش جا ساڌن وڌيا آهن. انهن ساڌنن جو ٿڪاءُ ايترو تہ وڌيل آهي جو اڄ جو منشيہ دائما ان ٿور ۾ آهي تہ خبر نہ آهي تہ ايندڙ ڪن ۾ ڇا ٿيندو. انانڪ انسان جي پٽڪ ۽ ٿڪاوَ جي پاون جو صحيح چٽر آهي. اُن ۾ سندس کوکلي زندگيءَ جي ڍولڪ جي ڊم-ڊم پيئي ٻڌجي.

('ساهت جا سڏانت' ۾
مرلي پاوناڻيءَ جي ليکہ 'ناٽڪ' مان.)

وشنو پرشاد : (هري پرشاد کي) دوست هاڻي ڇا ٿو چوين ؟ ايها بہ چوندين بي-ايماني ؟

هري پرشاد : ڪير چوي توکي بي ايمان ؟

(گوجو براهمڻ ۽ جهيمپو مسند اچن ٿا)

(سڀ 'نمسڪار' ۽ 'پيري پئي' چون ٿا. براهمڻ ''آشيرواد'' چويٿو ۽ مسند ''گورو راکو ابا'')

گوجو : ستي ديا پاڻي ڇئو تہ صبحاڻي ڪيڏي مهل ڪورٽ ۾ وڃان. ڏيوان لڪرچند توهان سان ٿوري خلاصي ڳالهہ بہ ڪرڻي اٿم.

جهيمپو : ديوان سائين مان بہ ساڳي ڪم لاءِ آيو آهيان. مونکي بہ توهان کان بہ ٽي ٻؤءَ پڇڻا آهن.

وشنو پرشاد : مهراج، توهين هاڻي وڏيڪ تڪليف ڪريوئي ڪانہ. ڊريون نهي ويئون. هاڻي وڃي وسرام ڪريو.

گوجو : واهہ ! واهہ ! ڏاڍو چڱو ڪم ٿيو. (پاسي) اهي سڀ انهيءَ ستياناس وشنوءَ جا ڪم آهن.

جهيمپو : ابا، سُلوڪ جهڙو ڪو ٻيو ڪم ! اسانکي بہ گروءَ ڪورٽ کان ڇڏايو. اسين ڀلا ساڌو ! پاٺ پڙهون ڪي شاهديون ڏيون ؟ (پاسي) انهن ليرپٽن جو مقدمو ڪو ڪال اچا هلڻ ڪپندو هو. گورو راکو ابا !

(پيري پون ٿا ۽ وڃيٿو)

گوجو : چرن جيو رهو ابا ! (وڃيٿو)

بلرمل : اري مامان ! سچ ڪري پڇو تہ مونکي باهہ وٺي ويئي آهہ. مونکي هن بي ايمان جي پئسي ڦرڻ جو ايترو خيال نہ آهي جيترو سنگتين جي چرچن جو.

لڪرچند : ابا هاڻي زبان کي ڪٽي ٻنجو ڏي. مٺي بہ ماٺ، مٺي بہ ماٺ. هڪڙي پاسي ٿيا لوپي لاڪيٽا، ٻي پاسي گڏيا ٺوڳي نڳيٽا ! مطلب تہ :-

جئسي ڪون تئسا ملا، ٻانيڻ ڪو نائي.
اُسني اُسڪون ٽپٽا بتايا، اُسني آرسي بتائي.

هاڻي ادا چلم تہ ورائجو تہ بہ ٽي ڦوڪون ڇڪي وٺون. ايتري ۾ هوءَ لوپي لاڪيٽي واري ڪافي تہ يارو ٻڌائجو تہ دل ٺاريون.

(بہ ٽي ڳائين ٿا)

هيئنئين خاني ۾ ڪتاب پيا آهن. ميز جي پرسان هڪ ڪرسي بہ پئي آهي ۽ هيڏانهن هوڏانهن ٽي چار ڪرسيون بہ پيون آهن. ڪمري ۾ هڪڙو پلنگ بہ پيو آهي. هن وقت پلنگ تي بسترو وڇايل آهي ۽ اُن تي مس ڪومل ويٺي آهي. ڪومل جي هٿ ۾ هڪ ڪتاب آهي جنهنجو ٽائيٽل آهي : 'فلمي ڪلاڪار' هڪ اڌننگي عورت جي تصوير ڪتاب جي سرورق تي ڇپيل آهي. ڪومل اهو ڪتاب ڏاڍي غوُر سان پڙهي رهي آهي. ٻاهر ڪٿي، ڪنهن هوٽل ۾ 'آوارا' فلم جو گانو ''آجائو تڙپتي هئين ارمان، اب رات گذرني والي هئي.'' وڄڻ شروع ٿي ويئو، جنهنجو آواز صاف صاف ڪمري ۾ ٻڌڻ ۾ اچي رهيو آهي. ڪومل جي هٿن مان ڪتاب ڪري ٿو پوي ۽ اچي ٿو زمين تي پوي. گانو ٻڌندي ئي هوءَ بيقابو ٿي مچلڻ لڳي ٿي ۽ گاني جي ٻولن جي انوسار منهن تي ڀاؤ آڻي ڪڏهن پنهنجيءَ ڇاتيءَ تي ڪٽي ٿي هٿ رکي، ڪڏهن اکيون ٿي اُگهي ۽ ڪڏهن هائڪا ٿي ڀري. اجا گاني جي پهرين پئرا (انترو) ختم ئي مس ٿي ٿئي تہ اوچتو ڪمري جو دروازو کلي ٿو ۽ ڪومل جون چار ساهڙيون کلنديون کلنديون اندر اچي ٿيون پهچن. سندن عمر ٢٠ سالن جي اردگرد آهي. ڪومل ۽ سندس چئن ساهڙين جو لباس آهي : سلوار ۽ ڪرتو. کلهن تي دُپٽو. ڀريل ڇاتيون ۽ جوڀن جي مستيءَ سان لبريز انگ. پنجن ئي ساهڙين جي صورت اهڙي آهي جو هڪ ئي نظر ۾ ڪنهن کي بہ پاڻ تي اکن-ڇکن ڪري سگهن ٿيون. ڪومل هنن چئني ڇوڪرين کي ڏسي ڪجهہ عجب ۾ پئجي وڃي ٿي.)

چارئي ساهڙيون : (هڪ آواز ۾) ڪمال جي ائڪٽنگ ڪري رهي آهين منهنجي راڻي !

(ڇوڪريون نازو انداز سان ڪومل ڏانهن نهارن ٿيون ۽ مرڪن ٿيون. ڪومل شرمائجي وڃي ٿي.)

هڪڙي ساهڙي : ڪنهنجي ياد ستائي رهي هئي ؟

ٻي ساهڙي : شايد پنهنجي پريتم جي -

ائڪٽريس

پاتر : ڪومل :

ڪومل جون چار ساهڙيون

جهمٽمل : ڪومل جو پيءُ (٥٠)

محمود خان : فلم پروڊيوسر - ڊائريڪٽر

يوسف : اِسٽوري رائيٽر

نقاش : لرڪسٽ (گيتڪار)

هڪ ڇوڪرو : اسٽوڊيو ۾ نؤڪر

نريندر ڪمار : هڪ ليکڪ

درشيه پهريون

(پردو کڄڻ تي اسان هڪ ڊرائنگروم ڏسون ٿا. پر حقيقت ۾ اُهو ڊرائينگه روم گهٽ، ڪنهنجو پرائيويٽ روم وڌيڪ لڳي رهيو آهي. ڪمرو وڏو آهي. درشڪن جي کاٻي پاسي هڪ دروازو آهي جيڪو ٻاهر وڃڻ لاءِ آهي. سامهون هڪ دري آهي جنهن مان بزار جا نظارا ڏسي سگهجن ٿا. درشڪن جي سامهون واري ديوار تي اشوڪ ڪمار، راجڪپور، ڀارت ڀوشڻ، سڄن ۽ ڪشور ساهوءَ جون وڏيون تصويرون ٽنگيل آهن. نيڪ انهن جي هيٺان سلسليوار نلني جيونت، نرگس، نوتن ۽ آشا ماٿر جون تصويرون ٽنگيل آهن. هڪ ڪنڊ ۾ هڪ ميز پئي آهي، جنهن تي ڪجهه ڪتاب پيا آهن. هڪ طرف هڪ الماڙي پئي آهي، جنهن جا ٻئي طاق ڪانچ جا آهن ان ڪري اندر پيل شيون صاف صاف نظر اچي رهيون آهن. مٿئين خاني ۾ رانديڪا پيا آهن، وچين خاني ۾ عورتن جي هار سينگار جو سامان پيو آهي ۽

پهرين ساهڙي : ڏاڍو - ڏاڍو - ڏاڍو ... درد تي رهيو آهي.

ڪومل : (چڙ ته پنهنجي بلا ساهڙيءَ جي ڳلي ۾ مڙهيندي) ويٺي ويٺي ڪنهن جي خيالن جي هٿن بدن جا ساز وڄائي ڇڏيئه ؟

پهرين ساهڙي : چڙيل ! تنهنجو گهر ئي اهڙو آهي. تنهنجي گهر جو ماحول ئي اهڙو آهي.

ڪومل : دل ۾ درد پيدا ڪندڙ ! سهيل ارمانن کي ڏوڏي ڏوڏي جاڳائيندڙ ! - ڪيئن ؟

چوٿين ساهڙي : بور ٿي وئي آهيان. ويٺي ويٺي مزو ئي نه ٿو اچي. دل ئي ڪونه ٿي لڳي ڪنهن شيءِ ۾ !

ٽين ساهڙي : وڃي يار جي اڳيان ڊانس ڪر !

چوٿين ساهڙي : يار جي اڳيان ڇيڙ ڇاڙ وڃي تون نچ !

ٽين ساهڙي : ڇڱو - ڇڱو ! هاڻي ڇڏ اِهي ڳالهيون.

ڪومل : من پيو ڪلي، پر منڊي پئي هلي !

ٻين ساهڙي : (ڳالهه بدلائيندي) توهان مان فلم ائڪٽريس ڪير بڻجڻ چاهيندي ؟

ٽين ساهڙي : (مس ڪومل ڏانهن اِشارو ڪري) هيءَ اسان جي روپ جي راڻي ۽ حسن جي مهاراڻي جو ويٺي آهي !

ٻين ساهڙي : ڪومل ڪيئن ؟ نيڪ ٿي چوي هيءَ ؟

(مس ڪومل سر جهڪائي مُرڪي ٿي)

ٻين ساهڙي : هڪ ڳالهه ياد رکجانءِ. ڊائريڪٽر شوٽنگ اڪثر رات جو ڪندءِ !

ٽين ساهڙي : مٺن مٺن ۽ رومانٽڪ ڊائلاگس جي شوٽنگ ... ڪن حالتن ۾ ريهرسل به ! فلم جو درشيه پلي ڏينهن جو هجي پر اصلي شوٽنگ رات جو ئي ٿيندي آهي.

پهرين ساهڙي : سڄي رات جاڳندي جاڳندي ڪٽبئه !

چوٿين ساهڙي : ۽ جڏهن ڪوئي ويجهو نه هوندءِ ! ... ۽ ٻاهر وڄندڙ گانو اوورلئپ ٿيندو : ساري ساري رات تيري ياد ستائي ! پوءِ ؟

ٻين ساهڙي : ويچاريءَ ڪومل جو ڪومل هردو تڙاڪ سان ٽٽي، هزار ٽڪڙن ۾ ورهائجي، سنسار جي ڪنڊ-ڪنڊ ۾ پکڙجي ويندو ...

ڪومل : (پنيءَ تي ڏڪ هڻي) شيطان ! بند ڪر بڪ بڪ.

(سڀ ڪلنديون ڪلنديون پلنگ تي وهن ٿيون)

ٻين ساهڙي : تمام شاندار پيئرس ٻڌائي رکيا اٿئي.

(سڀ تصويرن ڏانهن نهارن ٿيون)

چوٿين ساهڙي : پنهنجي ڊارلنگ کي ڏيکارڻ لاءِ ... اِشاري ۾ سمجهائڻ لاءِ !

ٻين ساهڙي : او، دي ڪئين آف بيوٽي ! هوُ اِز دي ڪنگ آف يوئر هارٽ ؟

ڪومل : تنهنجو سر ! سچ ئي چيو آهي ڪنهن سرتيو ! ديسي ڪتيا، ولائتي زبان !

ٻين ساهڙي : شوئرلي يوُ ڊونٽ نو، هائو ايڪسپرٽ آءِ اَئم ان انگلش ٽاڪنگ ! ڪئن يو ٽاڪ سو ڪليئرلي ائنڊ ايڪسپرٽلي ؟

ٽين ساهڙي : نهيو - نهيو ! هاڻي اِها بڪ بڪ بند ڪر. اسان کي خبر آهي ته تون انگريزي بڪ بڪ ۾ ايڪسپرٽ آهين.

چوٿين ساهڙي : فقط ڪڏهن ڪڏهن، ڪٿي ڪٿي، ڪجهه ڪجهه پل چوڪ تي ئي ويندي اٿس. باقي سڄو ڪم ٺيڪ ٺاڪ هلندو اٿس.

ٽين ساهڙي : ڇڏيو، ڇڏيو ! هاڻي ڪومل ٻڌاءِ ته ڪٿي ته ڪير آهي تنهنجيءَ دل جو راجا ...

ٻين ساهڙي : سپنن جو سردار !

پهرين ساهڙي : خيالن جو خريدار !

چوٿين ساهڙي : حرارت مٽائي شرارت ڪندڙ ! دک مٽائي سکن جا ساز وڄائيندڙ !

(سڀ کلن ٿيون. ڪومل خاموش آهي ۽ سندس سر جهڪيل آهي.)

ٻين ساهڙي : (بيتاب ٿي) تنهنجو ڊارلنگ توکي هئين .... (ڪومل کي اُٿي ئي ويٺي ويٺي ڪٽي ٿي ٻانهن ۾ ڀيڪوڙي) ... آغوش ۾ ڪٽي قابو ڪندو.

ٽين ساهڙي : (ٻينءَ ساهڙيءَ کي چمي ڏيئي) ۽ هيئن پيار سان، محبت سان، سک سان، لڳاوٽ سان ۽ بيقراريءَ سان انگ انگ چمي توکي نهال بلڪ مالامال ڪري ڇڏيندو ....

(مس ڪومل ٻنهي هٿن سان ڪٽي ٿي منهن کي لڪائي. پهرين ساهڙي پنهنجي ڇاتيءَ تي هٿ رکي مرڪي ٿي ۽ ٻوءِ پنهنجي بدن کي ڪنڻ لڳي ٿي)

احمق، اسان جهڙو بيوقوف ۽ مورک ڪنهن کي ڳولهڻي نہ ليندو !

پهرين ساهڙي : ڪنهن کي خبر، ڪڏهن موت جو فرشتو وارنٽ کڻي اچي زندگيءَ جو دروازو کڙڪائي !

ڪومل : (نفرت مان) مون کي تہ اخلاق، چريتر، ڪئريڪٽر انهن لفظن سان ئي نفرت آهي. مان تہ هن دنيا جا سڀ بندن ٽوڙي، پوريءَ طرح آزاد بڻجي دنيا جا سڀ بندن ٽوڙي، پوريءَ طرح آزاد بڻجي دنيا جي هر عيش جو آزمودو حاصل ڪرڻ چاهيان ٿي.

ٽين ساهڙي : (هامي ڀريندي) شاباس ! ٿئڻ بہ ائين ئي گهرجي ! اِها بہ ڪائي ڳالهہ ٿي ! جنهن سان هڪ دفعو شادي ٿي وئي، اُن کي ئي سڄي عمر سڀ ڪجهہ ڏيندا وڃو ! فزيڪلي، مينٽلي، ايموشنلي، ٿي وڃون اُن جا پاڇا ! اڄ عورت لاءِ شادي ڇا آهي ؟ هڪ جسم مان پرڇائي بڻجي وڃڻو آهي ! جسم ڪنهن ۾ جذب ٿي ويو تہ باقي رهيو ئي ڇا ؟ جي مڙس مري وڃي تہ اُن کي ياد ڪري ڪري، ان جو نالو وٺي وٺي، زندگيءَ ڀر روئندا رهو، رودن ڪندا رهو ! مون کي اِهو بلڪل پسند ناهي !

پهرين ساهڙي : (ڳالهہ کي پورو ڪندي) جهڙيءَ طرح هڪ مرد پنهنجي زال هوندي بہ، گهٽين ۾ ۽ آس-پاس جي گهرن ۾ ليئا پائيندو رهيتو، تاڪ-جهانڪ ڪندو رهيتو، ڪنهن سان نہ ڪنهن سان ٽاڪو هڻڻ جي ڪوشش ڪندو رهيتو، جي ڀيو ڪجهہ نہ ٿو ڪري سگهي تہ بازارو عورتن ۽ وئشيائن وٽ وڃي ٿو راتيون گذاري؛ ٺيڪ اُن طرح هڪ عورت کي بہ حق هئڻ گهرجي تہ پنهنجو مرد هوندي بہ ٻين مردن سان رشتا-ناطا رکي اُنهن سان گهمي-ڦري، موڄ-مزو ڪري ۽ جي دل چاهيس تہ راتيون بہ گذاري ... زال مري ٿي وڃي تہ مرد ڀلجي ڪري بہ هن جو نالو زبان تي نہ ٿو آڻي، ڪڏهن ڀلئي ڀلائي بہ هن کي ياد نہ ٿو ڪري ۽ عورت لاءِ اهو لازم آهي تہ زندگيءَ ڀر وڌوا پڻي جو بوجهہ ڍوئيندي ڍوئيندي مرد جي نالي جي پوڄا ڪندي رهي ! واهہ، ڇا تہ عجيب سماج آهي، ڇا تہ عجيب رسمون آهن ۽ ڇا تہ عجيب ڌرم آهي !

ين ساهڙي : مردن ڪافي عرصي کان پئي مؤجون ڪيون آهن - ڪافي عرصي کان گنوار عورتن تي پئي حڪومتون هلايون آهن. هاڻي تہ ڪين پورو پورو حساب چڪائڻو آهي. پائيءَ پائيءَ جو حساب ڏئڻو آهي ....

ين ساهڙي : اسان مردن کان پائيءَ پائيءَ جو حساب وٺنديونسين !

ٻين ساهڙي : (ساڄي هٿ سان ڇڄ هوائن ۾ هارن وڄائيندي) دل هيئن هيئن
ڪندءِ !

پهرين ساهڙي : ۽ هوُ مڇلجي ويندءِ !

(سڀ ٽهاڪو لڳائي کلن ٿيون. مس ڪومل ٻين ساهڙيءَ جي گود ۾ ليٽي پوي
ٿي.)

ٻين ساهڙي : (ڪومل جي ڳٽن تي هٿ ڦيري) ڪومل ڪيتري نه ڪومل آهي
- نازڪ آهي ! ڀاڳ کلي ويندا اُن جا جنهنجي ڀاڳ ۾ تون هوندينءَ !

ڪومل : مان نه هن گهر مان تنگ اچي ٿي آهيان - نه مزو، نه آنند، نه عيش،
نه اُميد، نه انتظار ۽ نه آزادي ! خيالن ۾، پنهنجو پاڻ سان ئي راس-ليلائون
ڪرڻيون ٿيون پون !

ٽين ساهڙي : (ها ۾ ها ملائيندي) اِهو نه اسان سڀني جو حال آهي.

ٻين ساهڙي : مونکي نه گهر جي ناليِ سان ئي نفرت ٿي وئي آهي. جيل جو
نالو ڪٽي گهر رکيو اٿائون ! سدائين اِهو ئي چاهيندي آهيان-ڪنهن به
حيلي حوالي سان، ڪنهن به طور طريقي سان آزاد ٿي وڃان ! بيفڪري،
بيپرواهي، نه رسمون، نه رواج، نه هدايتون، نه ٻنڌن، نه خوف، نه خطرا، نه
شرم، نه حيا، نه حدبنديون، نه سيمائون .... چؤ طرف جوانيون ئي جوانيون
۽ هر وقت بد-تميريون ئي بد-تميزيون -

چوٿين ساهڙي : هي ٻڍا ماءُ-پيءُ ڇا چوندا آهن ؟ (نقل ڪندي) ڪون-ڪون-
ڪون ! ڀڳوان جو ڀڄن ڪريو ! سچ ڳالهايو ! ڌرم تي اٽل رهو ! ٻاهر نه نڪرو !
شرم سکو ! .... (ڪجهه دير رڪجي، تيز آواز ۾) .... مان ٿي پڇان : ڪنهن
ڀڳوان ڪي ڏٺو به آهي ؟ ڪنهن ڪي سچ منو ڦل ڏٺو به آهي ؟ ڪنهن گهر ۾
قيد رهي ترقي ڪئي به آهي ؟ ڪنهن مرڻ کان پوءِ واپس اچي ڪوئي
سماچار ڏنو به آهي ؟ اِهي سڀ پنڊتن ۽ برهمڻن جون من مان گهڙيل ڪلپنائون
آهن. جو ڪجهه آهي سو هيءُ انسان آهي ۽ جو ڪجهه آهي سا هيءَ زندگي
آهي. مؤت کانپوءِ ڪجهه ناهي، فقط جيئرن کي ڏڪائڻ لاءِ ۽ پنهنجا مطلب
پورا ڪرڻ لاءِ ڪوريون ڪلپنائون آهن ....

ٻين ساهڙي : زندگيءَ جا هئڙا ڏينهن وري ملن الائي نه ملن ! جيڪڏهن
جوانيءَ ۾ جوانيءَ جا مزا نه ورتاسين، جيڪڏهن زندگيءَ جي بهارن کي
ڪمرن ۾ بند رهي ڪري ئي وڃائي ڇڏيونسين نه سڄيءَ دنيا ۾ اسان جهڙو

پهرين ساهڙي : (ڇڻ ۽ وشواس ڏياريندي) مان چوان ٿي تنهنجي نصيب ۾ آهي ... تون چاهين ته فلم ائڪٽريس بڻجي سگهين ٿي.

مالتي : (ڪجهه عجب مان) سو وري ڪيئن ؟

پهرين ساهڙي : (مرڪندي) هڪ شرط آهي - جي اهو شرط مڃين ته مان رستو ٻڌائي سگهان ٿي.

ڪومل : (ڦڪي مرڪ مرڪندي) ضرور ضرور ! مونکي شرط قبول آهي. تنهنجو شرط ڪهڙو آهي، اهو ڄاڻڻ کان سواءِ ئي مان شرط قبول ڪري رهي آهيان. ڇؤ ڪهڙو آهي تنهنجو شرط ؟ ڇا ٿي چاهين تون ؟

پهرين ساهڙي : ڪوئي خاص شرط ڪونه آهي، بلڪل معمولي ڳالهه آهي. مان چاهيان ٿي ته تون جڏهن ائڪٽريس بڻجي وڃين ۽ تنهنجا جلوه چؤگرد ڦهلجي وڃن ته اسان ساهڙين لاءِ به ڪجهه ڪجانءِ ! اسان کي گذريل وقت جي غمگين ياد سمجهي دل تان ڌوئي نه ڇڏجانءِ ! اسان جي به دل وجان سان مدد ڪجانءِ جيئن اسان به فلم انڊسٽريءَ ۾ قدم ڄمائي سگهون ...

ڪومل : (ڪجهه عجب مان) اري ! تون هي چوين ڇا ٿي ؟ منهنجي هستي ئي ڪهڙي ....

پهرين ساهڙي : (ڪومل کي وچ ۾ ڪٽي) خار کي ڪهڙي خبر ته هن جي ڇپن ۾ ڇا هوندو آهي. گل کي ڪهڙي ڄاڻ ته هن جي خوشبوءِ ڪٿي ڪٿي ٿي پهچي. تلوار کي ڪهڙي خبر ته هن جي ڌڪ سان ڪهڙيون ڪهڙيون سسيون وڍيون ۽ ڪٽيون. ڪومل، ياد رک، تنهنجي وڏي هستي آهي، تون گهٽ نه آهين. حسن ۾ جادو هوندو آهي. تون حسين آهين، روپوان آهين، تنهنجي جادوءَ جي ڏنگ کان شايد ئي ڪوئي بچي سگهي ...

ڪومل : (اڃا به ڪجهه نه سمجهندي) آخر، اِها ماجرا ڪهڙي آهي ؟ مان فلم ائڪٽريس آهيان ئي ڪٿي ؟ ڪير ڪڻندو مون کي پنهنجي فلم ۾ - سو به هيروئن جي رول ۾ ! ؟ ناممڪن ! امپاسيبل !

پهرين ساهڙي : ٻڌ ڪومل ! حقيقت هيءَ آهي ته فلم ڊائريڪٽر پروڊيسر محمود خان اخبارن ۾ هڪ اِشتهار ڏنو آهي ته ڪيس پنهنجيءَ نئين فلم لاءِ هڪ جوان ۽ خوبصورت هيروئن جي ضرورت آهي. جيڪا به ڇوڪري دلچسپي رکندي هجي، اُها بامبي وڃي هن سان ملي. ڇوڪريءَ جي اسڪرين ٽيسٽ اسٽوڊيو ۾ ئي ڪئي ويندي. ڪلوز - اپ، فرنٽ پوز، سائيڊ پوز، وغيره وغيره !

چوٿين ساهڙي : مردن عورتن تي گهڻائي ظلم ڪيا آهن. هاڻي اسان مردن کان هڪ هڪ ظلم جو بدلو وٺنديونسين !

ڪومل : (ڪجهه غصي ۾) مان چوان ٿي، جيڪڏهن ڪوئي مرد مون ڏانهن نظر کڻي به نهاري ته هڪ ئي آڱر سان هن جون ٻئي اکيون ٻاهر ڪڍي ڇڏيان ! نوڙي تي جوتا هڻي هڻي اصل گنجو ڪري ڇڏيانس ! وارن کان پڪڙي اُها چڪ ڏيانس جو سڄو ميڄالو ٻاهر نڪري اچيس ! مجال آهي ڪنهنجي جو مون سان ڇيڙ خاني ڪري ! اصل جان ڪڍي ڇڏيانس !

پهرين ساهڙي : بلڪل ٺيڪ ٿي چوين. تنهنجيءَ ڳالهه جو لفظ لفظ سچو آهي ... ڇا اسان ڪمزور آهيون، نربل آهيون، لاچار آهيون جو جنهن ڪي تو وڻي اهو ٿو اسان تي اچي رعب ڄمائي.

ٻين ساهڙي : اسان ڪمزور ڇو آهيون ؟ اسان ڪيئن آهيون ڪمزور ؟ مردن کي به ٻه هٿ آهن ته اسان کي به ٻه هٿ آهن. هٿيار هو هلائي سگهن ٿا ته اسان به استر-شستر ڪم آڻي سگهون ٿيون. مرد جي حرفتباز آهن ته حرفتون هلائڻ ۾ نت-شت ڪرڻ ۾ اسان به گهٽ ڪونه آهيون ... نخري جي ڏڪ سان ڪير نه مئو آهي ؟

(اُن وقت ٻاهر ڪنهن هوٽل ۾ 'ياد ڪيا دل ني ڪهان هو تم؟' گانو وڄي ٿو ۽ اُن جو آواز اوور لئپ ڪريٿو. ان گاني جا ٻول ٻڌندي ئي مس ڪومل بيقرار ٿي وڃي ٿي. پنهنجيءَ ڇاتيءَ تي ساڄو هٿ رکي دردِيلي انداز ۾ سر لوڏي ٿي. هوءَ ڄڻ ته خيالن ۾ گم ٿي وئي آهي.)

ڪومل : (ڄڻ پنهنجو پاڻ سان ڳالهائيندي) ڪيڏيون نه خوشنصيب آهن فلم ۾ ڪم ڪندڙ هي ائڪٽريسون ! ڪيتري نه رنگين آهي هنن جي زندگي ! نه ڪو غم، نه ڪو فڪر ! آزاديءَ جو ته ڄڻ ڀڳوان وٽان پروانو لکائي آيون آهن ! انڊلٺ جا سڀ رنگ پريا پيا آهن هنن جي زندگيءَ ۾ !

(ٻين ساهڙي چوٿين ساهڙيءَ کي اک ٿي ڀڃي. موٽ ۾ هوءَ به مرڪي ٿي.)

ٻين ساهڙي : ڪومل ! هاڻي مون ڪوڙو ڀڳو ... ته تون دل ئي دل ۾ پڪو فيصلو ڪري چڪي آهين ائڪٽريس بڻجڻ جو - فلمن ۾ ڪم ڪرڻ جو ! ڪيئن ؟ ٺيڪ ٿي چوان نه ؟

ڪومل : (هائڪو ڀري) پنهنجي فيصلي سان ڇا ٿو ٿئي ! جڏهن نصيب به هجي نه ! قسمت ۾ لکيل به هجي نه !

نيڪ آهي. هاڻي اسان هلون ... توکي صرف اِهو ئي ٻڌائڻ لاءِ اسان آيون هيونسين !

(وڃڻ لڳن ٿيون.)

ڪومل : (هڪ هڪ کي زبردستيءَ پلنگ تي وهاريندي) بس ! ائين ئي هلي ويندءِ ؟ ڪجهه ته ....

ٽين ساهڙي : (ڪومل کي ڪٽي) ته ڇا اسان جو برتو ٻڌائڻ جو ويچار اٿئي ؟

(سڀ کلن ٿيون)

ڪومل : (هٿ سان اِشارو ڪندي) ٻه منٽ ترسو ... (ڪومل درشڪن جي ساڄي پاسي واري دروازي کان گهر ۾ اندر وڃي ٿي. سندس ساهڙيون هڪ ٻئي جي منهن ۾ نهاري مرڪن ٿيون. ڪجهه ئي دير ۾ ڪومل واپس اچي ٿي. هن جي هٿن ۾ هڪ وڏي پليٽ آهي جنهن ۾ مائي جون ڪجهه چڪيون، ڪجهه سڪو ميوو ۽ ڪجهه بسڪوٽ پيا آهن. هوءَ پليٽ کي ساهڙين جي وچ ۾ کٽي تي رکي ۽ پاڻ به هنن سان گڏ پلنگ تي ويهي ٿي رهي.)

ڪومل : (هٿ سان اشارو ڪري) هاڻي شروع ٿي وڃو ... بلڪل شروع ٿي وڃو ...

پهرين ساهڙي : نه - نه ! هيءَ تڪليف ڇا لاءِ ؟

ڪومل : تڪليف تڏهن ٿيندي جڏهن توهان نه کائيندو يا کائڻ ۾ دير ڪندؤ ...

چاريئي ساهڙيون : (پيٽ تي هٿ رکي هڪ ئي آواز ۾) اسانجو پيٽ ڪنن تائين ڀريو پيو آهي. ڪجهه به کائڻ ممڪن ناهي ....

ڪومل : توهان جو پيٽ فقط تڪلُف سان ڀريو پيو آهي .... پر تڪليف جي ضرورت ئي ڪهڙي آهي ؟ ڇا اسان ڌاريون آهيون ؟

چاريئي ساهڙيون : (هڪ آواز ۾) اسان تڪلُف ڪونه ٿيون ڪريون - سچ چئي رهيون آهيون.

ڪومل : (هرهڪ ساهڙيءَ جي منهن ۾ ڪجهه نه ڪجهه وجهندي) بس - بس ! گهڻو ٿيو ! مون کي چڱيءَ طرح خبر آهي ته توهان چاريئي ستيه وادي هريشچندر جون اوتار آهيون ...

(چاريئي ساهڙيون ۽ ڪومل ڪجهه نه ڪجهه کائڻ شروع ڪن ٿيون. ڪجهه دير اِهو سلسلو هلي ٿو. ان وقت ٻاهر جو هڪڙو آواز اوور لئپ ڪريٿو.)

مرداڻو آواز : (ٻاهران) اري او هريامل ! اهو رڪارڊ ته ذرا هلائجانءَ -

جيڪڏهن ڪائي ڇوڪري پرسنلٽي، ٽئلينٽ ۽ ڊائلاگ ڊليوري جي لحاظ کان هن کي نيڪ لڳي ته هو اُن کي ضرور چانس ڏيندو ... ۽ اسان کي، اسان سڀني ساهڙين کي يقين آهي، پورو پورو يقين آهي ته توکي ۽ فقط توکي ئي چانس ملندي !

ڪومل : (سر لوڏيندي) مون کي وشواس ڪونه ٿو اچي.

پهرين ساهڙي : (ٻين ۽ ڏانهن نهاري) ڏيڪارينس اشتهار ! (ٻين ساهڙي هڪدم پنهنجو پرس کولي ٿي ۽ ان مان ڪنهن اخبار جي ڪٽنگ ڪڍي ڪومل کي هٿ ۾ ڏئي ٿي.)

پهرين ساهڙي : (ڪومل کي) هاڻي اِها ڪٽنگ پاڻ ئي پڙهه ! اِهوئي اٿئي اشتهار ! تاريخ به ڇپي پئي اٿئي !

(مس ڪومل ڌيان سان اِشتهار پڙهي ٿي. جئين جئين هوءَ اشتهار پڙهندي وڃي ٿي هن جو چهرو چمڪندو ٿو وڃي. چارئي ساهڙيون غور سان هن جي چهري ڏانهن نهاري رهيون آهن.)

ڪومل : (اشتهار پڙهي ڪري) نيڪ آهي ... پر توهان پاڻ ڇو نه ٿيون وڃو ؟ هرويرو مون کي ڇو ٿيون ڌڪيليو ؟

پهرين ساهڙي : (سچ ڳالهائيندي) ڇو ته تون اسان سڀني کان وڌيڪ حسين، وڌيڪ خوبصورت، وڌيڪ وڻندڙ، وڌيڪ جسماني ڪشش رکندڙ ۽ وڌيڪ چالو .. اوه ساري ! چالاڪ قسم جي ڇوڪري آهين ! اسان ته تنهنجي سامهون ڪجهه ڪونه آهيون ... تون وڃ. فلم انڊسٽريءَ ۾ قدم ڄماءِ. نالو ڪڍ. ناڻو ڪماءِ. پوءِ اسان کي به سائيڊ رول ۾ ڪٽي ڪٽجانءَ ! باقي، ايڪسٽرا ڪونه ٿينديونسين - اهو سمجهي ڇڏجانءَ ! متان اسان کي فقيرن سان گڏ بهاري ڇوين ته واعدو نڀايم - توهان کي چانس ڏنم !

(سڀ کلن ٿيون)

ٽين ساهڙي : (ڪجهه گنڀير آواز ۾) هڪڙو مسئلو آهي ... خبر ناهي ڪومل کي گهر مان اِجازت ملندي به، الائي نه ! فلم انڊسٽري بدنام به ته ڏاڍي آهي.

ڪومل : (لاپرواهيءَ سان) ان جي چنتا توهان نه ڪريو. گهر مان اجازت وٺڻ منهنجي لاءِ ڪوئي مسئلو ئي ڪونه آهي.

پهرين ساهڙي : (پلنگ تان اُٿڻ جي ڪوشش ڪندي) جي ائين آهي ته پوءِ

ڪومل : (پيءُ جي اکين سان اکيون اٽڪائيندي) ان ۾ هرج ئي ڪهڙو آهي ؟

جهمٽمل : (غصي ۾) تہ تو منهنجو نالو، منهنجي عزت ۽ منهنجي مان-مريادا خاڪ ۾ ملائڻ جو پورو پورو بندوبست ڪري ڇڏيو آهي ! ؟ پنهنجي عزت وڪڻي نالو ۽ ناڻو ڪمائڻ لاءِ مان توکي اصل اصل هرگز نہ وڃڻ ڏيندس. ڇا مون تنهنجيءَ پڙهائيءَ تي ايڏو پئسو ان لاءِ خرچ ڪيو تہ هڪ ڏينهن تون مون کي هئڙا ڏينهن ڏيکارين ؟ منهنجيءَ عزت کي سري-عام نيلام ڪرين ؟ مون کي پنهنجن-پراون ۾ بدنام ڪرين ؟ اُهي ڪم وڃي ڪرين جيڪي اُهي ڪنديون آهن جن جو نالو بہ مان زبان تي نٿو آڻڻ چاهيان .....

ڪومل : (ڪجهہ ڏيرج سان) ڊئڊي ! توهان کي اجايا وهم ورائي ويا آهن. ائڪٽنگ هڪ عزت-ڀريو پروفيشن آهي. توهان اجايو ڪلا کي ڪڪرم سان جوڙي رهيا آهيو. هيڏيون ساريون خانداني، وڏ-گهراڻيون، عزتدار گهرن واريون ڇوڪريون ۽ عوُرتون فلمن ۾ ڪم ڪن ٿيون، ڇا اُهي سڀ ڏنڊو ڪندڙ آهن ؟ طوائفائون آهن ؟ وئشيائون آهن ؟ جيڪڏهن ڪوئي انسان انهن لاءِ ائين سوچي ٿو تہ هو نہ فقط انهن عزتدار عوُرتن جي بيعزتي ڪريٿو بلڪ هڪ وڏو گناهہ بہ ڪريٿو. پنهنجي عزت، ڊئڊي، پنهنجي هٿ ۾ هوندي آهي. ڪائي عوُرت پنهنجي عزت پاڻ ئي وڃائڻ چاهيندي تہ ست ديوارون ۽ سترهان ڪمرا بہ هُن لاءِ ڪوئي مسئلو، ڪوئي بنڌن ڪونہ آهن. پر جي ڪائي عوُرت پنهنجي عزت جي رکشا ڪرڻ چاهيندي تہ سؤ راوڻ بہ هن جو ڪجهہ نہ بگاڙي سگهندا ! توهان هڪ اِستريءَ جي ارادن جي پختگيءَ کان شايد واقف ناهيو.

جهمٽمل : (ڪجهہ نرم آواز ۾) ڪهڙي پروڊيوسر اِشتهار وجهايو آهي ؟ فلم جو ٽائيٽل ڪهڙو آهي ؟

ڪومل : (اُميد ڀري آواز ۾) بيوٽي ڪُئين پراڊڪشن جي مالڪ پروڊيوسر - ڊائريڪٽر محمود خان اشتهار وجهايو آهي. هوُ جلد ئي هڪ نئين فلم شروع ڪرڻ وارو آهي. ان لاءِ کيس نئين هيروئن جي تلاش آهي ....

جهمٽمل : (وچ ۾ ڪٽي) اجا توهان ڇوڪريون ٻار آهيو - دنيا جي چالاڪين کان ناواقف ! ڊونٽ ٽيڪ ايني ٿنگہ آن فيس ويليو ! دنيا جا ماڻهون اوترا سڌا نہ آهن جيترا هوُ ٻاهران لڳن ٿا. هن دنيا ۾ قدم قدم تي فريب آهن، ڌوڪا آهن ۽ بي-ايمانيون آهن.

او موٽر والي ڇوري - دل لي جا چوري چوري !

پيو آواز : (ٻاهران) موٽروالي هلائيندين تہ سڄو مسائن پهچائي ڇڏيندو سانءِ !

هوُ هلاءِ - چپ چپ ڪڙي هو ضرور ڪوئي بات هئہ -

ٽيون آواز : (ٻاهران) پهلي ملاقات هئہ جي، پهلي ملاقات هئہ ...

(سڀ زور زور سان کلن ٿيون. اِن حالات جو فائدو وٺي ڪومل جون چاريئي ساهڙيون دروازي کان ٻاهر نڪري وڃن ٿيون. مس ڪومل ڪجهہ دير دروازي ڏانهن نهاريندي رهي ٿي. پوءِ پلنگہ تي ئي ليٽي ٿي پوي ۽ 'فلمي ڪلاڪار' ڪتاب کڻي پڙهڻ شروع ٿي ڪري. پر ڪتاب ۾ بہ دل نہ ٿي لڳيس ۽ ڪتاب کي پلنگہ تي ئي هڪ طرف رکي ٿي ڇڏي. اُٿي ٿي ۽ دروازي کي ٻار ڪري گهر ۾ اندر وڃي ٿي. هڪ ٻن منٽن لاءِ اسٽيج خال رهي ٿي. فقط ٻاهران ايندڙ گاني جو آواز اوورلئپ ڪندو رهي ٿو. ڪومل ڪمري ۾ اچي ٿي. هن جي هڪ هٿ ۾ سوٽ ڪيس آهي ۽ ٻيءَ ٻانهن تي رکيل ڪجهہ استري ڪيل ڪپڙا آهن. ڪومل سوٽڪيس کولي اُن ۾ ڪپڙا رکي ٿي.

نيڪ ان وقت هن جو پيءُ جهمٽمل ڪمري ۾ داخل ٿئي ٿو. هو سنهڙو ۽ لنبو شخص آهي. بدن تي پينٽ ۽ شرٽ پيل اٿس.

پيءُ کي ڏسندي ئي ڪومل ڪجهہ گهبرائجي وڃي ٿي ۽ هڪدم کڻي ٿي سوٽڪيس بند ڪري ۽ اُٿي بيهي ٿي رهي.)

جهمٽمل : (عجب مان) اري ! ڪٿان جي تياري ڪري رهي آهين ؟ ڪيڏانهن ٿي وڃين ؟

ڪومل : (همٿ کان ڪم وٺندي) ٻامبي ! ٻامبي وڃي رهي آهيان.

جهمٽمل : (وڌيڪ عجب مان) ٻامبي ؟ ٻامبي ڇا لاءِ ؟

ڪومل : (ڪوُڙ ڳالهائيندي) مون کي نؤڪري ملي رهي آهي - سٺي نؤڪري ...

جهمٽمل : (خوش ٿيندي) ويري گڊ ! پر ڪهڙيءَ آفيس ۾ ؟

ڪومل : (رکي آواز ۾) هڪ پرائيويٽ فرم آهي.

جهمٽمل : (ساڳيءَ نوع ۾) پر اُها فرم آهي ڪٿي ؟ اُتي ڪهڙو ڪم ٿيندو آهي ؟

ڪومل : (انمني طريقي سان) اُتي فلمون ٺهنديون آهن ...

جهمٽمل : (عجب مان) تہ تون فلمن ۾ ڪم ڪندينءَ ؟

سان چيخون بہ ڪري ٿي ۽ روئي بہ ٿي. رڪي رڪي ''بچايو - بچايو'' جا آواز بہ ڪري ٿي. هن جي رڙين تي ڪجهہ ماڻهون ڪمري اندر ڏوڪي اچن ٿا.)

پنجابي : (اڳتي وڌي) اي ! اي ! اي ڪي ڪردي هو ؟ گل ڪي هئہ ؟ گل ڪي هئہ ؟

(ڪومل کي هڪ طرف ڪريتو ۽ جهمٽمل کي بہ ڇڪي دور ڪري ٿو ڇڏي)

جهمٽمل : (رڙ ڪري) نڪري وڃ هتان ! نڪري وڃ هتان !

پنجابي : (جوش ۾) ڪي ڪهندي هو ؟ نڪل جائين ؟ ڪيون نڪل جائين ؟ اسان جانچ ڪري آئي هان !

جهمٽمل : (پنجابيءَ کي ڌڪو ڏيئي) گهر ميرا هئہ ! تم ڪؤن هوتي هو مجهي روڪني والي ؟ ....

ڪومل : (وچ ۾ ٽپي ڪتي) نهين ڀئيا ! يہ جهوٽ بول رهي هئين ...

(اُن وقت ڪجهہ ٻيا بہ ماڻهون اندر هليا ٿا اچن)

ڪومل : (ڳالهہ جاري رکندي) مئن اِسڪي بيٽي ضرور هون، مگر مئن اِس آدمي سي ناتا توڙ چڪي هون ...

(ان تي جهمٽمل جو پارو چڙهي ٿو وڃي. هو اڳتي وڌي ڌيءَ کي هڪ چماٽ وهائي ٿو ڪڍي)

جهمٽمل : (غصي مان) ڇو ري ڪار منهين ! تون مون سان ناتو توڙي چڪي آهين ؟ بيهيا ! شرم ڪونہ ٿو اچيئي ؟

ڪومل : (رڙيون ڪندي) بچايو ! بچايو ! هي درندو منهنجو خون ڪري ڇڏيندو ! بچايو ! بچايو !

(ڪجهہ ماڻهو جهمٽمل کي پڪڙي ڪمري جي هڪ ڪنڊ وٽ بهاري ٿا ڇڏن)

هڪ ماڻهون : چپچاپ اتي بينو هج ! متان ٻتيهہ ڏندن مان هڪ لفظ بہ ڪڍيو اٿئي. ڏند ڀڃي ڇڏيندوسانءِ !

ٻيو ماڻهون : اصل منهن بند ڪري بينو هججانءِ ! نہ تہ پنهنجو خئر نہ سمجهجانءِ !

(پنجابي ڪومل جي پرسان وڃي هن جي پٺيءَ تي هٿ ڦيري ٿو. جهمٽمل اِهو ڏسي وڦلي ٿو. پر ٻئي ماڻهون جو منهن ڏسي چپ چاپ ٿي وڃي ٿو)

ڪومل : (سمجهائڻ واري آواز ۾) ڏاڏي ! توهان جو چوڻ اکر-اکر سچ آهي. پر جيڪڏهن دنيا ۾ هلنداسين-چلنداسين نہ، تہ دوکن ۽ فريبن کان بچڻ جا رستا اسان کي ڪير ٻڌائيندو ؟ چڪرويوہ جا وکر سمجهڻ لاءِ چڪرويوہ ۾ داخل تہ ٿيڻو ئي پوندو ! ضروري ناهي تہ اسان جي حالت بہ ابيمنيوءَ جهڙي ئي ٿئي ؟ .....

جهمٽمل : (ڏيءُ کي وچ ۾ ڪٽي-چيچ ڪري) خاموش رہ، بيعقل، بي تميز ! انهيءَ پروڊيوسر ڊائريڪٽر جي باري ۾ مون گهڻو ئي ٻڌو آهي ۽ اخبارن ۾ پڙهيو آهي ... وحشي، درندو، بد اخلاق ! مون تہ ايتري قدر پڙهيو آهي تہ ڇوڪرين جي تجارت بہ ڪندو آهي ... هاڻي تہ مان توکي هرگز هرگز فلم انڊسٽري جوائن ڪرڻ جي اجازت ڪونہ ڏينديس .... رڪجي وڃ - ارادو بدلي ڇڏ !

ڪومل : (درد آواز ۾) هرگز نہ ! مان هر حال ۾ بامبي وينديس. مان پنهنجو ارادو ڪنهن بہ حالت ۾ ڪونہ بدلينديس !

جهمٽمل : (غصي ۾) تون وينديندءَ ؟

ڪومل : (چيچ ڪري) هائو ... مان وينديس.

جهمٽمل : (جهٽڪي سان ڏيءَ جو هٿ پڪڙي) تون وينديندءَ ؟

ڪومل : (زور سان هٿ ڇڏائي) هائو، مان وينديس ... مان وينديس ... مان بامبي وينديس !

جهمٽمل : (رڙ ڪري) مان توکي هڪ وئشيا ٿيڻ لاءِ هرگز بامبي وڃڻ جي اِجازت ڪونہ ڏينديس.

ڪومل : (وڏي واڪي) مان وينديس ! مان وينديس ! مان وينديس ! ڏسان، ڪير ٿو مون کي روڪي ....

جهمٽمل : (رڙ ڪري) توکي مان روڪيندس ! مان تنهنجو گلو گهٽي ڇڏيندس. گهٽو ڏيئي ماري ڇڏيندوسانءُ - جڻ جائي ئي ڪونہ هئينءَ -

(اِهي لفظ چوڻ سان گڏ ئي اڳتي وڌي ڪومل جو گلو پڪڙي گهٽو ڏئيس ٿو.)

جهمٽمل : (رڙ ڪري) مان تنهنجي جان ڪڍي ڇڏينديس ... (اچا بہ وڌيڪ رڙ ڪري) مان توکي زنده باه ۾ جلائي رک ڪري ڇڏيندس ... (رئڻ جي حد تائين پهچي) نالايق !

(ڪومل هٿ پير هڻي ۽ ڦٿڪي پاڻ کي آزاد ڪرائي ٿي ۽ پوءِ زور زور

ڪومل سوٽ ڪيس ۾ ڪپڙا سنواري رکڻ شروع ڪري ٿي ۽ ڪجهه گنگنائي به ٿي. ٻاهران ’گرهستي‘ فلم جو گيت اوور لئپ ڪريٿو: واه ري دنيا ! واه ري زماني ! اپني هو گئي هئن بيگاني ! واه.....
(اوچتو پردو ڪريٿو)

درشيه پيون

جڳهه: محمود خان جي اِسٽوڊيو ۾ سندس آفيس.
وقت: رات جا اٺ.

(پردو کجڻ تي اسان کي محمود جي آفيس جو ڪمرو نظر اچي ٿو. ڪمرو ڇڱو وڏو آهي. درشڪن جي سامهون واريءَ ديوار سان هڪ ميز ۽ ڪرسي پئي آهي. ميز تي، ٽري ۾ ڪجهه ڪاغذ پيا آهن. کاٻي ۽ ساڄي پاسي، ديوار سان لڳل ڪوچ پيا آهن. ٻنهي ڪوچن جي پاسي ۾ هڪ-هڪ دروازو آهي. کاٻي پاسي واري دروازي مان ماڻهو هڪ ڪمري ۾ وڃي سگهيٿو، جنهن ۾ آرام ۽ عيش ڪرڻ لاءِ هڪ ٻيو ڪوچ پيو آهي. ساڄي پاسي وارو دروازو اِسٽوڊيو جي ڪمپائونڊ ۾ کلي ٿو.

هن وقت آفيس جو ڪمرو بلڪل خالي آهي. اوچتو بادلن جي گرجنا جو آواز ٿئي ٿو ۽ ڪڙاڪي سان بجلي چمڪي ڪٿي ڪري ٿي. برسات پئجي رهي آهي - ان جو احساس درشڪن کي آوازن مان ۽ بجليءَ جي چمڪ مان ٿئي ٿو.

ڪمپائونڊ ۾ کلندڙ ساڄي پاسي واري دروازي مان يوسف ۽ نقاش ڪمري ۾ داخل ٿئن ٿا. ٻنهي کي رين ڪوٽ پاتل آهن ۽ مٿي تي هئٽ پاتل اٿن. سندن لباس مان برسات جون بوندون ٽپڪي رهيون آهن. هو ايندي ئي رين ڪوٽ ۽ هئٽ لاهي هڪ طرف ڪٽي ٿا اُڇلائن ۽ ”هيءَ بامبي جي ماءُ.....
(اُن وقت بجلي ڪڙڪي ٿي ۽ اُن آواز ۾ لفظن جو باقي حصو ٻڌڻ ۾ ڪونه ٿو اچي.) ڪجهه دير بدن جي آلن حصن کي رومال سان سڪائڻ ڪانپوءِ، هو ’دم‘ سان هڪ ڪوچ تي ويهي ٿا رهن)

يوسف (سگريٽ سلگائيندي) لڳيٿو مسٽر محمود خان اچا تائين ڪونه پهتو آهي.

نقاش: (سگريٽ جو ڪش هڻندي) ڪٿي اٽڪي ويو هوندو - فلمن جا ديوانا به

پنجابي : (جهمتمل کي) هان شيطان ! تو اُتي ئي کڙا ره ! (ڪومل ڏانهن نهاري) هڻ تو کهہ تان گل کي هئہ ؟

ڪومل : (پاڻ کي سنڀالي) مون کي بامبي ۾ نؤکري ملي رهي آهي ... (روئي تي) مان نؤکري ڪرڻ چاهيان تي پر هي مون کي وڃڻ نہ ٿو ڏي ! ... هي ئُ کمرو بہ منهنجو آهي - پوءِ بہ هن زوريءَ اچي منهنجو گلو بہ گهٽيو آهي ۽ چماٽون بہ هنيون آهن. (روئي تي.)

پنجابي : (جهمتمل جي ويجهو وڃي) کهہ بي حرامزادي، کي کهندي اي اوه لاڊي ؟ (چماٽ هڻيس تو) ڪؤڻ هوندا اي تو اونونُ روڪڻ والا ؟ (وري چماٽ هڻيس ٿو) کهہ نا سالي بدماش، چپ کيون اي ؟ (طنزيہ لهجي ۾) اول تو وڏيان وڏيان باتان ڪرداسي ! ڪتي گئين تيريان اوه سچائيان ؟ بول نا !

ڪومل : (پنجابيءَ جي ويجهو وڃي) توهان هن کي ايترو ماريو - ڪتيو نہ ! فقط هڪڙي مهرباني ڪريو. هن کي پڪڙي توهان ٻاهر ڇڪي وڃي وڃوس جئين مان هتان کسکي وڃان ... (رڻٺارکو آواز ڪري) جيڪڏهن اچ نہ ويس تہ نؤکري تي وقت سر پهچي نہ سگهنديس. پوءِ نؤکري بہ هٿن مان نکري ويندي ... اچ کلهہ نؤکريون ملن ڪٿي ٿيون !

پنجابي : (جهمتمل کي هڪ طرف ڏانهن گهليندي) نکر، هتان ٻاهر ... دفع تي وڃ !

جهمتمل : (غصي ۾ پنجابيءَ کي چماٽ هڻي) تون ڪير ٿيندو آهين ري ! مون کي ٻاهر ڪڍڻ وارو ؟ !

(جهمتمل اڃا ايترو مس ٿو چوي تہ پنجابيءَ جون چار-پنج چماٽون ساڄي-کاٻي ڳٽي تي تڙاتڙ تڙاتڙ لڳي ٿيون وڃنس. پنجابيءَ کي جهمتمل جي چماٽن سان مرمت ڪندو ڏسي ٻين کي بہ جوش ۽ اُتساه اچي ٿو وڃي. سڀ ماڻهون ''سالي بدمعاش-سالي بدمعاش'' چوندا چوندا جهمتمل تي وڃي ٿا ڪڙڪن ۽ هن کي ڌڪ-ٻڇا هڻندا ڪمري کان ٻاهر ڇڪي وڃي ٿا وڃن. جهمتمل دانهون ڪندو ٿو رهي.

ڪومل ڪجهہ وقت چپچاپ اِهو تماشو ڏسندي رهي ٿي. هاڻي هوءَ ڪمري ۾ اڪيلي آهي. ٻاهران ڪجهہ آواز اچي رهيا آهن پر ڪومل کي ڪائي پرواه ڪونہ آهي.

نغاش : صوفيا ؟

يوسف : وجهينس خندڪ ۾.

نغاش : زيب النسا ؟

يوسف : ڏسندي ئي پاڻ کي تہ قع ايندي آهي.

نغاش : نور - جهان ؟

يوسف : الاه بخشي جان !

نغاش : نگار ؟

يوسف : گولي مار !

نغاش : سلطانا ؟

يوسف : هن دفعي بہ نشانو خطا ٿي ويئہ ديوانا ! (زور سان قهقهو لڳائي) خدا قسم ! شاعر ضرور آهين پر شيءَ کي سڃاڻڻ واري نظر خدا توکان لڪائي ويو آهي.... لفظ گهڙي وجين ٿو، قافيا ملائي وجين ٿو، سنگيتڪار جي ڏن تي وزني لفظن کي رقص ڪرائي سگهين ٿو. باقي ٻيو تہ ڪو اَفعال تو ۾ نظر ڪونہ ٿو اچي. اسان جهڙا افسانا-نگار ئي ڪئريڪٽر جي هر پوش کي چيري-ڦاڙي هن جي اصلي صورت کي عوام جي سامهون پيش ڪندا آهن .... شڪر ادا ڪر محمود خان جو، جنهنجي بدؤلت عيش ۽ آرام سان زندگي گذاري رهيو آهين ... نہ تہ تہ ڪائي پوتڻي بہ توکي چانس نہ ڏئي جيڪر ! هر روز چؤنڪ تي، بازار ۾، گلي-ڪوچي ۾، توتي پادرن جي برسات وَسي ها !

نغاش : غلط ! بلڪل غلط ! .... تون اسان جي اثر کي ڇا ڄاڻين ؟! اسان مقناطيسي ڪشش جا ڪوه ڪاف آهيون ....

يوسف : (وچ ۾) شڪل صورت مان ئي ظاهر آهي ...

نغاش : (پنهنجيءَ ڏن ۾) اسان علم و عقل جا، اسان ادب و آرٽ جا، اسان تهذيب وتمدُن جا بنياد آهيون ...

يوسف : (وچ ۾) بنياد نہ - قاتل لباس آهين ... بدبودار زخم آهين .... ڪوڙه جو داغ آهين .... وغيره وغيره !

(نغاش جو ڌيان يوسف جي چيل لفظن ڏانهن وڃيٿو. هو ڪجهہ غصي مان يوسف ڏانهن نهاري ٿو، پر منهن مان ڪجهہ چوي ڪونہ ٿو)

يوسف : اسان جي خوابن جي ملڪا، دل جي سلطنت جي مهاراڻي ۽ تمنائن

تہ بيشمار آهن نہ !

يوسف : (هيڏانهن هوڏانهن نهاريندي) بيو بہ تہ ڪوئي نظر ڪونہ ٿو اچي !

نقاش : (شرارتي آواز ۾) تنهنجو مطلب هن سان آهي ؟ ڪيئن ؟ ڏُکي ۾ پي مارو ٽِڪا ! هو گيا معاملا پڪا !!

يوسف : هراڪ گلي ڪي خاڪ هم ڇانتي نهين ! اسان جو دلودماغ، عقلو علم ۽ دين‌وايمان تہ بس هن هڪ سان اٽڪيل آهي ۽ هن هڪ ۾ ئي لٽڪيل آهي.

نقاش : (مزاحيہ انداز ۾ سر لوڏيندي) برابر - برابر ! پر فقط ڪجهہ عرصي لاءِ ! هائو ڀائي، دور دراز وقتن جو فلسفو آهي تہ جسم بدلجندا رهندا پر روح قائم - دائم رهندي ! .... پر ان لال جي ٻڪيءَ جو ڪوئي نالو - ٻالو، ڪوئي اسم-شريف بہ آهي يا پوري حرامزادي آهي ؟

يوسف : عجيب قسم جو احمق شاعر آهين ! ڇا حرامزادين جا اِسم-شريف ڪونہ هوندا آهن ؟ بغيرعنوان پيون پٽڪنديون آهن ڇا ؟

نقاش : ڇالو ڇميلين جا اسم شريف بہ هوندا آهن، اسم خاص بہ هوندا آهن، اسم عام بہ هوندا آهن، عام جنتا لاءِ عام نام بہ هوندا آهن ... ۽ .... خاص خاص شريفن لاءِ دام بہ هوندا آهن .... دام ؟ سمجهئہ نہ اسٽوري رائيٽر جا اُلوُ ! ...

زلفوں ڪي بڇادو دام -
چولي مين پر دو دام -
هم دونون ڪا هو جائيگا ڪام !

يوسف : تہ ڇا تون هن جي نالي کان بيخبر آهين ؟

نقاش : (وارن تي هٿ ڦيريندي) هتي تہ لڪ کان بہ مٽيُ لؤنديون آهن - هن ويچاري لفظن جي لوهار کي ڪهڙي خبر تہ تون ڪنهنتي عاشق آهين ۽ تنهنجي معشوقڙي ڪير آهي !

يوسف : (مرڪندي - شرارتي آواز ۾) خئر، شاعر آهين، ذرا تصور کان ڪم وٺي ٻڌاءِ تہ ڪنهن زلفن جو جار وڇائي، ڦاسايو آهي، هن لفظن جي سؤداگر کي ؟ (نقاش جي اکين ۾ اکيون وجهي مرڪي ٿو)

نقاش : (ڪجهہ سوچي) حميده ؟

يوسف : لاحول بلاقوت .... ڪمينو ۽ بدبخت بدنصيب جو نالو ڪنهن ٻڌو !

نغاش : فلم ۾ ڪل ڏهہ گانا آهن - مون ويهہ گانا لکي ڏنا اٿي مانس - هڪ هڪ ڏُن تي ٻہ - ٻہ گانا ! جيڪو وڻيس سو ڪٽي، باقي ڦاڙي ڪٽي ڦٽي ڪري ....
(يوسف مرڪي ٿو. محمود خان ٽهڪ لڳائي ٿو.)

محمود خان : شاعر ڪڏهن نہ سڌرندا ! هڪ - هڪ ڌن تي ٻہ-ٻہ گانا لکندين تہ ميوزڪ ڊائريڪٽر جو مٿو خراب ٿيندو يا نہ ؟ اِهي عادتون ڪنهن کان سکيو آهين ؟ راجيندر ڪرشن کان، 'شڪيل' بدايونيءَ کان، 'حسرت' جئپوريءَ کان يا شئلندر کان؟ ..... پر توهان ٻئي هتي آيؤ ڪئين ؟

نغاش : مان ۽ يوسف نڪتاسين چڪر هڻڻ - رستي ۾ پئجي وئي برسات ....

يوسف : (وچ ۾) آڪي بامبي ۾ توهان جي اسٽوڊيو ڪانسواءِ ٻيو ڪٿي ملي ها اسان کي آسرو ؟!

محمود خان : (ڪجهہ ڪاغذ هيڏانهن هوڏانهن ڪندي) توهان ٻئي پلي سامهون واري ڪمري ۾ وڃي وهو. مون کي هت ڪجهہ پرسنل معاملا طئہ ڪرڻا آهن .....

(نغاش ۽ يوسف بغير جواب ڏيڻ جي يا موڪلائڻ جي ڪمپائونڊ ۾ ڪلنڊڙ ڪمري رستي ٻاهر هليا ٿا وڃن. محمود خان ميز تي رکيل گهنٽي وڄائي ٿو. اِسٽوڊيو ۾ ڪم ڪندڙ ڇوڪرو اندر اچي ٿو.)

محمود خان : ڪائي ڇوڪري اچي تہ سڌو مون ڏانهن روانو ڪجانس ....

ڇوڪرو : يس سر !

(محمود خان ڪجهہ لکڻ لڳيٿو. ڇوڪرو دروازي کان ٻاهر هليو ٿو وڃي. ان وقت هڪ جوان جنهنجي عمر اٽڪل روءِ ٽيهہ کن سال ٿيندي، ڪمري ۾ داخل ٿئي ٿو. هن جو لباس آهي ڌوتي ۽ ڪرتو - پيرن ۾ چمپل ! هن جي هڪ هٿ ۾ چمري جو ٿيلهو آهي.)

محمود خان : تون ڪير آهين ؟ ڪهڙو ڪم اٿئي ؟

نؤجوان : منهنجو نالو نريندر ڪمار آهي. مان هڪ ليکڪ آهيان. منهنجا چار کن اُپنياس ۽ ٽي ڪهاڻي - سنگره ڇپجي چڪا آهن. منهنجي تمنا آهي تہ مان فلمن لاءِ ڪهاڻيون لکان - مان اِن سلسلي ۾ ئي توهان سان ملڻ آيو آهيان ....

محمود خان : (بيرخيءَ مان) انڊسٽريءَ جا پنهنجا ڪهاڻي ليکڪ آهن. ڪهاڻين جي، چونڊ جو اسانجو پنهنجو سسٽم آهي. وڏي ڳالهہ تہ هن وقت

جي آخرين حد آهي حسن بانو ! ... حسن بانو ! بس، دل چاڪ چاڪ ٿي وئي آهي ! اکين ۾ نشتر ! زبان ۾ تير ! رخسارن تي گلاب ! چپن ۾ جلويدار چاشني ! چاتيءَ ڏانهن نهار ته نظر ئي ڪونه ٿي ٽڪي ... هر هر ترڪي وڃي ! هر هر ترڪي وڃي ! هاڻي تون ئي ٻڌاءِ، اسان جئون ته ڪيئن جئون ؟ ڪجهه ڪيون ته ڪيئن ڪيون ؟ سوچيون ته ڇا سوچيون ؟ ..... هاڻي تون ٻڌاءِ ته تنهنجي دل جي درخت تي ڪهڙيءَ بلبل اچي آشيانو ٺاهيو آهي ؟!

نقاش : اسان جي ڪائي هڪ خاص ڪونه آهي. جيڪا ملي ساماري ! جيڪا وقت تي ڪم اچي، شيءِ اُها سُني ! جيڪا بک جي وقت پيٽ ڀري، رسوئي اُها سني، جيڪا تن - بدن جي ڏيءَ خارش کي دور ڪري ملم اُها سني !

يوسف : اسان به ڪو مجنون يا فرهاد ڪونه آهيون ! پر اڄ ڪلهه ذرا طبيعت حسن بانو تي اچي وئي آهي ... هاڻي تون ٻڌاءِ ته زمان حال ۾ ڪهڙو آهي تنهنجو مال ؟

نقاش : (ڪجهه دير سوچي) چاندني ! اسان جي دل جي ڪاري آسمان ۾ اِهوئي چوڏس جو چنڊ چمڪي رهيو آهي اڄڪلهه !

يوسف : هون ! چڱو دوست ! اِهو ته ٻڌاءِ انڊسٽريءَ ۾ سڀ کان وڌيڪ خوبصورت ۽ نظرنواز ڪير آهي ؟

نقاش : (هڪدم) بري ڪم جي لاءِ ڪائي بُري ڪونهي ! (ٻئي قهقهو لڳائن ٿا. ٺيڪ ان وقت آفيس ۾ محمود خان - ڊائريڪٽر پروڊيسر - داخل ٿئي ٿو. عمر پنجاه کن سالن جي اردگرد ! برسات کان بچڻ لاءِ هن به رين ڪوٽ ۽ هئٽ پاتو آهي. ڪمري ۾ داخل ٿيندي ئي هن جي نظر يوسف ۽ نقاش تي پوي ٿي. ٻئي اُٿي هن کي سلام ڪن ٿا. سلام جو سلام سان جواب ڏيئي محمودخان سڀ کان اول رين ڪوٽ ۽ ٽوپلو لاهي هڪ پاسي رکي ٿو. پوءِ اچي پنهنجيءَ ڪرسيءَ تي وهي ٿو.)

محمود خان : (يوسف ۽ نقاش کي) اڄ ڪوئي سٽنگ جو پروگرام هئو ڇا ؟ مون کي ته ڪجهه ياد ئي ڪونهي .... يوسف صاحب ! توهان ڊائلاگ ڪڏهن ٿا ڏيو ؟ واٽ ازيوئر پروگريس ؟

يوسف : سيني سينس جا ڊائلاگ تيار آهن. بس فائينل ٽچ ڏيئي رهيو آهيان !

محمود خان : (ڪنڌ لوڏي) او. ڪي. ، او.ڪي .... ۽ نقاش صاحب، توهان ته ميوزڪ ڊائريڪٽر سان ملندا ئي هوندؤ ؟

محمود خان : ايڊيوڪيشنل ڪئالفڪيشنس ؟

ڪومل : گرئجيوئٽ آهيان .... پر سر، اصلي ڪئاليفڪيشن ته منهنجو حسن آهي، جواني آهي، ناز نخرو آهي ۽ اکين جا غمزه آهن ! ڇا اِهي ادائون ڪافي نه آهن ؟

محمود خان : مور دَئن سفيشينٽ ! اُميد ڪان وڌيڪ، ڪافيءَ ڪان به ڪافي!

ڪومل : (محمود خان جي جسم سان وڌيڪ چنبرندي) ته مان خود کي سليڪٽيڊ سمجهان ؟

محمود خان : ڪجهه وقت توهان تي محنت ڪرڻي پوندي. توهان کي به خوب محنت ڪرڻي پوندي. ڏينهن - رات هڪ ڪري ڪم ڪرڻو پوندو .... توهانکي ائڪٽنگ جا ڪجهه اصول سيکارڻا پوندا ... ڊانس جا ڪجهه اِسٽيپس سمجهائڻا پوندا ... جيڪڏهن توهان دل وجان لڳائي ڪم ڪندءُ ته هڪ ڏينهن توهان نمبر ون تي ويندءُ .... جيتوڻيڪ فلمي ڪهاڻيون هيرو جي اردگرد ئي گهمنديون آهن پر ته به مان توهان لاءِ هڪ اهڙي فلم ضرور پروڊيوس ڪندس جنهن ۾ توهان ۽ فقط توهان ئي ڇانيل رهندا ....

(مس ڪومل ايتري ته خوش ٿي وڃي ٿي جو هن لاءِ اِهو فيصلو ڪرڻ ڏکيو ٿو ٿي پوي ته محمود خان جا شڪرانا ڪيئن ادا ڪري.)

محمود خان : پر اصلي شرط آهي توهان جو سهڪار ! جيڪڏهن توهان اجايا سوال پڇڻ کانسواءِ ۽ اجايا اعتراض کڙا ڪرڻ کانسواءِ اسان جي طئہ ڪيل شاهراه تي اسانجي اِشارن تي ۽ اسان جي صلاحن سان هلندا رهندا ته منزل ڪافي نزديڪ ٿي ويندي توهان لاءِ !

(ڪومل محمود خان جي جسم سان وڌيڪ چنبري وڃي ٿي.)

محمود خان : (درشڪن جي کابي پاسي واري ڪمري ڏانهن اشارو ڪري) اسان ٽريننگ جي شروعات اڄ ڪان وٺي ئي ڪري رهيا آهيون ... فلم انڊسٽريءَ جا قاعدا - قانون ۽ فلم ائڪٽنگ جا بنيادي اُصول اسان توهانکي اڄ ڪان ئي، بلڪ هن گهڙيءَ ڪان ئي سيکارڻ شروع ڪري رهيا آهيون .... ڪوئي ڪٿي توهان جو انتظار ته ڪونه ڪندو هوندو ؟

ڪومل : (ڪنڌ ڌوڻ ڪندي) نه - مان بلڪل اڪيلي ۽ آزاد آهيان - هتي به هڪ ساهڙيءَ جي گهر ۾ رهندي آهيان - هوءَ مون ڪان ڪوبه سوال ڪونه پڇندي آهي ... منهنجي ساهڙي خود به هڪ هوٽل ۾ رسيپشنسٽ آهي ...

مون کي کنهن کهاڻيءَ جي ضرورت ئي ڪونه آهي. پنج اِسڪرپٽس تيار ٿيون پيون آهن. انهن تي ته فلمون نڪرن - پوءِ ڏنو ويندو! ساري، يُو ڪئن گو نائو! مون کي ڪيترائي ضروري ڪم انين ڪرڻا آهن. ساري، آءِ ائم ويري ساري ! ....

(نريندر ڪمار نراش ٽي هليو ٿو وڃي. نيڪ ان وقت ڇوڪرو اندر اچي ٿو.)

ڇوڪرو : سر، ڇوڪري ... اوه سر ! مئڊم آئي آهي ....

محمود خان : اندر موڪلينس ...

(نيڪ ان وقت مس ڪومل آفيس ۾ داخل ٿئي ٿي. هوءَ سفيد سلوار ۽ ڪاري ڪرتي ۾ ملبوس آهي. هن جي لباس جي سلائي ۽ ڪٽ ڪجهه ان طرح جي آهي جو هوءَ ڍڪيل ڳهت، پرعُريان وڌيڪ لڳي رهي آهي.

محمود خان هن کي اِشارو ڪري پاڻ ڏانهن سڏي ٿو. هوءَ بيڌڙڪ اچي ٿي محمود خان جي پاسي ۾ ٻهي. هن جي هر وقت ڪوشش اِهائي آهي جئين هن جي بدن جو ڪوئي نه ڪوئي انگ محمود خان جي بدن کي ڇهي ڪندو رهي. هوءَ هر طرح سان هر قسم جي قيمت چڪائڻ لاءِ بلڪل بلڪل تيار آهي.)

محمود خان : توهان جو نالو مس ڪومل آهي ؟

ڪومل : (نخري سان) سر سر ! پر توهان جنهن به نالي سان آواز ڏيندؤ، مان توهان جي سامهون هونديس ....

(محمود خان ڪومل جي اکين ۾ نهاري ٿو.)

ڪومل : يس سر ! نو آبيجڪشن ! ٽوٽلي ريڊي ! هر حال ۾ مان فلم انڊسٽريءَ ۾ هڪ مقام ناهڻ چاهيان ٿي ۽ ان لاءِ هر ڪائي قيمت ادا ڪرڻ لاءِ تيار آهيان ....

محمود خان : ائڪٽنگ جو ڪوئي آزمودو ؟

ڪومل : توهان ئي ته پهريون پهريون آزمودو ڏيندو ....

محمود خان : اسٽيج تي، ڪنهن ڊرامي وغيره ۾ ڪم ڪيو اٿو ؟

ڪومل : منهنجي لاءِ ته اسٽيج به توهان ئي آهيو، اِسڪرين به توهان ئي آهيو ...

محمود خان : (ڪومل جي بدن تي هٿ ڦيريندي) نچي ڄاڻو ؟

ڪومل : (شرارت مان) نچي به ڄاڻان، نچائي به ڄاڻان .... توهان کي مڪمل سيٽسفيڪشن نه ملي ته جيڪا سزا ڏيندؤ، سؤ ماٿهن جي سامهون سهنديس ...

سندر ڪلواڻي / غزل

بيوفا زمانو آهي پيار نہ ڪجانءِ
اڪيون پوري ماڻهن تي اعتبار نہ ڪجانءِ
توکي گر زماني جي بادشاهي ملي بہ وڃي،
رستو ظلم جو تون اختيار نہ ڪجانءِ
جيئڻ جي طلب ۾ مؤت کي نہ وسار تون،
غريب جي مدد کان ڪڏهن انڪار نہ ڪجانءِ
جنهن ڪيو وشواس پورو سڄڻ تنهنجي مٿان،
اُنجي پروسي کي ڪڏهن بيڪار نہ ڪجانءِ
نيائي دوستي، ڏُجهہ من ۾ رکہ تون سدا،
دشمنن جي محفل ۾ اُنکي خوار نہ ڪجانءِ.

ڪيمن يو. مولاڻي / غزل

ديپَ پهرين ٻرُ، پر پروانا گهٽا،
ايندا گهورڻ سِرَ کي، مستانا گهٽا
تون ڪٿي اڄ ڏي چُڪي کا پيار جي،
مئہ جي لاءِ هت يار مئخانا گهٽا.
شهر تنهنجي ۾ ڪٿي آهي سڪُون
تا ڏڪائن ڏيل افسانا گهٽا
ٻِرَ ٻسوين آهن اڄوڪي مَنشُ ۾،
وَهَ پريا تن منجهہ کک کانا گهٽا
منهن جو گل تا مرڪ سان تيزي رکن
دل ۾ پر سيني جي ويرانا گهٽا
هيءَ پهڻ ڏيندو بہ ڇا ڪنهن کي پلا
ويا ڪري گيسيون پري جانا گهٽا
ڪو نہ اڄٹو هو نہ آيو بدنصيب
مون رکيا 'جنهن' کاڻِ نذرانا گهٽا

اڪثر نائيٽ ڊيوٽي هوندي اٿس ...

محمود خان : ويري گڊ! ويري گڊ! فلم انڊسٽريءَ ۾ اهڙين ئي فرئنڪ ائنڊ فارورڊ ڇوڪرين جي ضرورت آهي ...

(محمود خان ڪرسيءَ تان اُٿي ٿو. ڪومل جي بلڪل پرسان بيهي ٿو ۽ هن جو هٿ پڪڙي ٿو.)

محمود خان : هاڻي هلي آءُ هن ڪمري ۾ ته فلم لائين جو پهريون سبق مان توکي سيکاريان ....

(محمود خان ۽ ڪومل درشڪن جي کابي پاسي واري ڪمري ۾ هليا وڃن ٿا. اسٽيج بلڪل خالي ٿي وڃي ٿي. بادل گرجن ٿا. بجلي چمڪي ٿي. اندران ڪمري مان محمود خان ۽ ڪومل جا آواز اچن ٿا.)

محمود خان : ٽوٽل! بلڪل! ٽوٽلي!

ڪومل : او. ڪي. سر، ائزيو لائيڪ .....

(ڪجهه دير خاموشي)

ڪومل : ڊيري! ڊيري!

محمود خان : فلم انڊسٽريءَ ۾ ترقي چاهيندڙ ٽن لفظن کان سخت نفرت ڪندا آهن : ڊيري - آهستي - سلولي! ... مس ڪومل! هت وڏا وڏا ڪم فقط هڪ جهٽڪي سان ئي ٿي ويندا آهن ... ٽيڪ اِٽ ايزي ....

(ڪومل جي هڪ زوردار چيخ جي آواز سان گڏو گڏ اسٽيج تي پردو ڪرندو وڃي ٿو. چؤگرد مڪمل اونده ڇائنجي وڃي ٿي.)

خاڪو تيار ڪيل	:	٢ فيبروري ١٩٥٣	
شروعاتي لکيل	:	٢٨-٢٩ ڊسمبر ١٩٥٣	(هندي)
سڌاريل ۽ وڌايل	:	١-٢ مئي ٢٠٠٠	(سنڌي)

ارجن سڪايل

اُستاد عزيز

اي، ادب جي آڪاس جا سج !
نکيتر توکان ٻجهندا رهيا
اوسي پاسي ڦرندا رهيا.
توکي گرهڻ جا يتن ٿيندا رهيا.
ڪڏهن ڪڏهن، ڪٿي ڪٿي
تنهنجي اُڌآريءَ روشنيءَ جي مدد سان
چنڊ ٻٽجي چمڪڻ لڳا.
پر ... هر نئين صبح
پوري آب ۽ تاب سان
ڪلهوڪي سج وانگر
تون چمڪندو نڪتين.
اِتهاس شاهد آهي
اي عظيم شاعر !
ڪيترين مهان هستين کي،
صدين پڇاڻا ڄاتو ويو، سُڃاتو ويو.
سنڌ جي ڌرتيءَ جا عاشق !
توکي ڇڏيل ملڪيت جو عيوضو نہ کپي
پر، حق کپي توکي، سموريءَ سنڌڙيءَ تي !
”کهڙو تا پڇو سنڌ جي اِملاڪ جو ڪليم
اِملاڪ منهنجي سنڌ ئي، حق سنڌ تي ٿيئم.“
ٻوليءَ جا رکوالا !
توکي لفظن جي صحت کپي
خيال ۾ معنيٰ آفريني کپي
بيان ۾ بندش ۽ اختصار کپي
پرکہ کپي توکي عبارت جي،
ذهن جي، فن جي، اڏام جي.
او صاحب ڪلام !

ناري ’ناچيز‘ / آزادي

مُلڪ ٿيو آزاد، پر اڄ بہ غلاميءَ ئي رهي.
قسم کڻن ايمان جا پر، بي-ايماني ئي رهي
ڌرم جي نالي ڪئين ڪم ٿين اَڌرم جا
بندگي بدران اُتي اڄ بہ بدنامي ٿي رهي
ظلم ۽ ستم جو اڄ بہ دور آ جاري
ڪمزور کي ڪُچلڻ جي اڄ بہ شيطاني ٿي رهي
وويڪ جو آ وڪرو ۽ رشوتخوريءَ جو ڌنڌو
ڪوڙ جو ٿيو غلام ۽ بدزباني ٿي رهي
پيار جون ۽ ناه جون ڳالهيون ٿين ٿيون روبرو
پُٺيءَ تي ٿئي ٿو وار اڄ بہ بدگماني ٿي رهي
ڀروسو اڄ نہ رهيو آ، ڀاءُ جو ڀاءُ تي
خون آ ساڳيو مگر سمجهہ جيواني ٿي رهي
’ناچيز‘ ڇا ٿيندو ديش جو هر ڪنهن کي فِڪر آهي
صدين کان جنهن ديش ۾ قرب قرباني ٿي رهي.

موهن اُداسي / غزل

زندگي آبار - ائن نہ سوچ، اُداسي
ڪر ڪٿي اعتبار - پاڻ لهي لوچ، اُداسي.
غم لکيا نصيب ۾ - سمجهہ آهن سهڻا
ڪرمَ کي سُڃاڻ - نہ ڪر راڙو روچ، اُداسي
اکين اڳيان سنڌءِ - جي، ڇا ڇا نہ ٿئي
جڳہ عجب اِسرار - آڌس، روز، اُدسي
وقت سان گڏ وه - فرض فيصلو ڪندو
ٻاهر نہ نهار - پئي پاڻم کوج، اُدسي
محنتون خوشيون ڪٿي نيٺ تہ ورنديون
هوش ”موهن“ ڌار - لهندءِ بوج اُدسي.

مضمون نگار ليکراج ’عزيز‘

(قسط - ا)

انسان، قدرت جي سڀ کان پيچيده تخليق آهي. هن جي دل ۽ دماغ جو سڀ کان مشڪل معمو اِهو آهي، تہ هُو ڪڏهن بہ هڪ جڳهہ تي خاموش نٿو رهي. هُو پنهنجي انفراديت مان اُيري، سماج جي هر قيد ۽ بند کي ٽوڙڻ ٿو، ۽ وري ڪڏهن سماج ۾ اهڙي طرح ملي وڃي ٿو، جو سندس انفراديت جو امتياز ڪرڻ بہ مشڪل ٿيو پوي. هن جي ڳوڙهن پنيان خوشي ليئا پائي ٿي، ۽ متبسم چهري هيٺان، اٿاه غم جو سمنڊ لهرون ماريندو رهي ٿو. ادب جو عام موضوع بہ انسان ئي آهي - ننڍو انسان، وڏو انسان، معمولي اعتدال پسند انسان ۽ غير معمولي انتها پسند انسان. ادب ۾ جيتوڻيڪ ٻين ڪيترين ڳالهين جو ذڪر ٿئي ٿو، پوءِ بہ انسان ٻين تمام موضوعات تي ڇانيل رهي ٿو.

سنڌي ادب جي تاريخ ۾ اهڙا ڪيترائي غير معمولي انسان نظر اچن ٿا، جن پنهنجي قلم جي ڏات سان جرئت منديءَ جو اقرار ڪيو ۽ اهوئي پيغام ڏنو تہ انسان، هن ڪائنات ۾، ان مقصد سان ڪونہ آندو ويو آهي، تہ هُو ڪو مجبور ۽ محڪوم ٿي رهي. پر اِن لاءِ تہ هُو پنهنجي عزت، پنهنجي قوت ۽ پنهنجي شان و شؤڪت کي سڃاڻي ۽ محسوس ڪري. سنڌي ادب جي سونهري صفحن ۾ اهڙي ئي هڪ منفرد شخصيت آهي. ليکراج ڪشنچند ميرچنداڻي. جنهن کي اڄ دنيا سنڌس ادبي تخلص ’عزيز‘ جي نالي سڃاڻي ٿي. ’عزيز‘ جو جنم تقريبا هڪ صدي اڳہ ١٩ ڊسمبر ١٨٩٧ ۾ حيدرآباد (سنڌ) جي هڪ ڪامل ۽ زميندار خاندان ۾ ٿيو. هن جو پتا، ڪشنچند نائون مل، سوين ايڪڙ زمين جو مالڪ هئڻ سان گڏ ايگزيڪيوٽِو انجنيئر پڻ هيو. ليکراج، حيدرآباد جي نولراءِ هيرانند اڪيڊمي مان ١٩١٥ ۾ مئٽرڪ ڪرڻ ڪانپوءِ بي.اي.ڪرڻ لاءِ بمبئيءَ اچي ايلفنسٽن ڪاليج ۾ پڙهيو، پر گريجوئيٽ ٿيڻ کان اڳہ ئي، اُتي پنهنجي پتا جي جواهرات جي دوڪان تي ويهڻ لڳو. اُن ئي دور ۾ ’عزيز‘ مجازي عشق ۾ مبتلا ٿي شعر گوئي بہ ڪئي، پر پوءِ مائٽن جي اصرار تي حيدرآباد واپس وريو.

تنهنجي نِهار جو نينهن
تنهنجي ڪچهرين جو قرب
تنهنجي دسترخوان جو سواد ۽ چشڪو
دوستن ۽ دشمنن کي
يڪسان ملندو رهيو.
تنهنجي انسان پرستيءَ جي
اها عظمت
ذهن تي چنبڙيل رهندي.
سنڌي ادب جي سِڪَ وارا
تنهنجن لفظن ۾
توکي ڳولهي لهندا
۽ ... ڳولهيندا رهندا.
۽ ... پوڄا جا پُشپ
تنهنجن قدمن ۾ رکندا رهندا
اي عزيز دوست !
اي اُستاد عزيز !!

اندر لال سوماڻي 'ويراڳي' / بيت

سارنگ جا سرگم، سڀ ئي سُٺا ڪيترا،
اڪين جي آگم، رنگ رچايا روح ۾!
بادلن ۾ ڪارا، تي هي اِشارو ڏي،
نہ آب جي اُڇال، تي پاڻ لڪائي عام ڪان!
باغن منجهہ بهار، خزان اسانجي دل ۾،
جئن گلن ۾ ٿيا خار، تئن خيال اسانجي قطب ۾!
گلن سنڌي فوج، بيٺي آهي باغ ۾،
حُسن جي اوُج، سيان رهندي ڪين ڪي!
زندگيءَ جي گُلَ، زخمي وڏو دل ڪي،
آهيون دوست ! ڪلل، اسين رت بهار جا!

'Bacon's Essays' جو ترجمو هيو ۽ فبروري ۱۹۷۹ع ۾ ڇپجي ظاهر ٿيو هو. اُن کانپوءِ ٻيا مضمون نگار، ميدان-اَدب تي آيا ۽ سنڌي ادب کي پنهنجي قلم جو فيض ڏنائون. ان تمام سلسلي ۾ ليلارام پريمچند واڌواڻي، ڏيارام وسڻمل ميرچنداڻي، پرمانند ميوارام، ڀيرومل مهرچند آڏواڻي، ڄيٺمل پرسرام گلراجاڻي ۽ لالچند امرڏنومل ڄڳتياڻي وغيره امتيازي درجو رکن ٿا. پوءِ بہ اُنهن جي ڪاوشن کي پڙهندي سندن مضمونن ۾ موضوع جو ڏاڍو دهراءُ پيو نظر اچي، جنهن کان ڪنار ڪشي ڪندي ۱۹۴۰ ۾ تيرٿ بسنت جو 'ڇٽگون'، ۱۹۴۱ ۾ ليکراج عزيز جو 'ادبي آئينو'، رام پنجواڻي ۽ نارائڻ داس ڀمڀاڻي جو 'ادبي غنچو' لالسنگهہ اجواڻيءَ جي اڳہ ڇپيل مضمونن جو مجموعو 'ويچار' جيڪو ۱۹۴۴ ۾ شايع ڪيو ويو، ۽ عطاحسين موسويءَ جو 'ڪجهہ ڪوڏيون' بيحد معياري تصنيفات آهن. ڊاڪٽر هوتچند مولچند گربخشاڻيءَ کي وري تنقيد (تنقيدي) ڪيتر ۾ 'سنڌي مضمون نويسيءَ جو ابو' ڪري سڏيو وڃي ٿو، جنهن مغرب جي ناقدا نہ اصولن موجب 'شاه جو رسالو' نئين سر ترتيب ڪري، اُن ڪتاب جي اڳياڙيءَ ۾ ۹۰ صفحن تي مشتمل تنقيد ڪئي، 'مقدمو' جي عنوان سان لکندي، سنڌيءَ ۾ تنقيدي مضمون نويسيءَ جو بهترين مثال ڏنو.

ڀيرومل آڏواڻيءَ جو 'لطيفي سير' غلام محمد شهواڻيءَ جو 'ادبي اصول'، ڊاڪٽر دائود پوٽہ جو 'ابيات سنڌي'، لطف الله بدويءَ جو 'تذڪره لطفي'، ڊاڪٽر شيخ محمد ابراهيم خليل جو 'ادب ۽ تنقيد'، منگهارام ملڪاڻيءَ جو 'ادبي اصول'، هدايت اللهہ مشتاق جو 'هدايت الانشا' نارائڻ داس ڀمڀاڻيءَ جو 'شاه جون سورميون' ۽ ليکراج 'عزيز' جو 'گل وخار' پڻ سنڌي مضمون نويسيءَ جي ارتقا ۾ سنگِ ميل جي حيثيت رکن ٿا.

مضمون نگار ليکراج 'عزيز':- ليکراج 'عزيز' جي 'ادبي آئينو' جو پهريون ڇاپو. ۱۹۴۱ ۾ سنڌ ۾ ڇپيو جنهن ۾ الڳہ الڳہ موضوعات تي ۲۹ - مضمون ڏنل هئا. 'عزيز' انهن سان گڏ ٻہ ٻيا بہ مضمون 'غزل' ۽ 'تارن ڀري رات' ڳنڍيندي ساڳئي ئي عنوان وارو ڪتاب ۱۹۵۵ ۾ بمبئيءَ مان ڇپائي پڌرو ڪيو. جڏهن تہ ان مجموعي جا پهريان ۲۹ - مضمون، 'ادبي آئينو' جي عنوان سان سنڌ ۾ ۶۵-۱۹۶۴ ڌاري ٻيهر اشاعت ڪيا ويا. جنهن بعد وري اُنئي ئي سنڌي ادبي مجلس سٽي ڪاليج، حيدرآباد، پنهنجو پهريون ڪتاب پيش ڪندي، اُن ساڳئي ئي ڪتاب جو ٽيون ڇاپو ۶۷-۱۹۶۶ ۾ پنج هزار ڪاپين سان شايع ڪيو. ڇو تہ اِهو ڪتاب اُن مهل بي.اي. جي نصاب ني پاڙهيو پئي ويو. ان ايڊيشن ۾

ليکراج عزيز جي قلم مان ٢ - نہ فصلا ناٽڪ 'ڪمار اجيت سنگهہ' 'غريبان مار' ۽ 'مسٽر مجنون'، ١٠ شعريَ مجموعا 'ڪليات عزيز (ڀاڱو ١ ۽ ٢)، 'گلزار عزيز'، 'شاعراڻي شمع'، 'پيغام عزيز'، 'پڇتاءَ جا لڙڪ'، 'آبشار'، 'صراحي'، 'للڪار' ۽ 'سوزو ساز-١'، 'ڀهڳڻ ٻول' (ٻال ڪوتائون)، ١-ڪتاب 'ڪلھ جي ياد' (گڏيل اصناف : سخن، شعر، مضمون ۽ تنقيد)، ٣ مضمونن جا مجموعا 'ادبي آئينو' (ساهتڪ مضمون)، 'گل وخار' (تنغتيري مضمون) ۽ 'سامي' (تحقيقي مضمون) ڪانسواءِ 'سنڌي اصطلاح (ڀاڱو ١ ۽ ٢) ڪُل ٢٠ ڪتاب اشاعت ٿيل آهن. 'عزيز' صاحب، جنهن بہ موضوع تي قلم هلايو آهي تہ علم ۽ عقل جي ريج لڳائي ڇڏي اٿائين. ڀارت جي ورهاڱي مهل هُن سنڌ کي الوداع چئي، بمبئي اچي ڪي.سي.ڪاليج ۾ سنڌيءَ جو پهريون پروفيسر مقرر ٿيو ۽ سنڌي ٻولي ۽ ادب جي هلچل ۾ اهم رول نڀايو.

'مضمون' جي وصف : موجوده مقالي ۾ ليکراج 'عزيز' 'ضمن' مان جنهن جي مضمونن جو ايياس ڏيڻ کان اڳ ضروري آهي تہ پهرين 'مضمون' جي وصف کي سمجهيو وڃي. لفظ 'مضمون' نڪتل آهي ۽ عربي لفظ 'ضمن' جي لغوي معنيٰ آهي 'گڏ ڪرڻ' ۽ ان جو اسم مفعول آهي 'مضمون'، يعني 'گڏ ڪيل'. مضمون کي 'مقالہ' بہ چئجي ٿو، جيڪو وري عربي لفظ 'قول' مان نڪتل آهي ۽ ان جي معنيٰ آهي 'چيل يا لکيل ڳالهہ'. مضمون يا مقالہ، هڪ ٻئي کان الڳ نہ هوندي بہ ائين مڃيو ويو آهي تہ 'مضمون'، ڪنهن بہ موضوع جو خارجي ايياس آهي، پر 'مقالہ' ۾ اُن وشيہ سان واسطيدار تمام ڳالهين جو تفصيلوار ۽ ناقدا نہ ايياس ڪيل هوندو آهي. مضمون جو دائرو ايترو تہ وسيع آهي، جو اُن ۾ هر قسم جا ويچار جهڙوڪ : ادبي، سماجي، تعليمي، اخلاقي، سائنسي، تاريخي، سياحتي، صحت ۽ متفرقہ ڪيترائي موضوع سمائجي سگهجن ٿا.

سنڌي مضمون نويسيءَ جي ابتدا ۽ ارتقا : سنڌي مضمون نويسيءَ جي ابتدا ١٨٦٢ع ۾ ڪوڙومل کلناڻيءَ جي ڪتاب 'پڪو پهہ' سان ٿي. جنهن ۾ عورتن جي تعليم بابت سکيا ڏنل هئي. اِهو ڪتاب هڪ مڪمل مقالو هيو، جنهن کي اصولي طور مضمون نويسيءَ جي صف ۾ شمار ڪري سگهجي ٿو. پر 'مضمون' جي عام مضموم موجب، جيڪڏهن اُن کي ٢٠ صفحن اندر محدود ڪيو ويندو؛ جنهن ۾ هڪ ئي موضوع تي شخصي، غير رسمي ۽ غير ممنوعي ڍنگ سان بحث ڪيل هجي تہ اُن لحاظ کان، سنڌيءَ ۾ مضمونن جو پهريون ڪتاب مرزا قليچ بيگ جو 'مقالات ال حڪمت' ڳڻيو ويندو. جيڪو 'Lord Francis Bacon' جي ڪتاب

قابض ثابت ڪري ڏيکاريو آهي. هن پنهنجي پيغام دوران صرف خارجي نه، پر داخلي ڇيد ڪندي، اندر جهاتي پائڻ جي تلقين ڪئي آهي ته جيئن انسان سمجهي سگهي ته سندس رڳ رڳ ۾ ڪنهن جو سير آهي. ڪير ٻالهائي ٿو ۽ ڪير ٻڌي ٿو. ديوتائن ڪان متي به تڏهن ئي ڳٽيا ويندا سون، جڏهن 'پاڻ سڃاڻڻ-پريو سڃاڻڻ' جي ڳجهارت پروڙيندا سون.

'محبت' واري مضمون ۾ اُن جي حاصلات بابت ٻڌايل آهي ته ڪيئن نه زال مڙس جو پيار، بهترين گهرو زندگيءَ جي تعمير ڪري ٿو. قومن جو پيار، عزت ۽ حڪومت، تمدن ۽ ترقيءَ جو اصل الاصول بڻجي ٿو. محنت جي محبت، فتح جو نشان ثابت ٿئي ٿي، ۽ قربانيءَ جو قرب يتيمن، ودوائن ۽ محتاجن جي پالنا ۽ پرگهور ڪرڻ جو مادو پيدا ڪري ٿو، ته علم جو چاهه وڏو فيلسوف ۽ قابل قانون دان بڻائي ٿو. 'سهائي رات' ۾ قافلا ڪوچ ڪن ٿا ۽ جتن جي منءِ جهونگار، خاموشيءَ جي عالم ۾ اُها راڳ روپ جي ڌُن مچائي ٿي، جو مُئل دلين ۽ سست ارواحن کي به هڪواري عالم ملڪوت جو سير ڪرايو وجهي.

'سچ' ۾ ڪيڏي نه جرئت ۽ ڪيڏي نه پختگي آهي، جو ڪڏهن به ڪا لغزش ڪيس ضرر پهچائي نٿي سگهي. اُن جي راهه جو پانڌيئڙو، تلوار جي هينان ۽ بندوق جي منهن ۾ به پنهنجو ارادو نٿو بدلائي، 'قوم جي بزرگ هستي' جي وياکيا ڪندي اسان سيني ڪان سوال ڪيو ويو آهي ته ڪڏهن اسان پاڻ ڪان پڇيو آهي ته اسان ڇا ڪيو آهي؟ ايندڙ نسل، اسان کي ساراهي اسان جي ڪارنامن تي ڪاربند ٿيندو؟ اسان دين ڌرم جي صحيح ۽ سچي معنيٰ سمجهي اُن تي ڪو عمل ڪيو آهي؟ اسان قومي مفاد خاطر ذاتيات کي قربان ڪيو آهي؟ جي ها، ته پوءِ هيءُ ڏکن جا بادل ڇو نه چڙوچڙ ٿي ويا آهن ۽ ڇو اجا تائين فضا صاف ڪونه ٿي آهي؟

شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي سٽ 'ڏوريان ڏوريان نه لهان' جي وضاحت ۾ ڪيڏي نه گوهر افشاني ڪيل آهي ته جيئن جيئن محبوب دُور آهي، تيئن تيئن سندس محبت جا پيوند پختا پيا ٿيندا وڃن ۽ هوُ سڄو ئي محبوب جي محبت ۾ مستغرق ٿي، عنصري عالم جي قيدين ڪان نجات ماڻي ٿو. ان کي ئي صوفين تجرد عن الصفات (صفتن ڪان خالي) سڏيو آهي. جڏهن سالڪ جي محبت جي ڪشش نورلم يزلي (جتادار جوت) کي پاڻ ڏانهن ڇڪي وٺي ٿي، ۽ عابد ۽ معبود پاڻ ۾ ملي هڪ ٿي وڃن ٿا. 'اُميد' مضمون ۾ ته ڇپي ڇپي تي دُرعدن ڦهليل آهن:

مجلس جي صدر عبدالرحيم ڏيتو طرفان ١٧ صفحات تي مشتمل، تفصيلي 'پيش لفظ' پڻ ڏنل آهي جنهن ۾ ڏيتو صاحب 'عزيز' جي مضمونن جي تنقيدي چنڊ ڇاڻ ڪندي، انهن ۾ سمايل 'فڪري ۽ فلسفي نقطا'، 'اخلاقي ۽ ناصحانه نسخا'، 'منظر ڪشي ۽ فطرت نگاري'، 'ادب ۽ تنقيد' 'طنز و مزاح' ۽ 'ترتيب ۽ عبارت' الڳ الڳ عنوانن هيٺ، ويچارن جو عالمانه ڇيد ڏنو آهي. پر ڏيتو صاحب پنهنجي پر ۾ 'عزيز' تي تنقيد ڪندي، ڪٿي ڪٿي شاه جي معنائن جي سمجهاڻيءَ ۾ ڪيس غلط هئڻ جي دعويٰ تو ڪري. مذڪوره ڪتاب ۾ 'پيش لفظ' کانپوءِ غلام رسول بلوچ طرفان الڳ لکيل مقالو 'سنڌي مضمون نويسيءَ جي ارتقا'، اِن ڪتاب ۾ 'مقدمو' جي عنوان سان ڏنل آهي. اِهي ٻيئي تنقيدي ۽ تحقيقي مضمون، ڪتاب جي افاديت ۾ اڃا به وڌيڪ اضافو آڻين ٿا.

'ادبي آئينو' ۾ عزيز صاحب جي انفرادي تحرير نه صرف هر مضمون ۾ لطف پيدا ڪيو آهي، پر پوري ڪتاب کي آفاقي شهرت جو مالڪ بڻائي ڇڏيو آهي، جنهن ۾ عزيز جي مرڪنڊڙ شخصيت سان گڏو گڏ اُن وقت جي معاشري جي زنده تصوير پڻ بکندي ۽ جهلڪا ڏيندي نظر اچي ٿي. هُن کي بيانيه مضمونن کان وڌيڪ فڪر به مضمونن جي زمين ڪجهه قدر وڌيڪ زرخيز لڳي ٿي جو سندس قلم آزمائي ان طرف وڌيڪ کان وڌيڪ مائل آهي. 'انسان'، 'محبت'، 'سچ'، 'اميد'، 'گل جي زباني'، 'عشق جي زباني'، گذريل زمانو'، 'پوترتا'، 'مان جيڪر ڪارو هجان'، 'غم ۽ خوشي' ۽ 'اتفاق' وغيره مضمونن ۾ فڪر ۽ فلسفي جا نت نوان، دقيق ۽ عميق نقطا، مضمون نگار اهڙو ته خوبيءَ سان صاف ۽ سٿري رنگه ڍنگه ۾ تحرير ڪيا آهن؛ جو پڙهڻ سان انسان ۽ انساني زندگيءَ جون ڪيتريون ئي مختلف ۽ مخفي ماجرائون محسوس ٿيڻ لڳن ٿيون. انهن جو گهرو اثر تن جي تاريڪيءَ ۾ نوُر، سيني ۾ سرُور، من ۾ موج مستي، هنئين ۾ هوڏ هستي، دل ۾ دهشت دلداري، قلب ۾ قرب قراري، جان ۾ جوش ۽ جنش، جستجو ۽ جان نثاريءَ جا جذبا جاڳايو ڇڏي.

'عزيز' جي هٿن جي ڏيائين ۾ قادر اُها قدرت سمائي آهي، جو هوُ خشڪ فلسفيانه موضوع به اهڙي نه سليس نموني سمجهائي ٿو، جو قارئين اُنهن کي پڙهندي هڪ ته لفظن جي گرفت ۾ جڪڙبا پيا وڃن، ٻيون ته جيئن جيئن معنيٰ جي تهه ۾ اونهو پيو وڃجي، تيئن تيئن نئون آنند پيو محسوس ٿئي. هُن 'انسان' جي برتريءَ جو بيان ڪندي، آسمان جي گردش، چنڊ جي ڪمال ۽ زوال ۽ نظام فلڪيءَ جي علم ۾ ماهر هوندي، تمام مخفي خزانن تي ڪيس

’ڏک سکن جي سونهن‘ مضمون جو ته هڪ هڪ لفظ، پڙهندڙ جون رڳون تاڻي ڇڏي ٿو :

”انسان ، سنڌاڻ وانگر سختيءَ جو هيراڪ رهي ۽ ڏکن کي دلير ٿي اهڙو منهن ڏيڻ جو مادو ڌاري، جو هٽندڙ جا هٿ ٿڪجي پون، پر پاڻ سينو سپر ڪري، هر ڪنهن وار جو تيسين مقابلو ڪندو اچي، جيسين دشمن جو بازو پڃي ڪيس شڪست ڏئي ... “

’سج جو اُلهڻ‘ مضمون ۾ ته ڄڻ موتين جو لڙهدار مالها ويهي پوئيل آهي. اُيرندي کان اُلهندي تائين ٻاڙهاڻ جي نروار ٿيڻ مهل سج جو روشن منهن ائين ڏمڪي ويو آهي، ڄڻ ته ڪنهن جي فراق جي تير اهڙو ڦٽيو اٿس، جو چاڪَ چيهون ڪري پيا وَهنس. جنهن جي ڏاڙن فلڪ جي ايوان کي لال بڻائي ڇڏيو آهي .. ’مقاطعن جو نيلام‘ ۾ ته وري ليکڪ. سنڌي ٻوليءَ جي شاهوڪاري ۽ لفظن جا ڀنڊار کولي ڇڏيا آهن. جنهن ۾ انساني اتحاد. تي هڪ پاسي روشني وڌل آهي ته ٻئين پاسي سماجي ۽ روحاني قدرن جو پڻ دلفريب بيان ڪيل آهي :

”ڪن جي ڏاڙهي ٻچي؛ ڪن جي چاپُئين ته ڪن جي وري سورجاڻ جبل جي سرءَ جهڙي منجهيل. منجهائن ڪي ڪاريون، ڪي ڪکيون، ڪي مينديءَ رتيون، ڪي ٻولهاريون... هڪ ٻئي کي ڏاڍي پاٻوه سان پيا ملن. ’جوڙ، متارو، يڙُ‘ جي ڏم پئي پيئي. هڪڙو ڇئي بس ڪري ته ٻيو ساڳيو سُر آلاپي. ياڪر پائيندي ساچي ڪاٻي ڪلهي مٿ پيا ڪن، ڄڻ ته سالن جون سڪون تي لاٿائون ... “

ڏسو، ڇا ته منظر ڪشي ڪيل آهي ! مضمون پڙهندي ائين پيو محسوس ٿئي، ڄڻ سمورو نظارو اکين اڳيان رونما ٿي رهيو آهي.

’عزيز‘ جي ’لطيفي لاٽ‘ واري مضمون تي عبدالرحيم ڏيتو، ڏاڍي هلان ڪئي آهي. هُن جي راءِ ۾ ’عزيز‘، شاه جي هيٺئين مصرع جي غلط معني ڪئي آهي. شاه جو ڪلام آهي :

''منزلن ماريا مسافر وانن جا وَر ۽ ٽڪرن جا پيچرا تنهنجي ئي آڌار تي اُڪري وڃن ٿا. جنگ جي ميدان ۾ بيٺل بهادر سپاهي تنهنجي ئي نالي تي پاڻ کي رتورت بڻائڻ قبول ڪن ٿا ۽ موتمار گولن جي فلڪ شگاف آوازن کي خوشيءَ جو واڄو ڄاڻي انهيءَ جي موج ۾ مرڻ ۽ مارڻ کي هڪ راند ڪري ڄاڻن ٿا..''

'عزيز' صاحب جي ادبي مضمون 'شعر ۽ شاعري' لاءِ ڪجهه نقادن جو رايو آهي ته اُن ۾ شعر شاعريءَ کان وڌيڪ، هڪ شاعر بابت قلم آرائي ڪيل آهي. اهڙي صورت ۾ اُن جو عنوان 'شاعر' ٿيڻ کپندو هيو. غور ڪري ڏسبو ته شاعري ۽ شاعر پاڻ ۾ ائين مليا پيا آهن، جيئن نرتڪيه ۽ نرتڪا. جهڙي نموني ڪنهن رقاصه کان رقص الڳ ناهي، تيئن شاعر کان سواءِ پلا شعر جو ڪو وجود به آهي ڇا ! اُن لاءِ 'عزيز' تي اِها هلان ڪرڻ واجب ناهي. جو شعرو شاعري سمجهائيندي فطري طور به، هُن جو شاعر جي فني خصلتن تي پهچڻ ضروري آهي. هڪ شاعر وٽ احساس جي اهڙي آگ موجود رهي ٿي، جا ڪڏهن به نئي وسامي. ڪڏهن جدائيءَ جي جهوري هُن جو جيءُ جلايو ڇڏي، ته ڪڏهن وصال جو واءُ ڪيس آرام بخشي ٿو. حسن جا شعلا، سندس دل ۾ جيڪي مچ مچائين ٿا، انهن کي لڪائي رکڻ گويا سيني جي ڪُوري ۾ ٻرندڙ ٽانڊا پورڻا آهن، ۽ وڇوڙي جو جوش جڏهن جگر کي ٽهڪائي ٿو، ته اُن جي ٻاڦ پوري ڪائنات کي سيڪ ڏيو ڇڏي.

'عزيز'، درسي علوم ۽ فلسفيات جو اُستاد هوندي به مزاح پسند شخصيت جو مالڪ هيو. جنهن جي نشاندهي سندس مضمون 'گذريل زمانو' مان ملي ٿي. جڏهن هوُ ڪلندي ڪلندي وڏا فلسفيا نه نقطا ٻڌائيندي چوي ٿو ته رب جيڪڏهن انسان کي ويسر نه ڏي ۽ مٿس سرزد ٿيل ستم ظريفيءَ جا داستان، دل جي تختيءَ تان سميه پئي نه ميسار جن ته جيڪر سندس دماغ جي طاقي ڦري وڃي ۽ ڪيس چرين جي اسپتال ۾ داخل ڪرائڻو پوي !

'عزيز'، شاه صاحب جو نه ڪو عاشق ٿو ڏسجي ! جو ڪيترن ئي مضمونن ۾ شاه جي صرف هڪ سٽ ڪٽي، اُن تي پنهنجن ٻوڙهن ويچارن جي اُها نه پلٽ پلٽان ٿو ڪري، جو قارئين کي هڪ ازغيبي دنيا جا سير پيو ڪرائي !

”شاهه جي ڪلام مان هھڙيءَ طرح مطلب ڪڍڻ سان روحاني ۽ جمالياتي پهلوءَ جو ڪهڙو حشر ٿئي ٿو، سو فيصلو پڙهندڙن تي ڇڏجي ٿو... حقيقت ۾ تصوف جي بلند چوٽيءَ تي هر ڪنهن جي ذهن ۽ خيال جو پکي پهچي نٿو سگهي ...“

جيڪڏهن غير جانبدار ٿي ڳالهائبو ته ڏيتو صاحب جي ’عزيز‘ مٿان ڪيل اِها تنقيد ته مٿئين شعر ۾ ’پرين‘ معنيٰ ’عالمگير برادري‘ نه، پر سڌو سنئون رب پاڪ ڏي اشارو آهي؛ بلڪل واجب آهي. جيئن خواجه محمد زمان پڻ چيو آهي :

”عارف ۽ عشاق، پسڻ گهرن پرينءَ جو،
جنت جا مشتاق، اجا اوراهين ٿيا.“

اِن طرح ڏيتو صاحب جي راءِ ۾ ’عزيز‘ شاهه صاحب جي ڪلام کي هر درد جي دوا سمجهي، بنا ڪنهن ڪِريءَ جي ڏوڪيندو ويو آهي، باقي ڪلام جي وسعت، جاذبيت، ٻولي ۽ ساخت وغيره سان هٿ چراند ڪانه ڪئي اٿس.

’جيئن سوهڻ ساهُ‘ مضمون ۾ پتائي گهوٽ جي حوالي سان چيل آهي ته سسئيءَ جي ڪاهو ڪاهه ۽ سرگرداني ٻه هرڻ ۽ هماءَ پکيءَ جيان هئي؛ جا پنهونءَ جي پريت ۾ تکن پهڻن تي ڊوڙندي ۽ روهه ريليندي ڪيئي راتيون وهامندي رهي. سوين سڄ اُيري لٿا، پر هن ويچاريءَ نکي هماءِ وانگر زمين تي پير کوڙياءِ نکي هرڻ جيان ڪٿي قرار ورتو. هن جو صرف هڪ ئي مقصد هو ’پنهونءَ کي پهچڻ‘ پٻ جا پٿر، سندس پيرن جي نشانن کي قابو جهليو بيٺا آهن ته وندر جون وائون، هن جي واڪن جي پڙاڏن سان پيئون ٻرن. عاشقانن آلاپن، سسئيءَ جي سوز واري سُر کي اڳي به پئي ڳايو، اڄ به پيا ڳائين ۽ تاقيامت ڳائيندا رهندا. ’غم ۽ خوشي‘ ۾ سمجهايل آهي ته حقيقي خوشي، قناعت جي دامن ۾ سمايل آهي، ۽ قناعت آهي ٿوري تي راضي رهڻ. قناعت سبب مِٽي به هٿ ۾ سون پئي لڳندي. تنهن لاءِ انسان کي گهرجي ته نفس جو پارو ماري اِها ڪيميا هٿ ڪري.

علم ادب ۽ زبان ۾ چيل آهي ته ادب ٽن طبقن ۾ ورهايل آهي : وندرائيندڙ، جذبا اُڀاري. پر سائنٽي وقت ان ۾ ناصحا نه جزن جو هئڻ ضروري آهي. جيڪا پڻ اهڙي شگفته انداز ۾ ڏنل هجي، جو خشڪ نه لڳي .. ’رنگ ۾ پنگ‘ ته نج هزاحيه مضمون آهي. جنهن ۾ اهو ئي نقطو ٻڌايل آهي ته ’جيڪو وڏن جي ڳالهه ڪان وجي، سو منهن پر ڪري.‘ تنهن لاءِ هميشه جي مت ٻنهجي. ’ساٿيهه جي سڪ‘، ’ادبي آئينو‘ جو انتهائي پُرڪشش ۽ ناصحانه مضمون

ڏڏيءَ ڪوسيءَ ڪاه، ناهي ويل ويهڻ جي
مٿان ٿي اونداه، پير نہ لهين پرينءَ جو. (شاه)

’عزيز‘ موجب ’پرينءَ جو پير لهڻ‘ معنيٰ ’مقصد کي پهچڻ‘. هن جي راءِ ۾ شاه چوي ٿو تہ هيءَ دنيا، جنهن جي جاءِ آهي ۽ ڪاميابيءَ جي ڪنجي آهي هٿ پير هلائڻ. بي عمل ماڻهو بي وقار ٿئي ٿو. هوُ پيٽ پالڻ واسطي. پنهنجين رذيل عادتن ۾ گرفتار ٿيندو يا مائٽن تي بوجو ٿي پوندو ۽ بيڪاريءَ سبب ڏکا ڏوما ڪائيندي بداخلاق ٿي رهندو.

ڏيٿو صاحب، ’عزيز‘ جي اِن مٿيئن تشريح کي غلط قرار ڏيندي لکي ٿو :

> ’پرينءَ جو پير لهڻ معنيٰ مقصد کي پهچڻ‘ ۽ ان مقصد کي وري دنياوي خوشنودي ۽ پيٽ پوڄا تائين محدود ڪري ڇڏيو اٿس ! بس هڪ ئي مثال مان پتو پئجي وڃي ٿو تہ ڪيڏانهن شاه جي سسئي يا هڪ حق جو طالب، جو پنهنجي پنهون يا محبوب حقيقي جي تلاش ۾ سرڌڙ جي بازي لڳائي، هرڻ ۽ هماءَ جيان سڄ ۾ سرگردان رهڻ کي ئي حقيقي سڪ سمجهي، تہ ڪيڏانهن وري ’عزيز‘ صاحب وارو ماني نکر جو محتاج انسان ! حق جا طالب تہ پنهنجي عزت ۽ خوشي سُکي نکر هٿ ڪرڻ ۾ نہ، پر پتنگ جيان پرين مٿان پاڻ گهوري ڇڏڻ ۾ ئي محسوس ڪندا آهن ... ’’

ڏيٿو صاحب، ’عزيز‘ جي هٿان شاه سائينءَ جي هڪ ٻئي شعر جي بہ غلط تشريح ڏيڻ تي سخت اعتراض ورتو آهي. شاه صاحب جو شعر هيٺئينءَ ريت آهي :

’’نڪو ڪم ڪفار سين، نڪا مسلماني من،
نڪا دل دوزخ ڏي، نڪي بهشت گهرن،
ائين پيا چون، تہ پرين ڪجو پنهنجو.‘‘ (شاه)

’عزيز‘ موجب، شاه جي واسطي پرين آهي عالمگير برادري، ڇو جو پرين سڀ ۾ وَسي ٿو ۽ سچو مذهبي سوالن، ڪفر ۽ اسلام جي ڪشمڪش کان آزاد آهي. جڏهن تہ ڏيٿو جي راءِ ۾ معنيٰ سڌي ۽ صاف پيئي آهي. پوءِ بہ شاه جي پرينءَ کي ’عالمگير برادري‘ سڏڻ سراسر غلط آهي. عبدالرحيم ڏيٿو لکي ٿو :

كتابي سمالوچنا 'ڪٽيون'

ايم. ڪمل ليکڪ : نند ڇٻاڻي

(سنڌي ٽائيمس پبليڪيشن جي پيش ڪش)

مذڪور مجموعي ۾، ١٩٨٣ کان ١٩٩٧-٩٨ تائين جي پي قابل ذڪر ادبي رچنائون مجموعا، مخزنون ظاهر ٿيون آهن ۽ اُنهن اديبن جي پڇاڻ پي، جن جي سنڌي ادب ۾ ڏيان ڇڪائيندر يوگدان رهيو آهي انهن جي جاڻ ڏنل آهي. نند ڇٻاڻي سرگرم، ذهين حساس مزاج، هوشمند، ذهني قوت جو ڌڻي آهي. هيءُ صاحب، گهڻيءَ حد تائين جو پي جنهن پي صورت ۾ معياري ادب جي پس منظر ۾ پيش ٿئي ٿو، ان تي نهايت گنڀيرتا سان غور ۽ فڪر ڪري ٿو ۽ پنهنجا ويچار ريڊيو ٽاڪ، سنڌو، پونجي ۽ ٻين مشهور مئگزنن ۾ شايع ڪندو رهي ٿو. هن مجموعي ۾ اُهي شامل آهن. سندس ادبي جائز ۾، غير جذباتي، ڪنهن گروه جي اُس ڇانوَ کان آجو آهي. هي ڪنهن واد جي وَر نہ چڙهيل آهي. سندس لکڻي، فڪر ۽ فهم جو باعث ثابت ٿئي ٿي. هڪ ڳالهہ صاف ڪري ڇڏيان، هن جا ادبي جائزا. (جن ۾ ٻين ٻين ادارن جا ساليانا پرچا پي اچي وڃن ٿا.) هڪ نهايت ذهني پاٺڪ جي راءِ جي حيثيت رکن ٿا. اُهي تنقيد جي دائري ۾ نٿا اچن. ها هئو جڏهن گهري غور فڪر سان، ادب جي ماضي حال ۽ مستقبل تي سوچي، خيال آرائي ڪري ٿو تہ سندس تحرير تنقيد جي ريکا کي ڇهي ضرور ٿي. پوءِ پي ڪيس ”نقاد“ جو درجو نٿي عطا ڪري، ڪارڻ - نقاد ڪي، نہ صرف پنهنجي ٻولي تي نگاه جو رهي ٿي مگر تمام ادب جي دنيا ۾ ٻين ٻين زبانن ۽ ساهتيہ جي ڌُرن جو پي علم رکڻو پوي ٿو ۽ ان ڪسوٽيءَ تي پنهنجي تخليقي ادب جو صحي قد ماپي، ان کي ان جي سچي تصوير پيش ڪري ٿو. ان ڪري اعلي نقاد کي نہ صرف ساهتيہ جو ابياس ڪرڻو پوي، پر گڏو گڏ، فيلسفي، سئڪالاجي، اِتهاس جي جڳت ۾ اٿل پٿل، سياست، الڳ ادبي رحجانن جي جاڻ، دنيا جي مقبول ليکڪن جي رچنائن ۽ انهن تي، ٻين عالمن جون ڪيل ٽيڪا ٽپڻين کان پي هن کي آشنا ٿيڻ ضروري آهي. ڇاڪاڻ تہ نند ڇٻاڻي جي ادبي شناس جو ذريعو صرف سنڌي ٻوليءَ تائين محدود آهي. ان ڪري هن جو مقام هڪ پر احساس فڪرمند، ذهني پاٺڪ تي پختو آهي. اڄ جڏهن ذهني پاٺڪ ڇا، عام پاٺڪ پي وڃي ٿو درلڀ ٿيندو اُتي هي صاحب، رڙ ڪري، پنهنجي فڪر ۽ فهم سان ساهتيہ جي ڇڳي، ڦلدائڪ هلچل ڏانهن ادب ۾ قريب ۽

آهي. جنهن ۾ وطن جي حب جو بيان اهڙي نه دلچسپ پيرايہ ۾ ڪيل آهي، جو 'عزيز' جو هڪ هڪ لفظ دل ۾ پيهي وڃي ٿو ۽ بي اختيار زبان مان واه واه نڪريو وڃي نه مضمون هيئن هئڻ کپي ! اِئين به ناهي نه ڪو قابل ليکڪ، پنهنجي ڳوڙهي علم جي اظهار سان مضمون کي پري ڇڏيو آهي. نہ ئي مشهور ۽ معروف مفڪرن جا دقيق وعظ ۽ڌايل آهن. پر جنهن سادارڻ ۽ سپاويڪ نموني 'عزيز' صاحب هن مضمون جي گهڙت ڪئي آهي اُها ڪاريگري، مذڪوره مضمون کي سوين سالن تائين ترو تازه رکندي. در اصل 'عزيز'، پهرين چند سٽن ۾ ئي ساٽيهہ جي سڪ جو پورو پورو سار سمائي ڇڏيو آهي :

> ''جهڙيءَ طرح هڪ مصيبت زده ئي ڄاڻي ٿو ته
> مصيبت ڇا آهي ۽ وره جي واڍوڙئي کي خبر
> آهي نہ وڇوڙو ڪهڙي بلا آهي. تهڙيءَ طرح
> ساٽيهہ جي سڪ جو بہ انهيءَ کي ئي پرو
> هوندو، جنهن گهر کان پري گهاريو هوندو.''

ايران جي بادشاهہ شاپور دوم جي روم ۾ گرفتار ٿي اچڻ ۽ وطن جي مٽي ۽ پاٽيءَ سان نوبنو ٿيڻ، ۽ مارئيءَ جي ملير لاءِ سڪ جي انتها بيان ڪندي وطن جي ٿڌي مٽي ڇُهڻ سان مئل شرير ۾ بہ ساه پوڻ جو وشواس، اهڙا نہ تُزص مثال آهن : جو پڙهندي هڪ طرف 'عزيز' جي ڄاڻ جو اعتراف ٿو ڪجي نہ وطن جي وٽن جي ياد، ٻئين طرف ستائڻ لڳي ٿي ! وري 'سچ جو اُپرڻ' درشيہ تي ڪو 'عزيز' ڪان پڇي ! چوي ٿو، آسمان جي ڪناري ٻاڙهاڻ نڪتي آهي ۽ ٻڌائي ٿي نہ هن انقلاب تي اُپ وارن رت ٻاڙيو آهي. انهيءَ خوني انقلاب تي صبح جي هير نچندي، گلن کي نئين حياتيءَ جو نياپو ڏيندي، سُتلن جي اکين ۾ آرس جو سرمو پائيندي هلي رهي آهي. هيءُ مضمون 'عزيز' جي اعليٰ تخليقي قوت، جمالياتي ذوق ۽ شاعرانہ لطافت جو بهترين مثال آهي.

(مسلسل)

1. ''ادبي آئينو'' (بمبئي ڇاپو) ليکراج 'عزيز' ص-٣٢
2. ''ادبي آئينو'' (بمبئي ڇاپو) ليکراج 'عزيز' ص-٥١
3. ''ادبي آئينو'' (بمبئي ڇاپو) ليکراج 'عزيز' ص-٦٣
4. ''ادبي آئينو'' (سنڌ وارو ٽيون ڇاپو) ليکراج 'عزيز' ص-ن
5. ''ادبي آئينو'' (سنڌ وارو ٽيون ڇاپو) ليکراج 'عزيز' ص-پ
6. ''ادبي آئينو'' (بمبئي ڇاپو) ليکراج 'عزيز' ص-١٢٥

ڪيترو ئي خود کي ان کان دور رکي، پر تہ شعور ۾، ان جو اولڙ ڏوروئي سهين، اظهار ۾ اچي وڃي ٿو، ان ڪري اگر، ڪن ليکڪن جي باري ۾ يا ڪن ساليانين پرچن، يا مئگزنن ۾ شايع ٿيل ڪتابن جي مجموعن تي، نند ڇپائيءَ جي فتوا، آخرين حرف نہ سمجهڻ گهرجي.

هن سمالوچنائن جي ڪتابي صورت ۾ هئڻ جي ادبي ۾ اتهاسڪ اهميت جي اڄ نئي محسوس ڪئي وڃي نہ-نہ وقت پئي اِن جي لازميت زور سان ڀڪي پوندي.

اگر ڪو (موضوع) سياڻي جنوني اديب، سنڌي ادب جي تاريخ لکڻ جي جرئت ڪندو يا ان موضوع تي محنت ڪرڻ گوارا ڪندو تہ هن مجموعي مان ڪيس سنڌي ساهتيہ ۾ هلچل سان جڙيل هستين جي ڄاڻ ملندي ۾ تخليقي ادب ۾ ڪهڙا دؤر آيا، ڪهڙا لاڙا ان تہ حاوي ٿيا ۾ ڪهڙا رسالا، پنهنجي ادبي معيار تي زنده رهيا ۾ ڪهڙا مجموعا چند ساه کڻي ليٽي پيا. چوڻ جو تاتپرج اهو تہ هن مجموعي کي پڙهڻ، سمجهڻ بنا سندس اهو ڪاريہ اڌورو رهجي ويندو ۾ نند ڇپائي جي حوالي کان سواءِ، ساهتيہ جي تمام پهلن جي صحي تصوير چٽي نہ سگهندو، نارائڻ ڀارتي، سنڌي ٽائيمس پبليڪيشن جي ايڊيٽر هي ڪتاب ڇپائي جس ڪمايو آهي.

سهڻي گيٽ-اَپ، سهڻي ڇپائي، صفحا ۱۰۸، قيمت ۵۰.

ملڻ جو هنڌ : سنڌي ٽائيمس پبليڪشن

۹۰، لڪشمي مارڪيٽ، اُلهاسنگر-۳، فون : 544100

سنڌي غزل جي تاريخ جو مهائنو ڪرڻ سان اِها ڳالهہ ظاهر ٿي ڀي ٿي تہ سانگليءَ واري طرز کان وٺي هڪ يڪسان رفتار شروع ٿي ٿئي جنهن کي عزيز هڪ خاص امتياز ڏنو. 'عزيز' جي 'آليشار' ۾ 'صراحي' مان انهيءَ جو مڪمل ثبوت ملي ٿو. 'عزيز' پارسي ۾ عربي جي طرز توڙي سنڌي طرز جي نشونما کي پنهنجي غزلن ۾ دلپزير نموني ۾ نمايان ڪيو. تغزل جي رنگ کي پوريءَ طرح قائم رکيائين. سندس غزلن ۾ زير-اِضافت توڙي 'و' جو استعمال وسيع پيماني تي ڪيل آهي.

سنڌي غزل/ارجن شاد

دوکيبازيءَ کان عوام کي واقف ڪرائي ٿو. ٿورا دوست، گهڻا دشمن ڪري ٿو، داد اٿس ان جرات تي.

سنڌي پانڪ، صفا ڪونهن، ائين ناهي، مگر اُهي تمام گهٽائيءَ ۾ آهن جي فقط وات ڦاري بيٺا آهن ۽ اهو ادبي مال کائڻ لاءِ تيار آهن جو Pre digested آهي. جو هوُ حرف گهي سگهن. ادب ۾ سوچڻ ۽ فڪرزن نُڪتن کي چکڻ کان پي عار آهي هنن کي، هنن کي اهڙي ادب کي ڇپاڙڻ جي سگهه ئي ناهي. ۽ لطف اهو آهي، جي ليکڪ، مشق ۽ ساڌنا سان ڪڇهه ادبي معيار کي مٿي کڻڻ جو جتن ڪن ٿا. انهن کي پي هيءَ نرهل پانڪ صلاحون ٿا ڏين ته هيٺ لهي، اسان جي نه-جَهڙي ادبي شعور سان گڏجي بهو نند ڇپاڻي ان تباه ڪن، عام روين ۽ ويچارن کان بخوبي واقف آهي، هيءَ ادبي تحرير ۽ تخليقن جي اوچائيءَ ۽ هيٺائين سمجهي سگهي ٿو. هوُ هڪ سچاڳه هستي آهي دورانديش آهي. مثال طور - ڊاڪٽر هرومل سدارنگاڻي جي سمپادڪ ڪيل ”ورهاڱي کان پوءِ سنڌي شعر جي چونڊ“ مجموعي ۾، ڊاڪٽر صاحب، هيٺين شعر کي ”دل ڇهندڙ“ لکيو آهي،

> ”وطن لاءِ جان گهوري پوءِ پي ٿوري
> سنڌين جان نه گهوري وطن گهوري آيا.“

صفحو ٦٥

نند ڇپاڻيءَ نهايت سنجيدگيءَ سان، پنهنجي لب-لهجي ۾، ٿورن لفظن ۾ جا طنز ڪئي آهي سا غور طلب آهي ”ان وقت جي سياسي ماحول تي ڪارو ليپو پائڻ لاءِ ڪوڙ آهي.“ (گهڻن پانڪن کي ياد هوندو ته هن شعر تي ڇڱي واد وواد هلي هئي ۽ هن بيت مان سنڌي هندو قوم کي ئي ”گيدي-ڪائر سڏڻ جي بوءِ زور سان اچڻ لڳي“ سايي ٻارنهن سالن بعد. جڏهن نند ڇپاڻيءَ ان ويل ئي رڙ ڪئي هئي. سندس طنز ڪرڻ جو انوکو انداز آهي. ڪوبه سياڻو ڪاٽي کي ڪاٽو سڏو نه چوندو آهي. انڪري هيءَ طريقو خوب آهي.

> ”موضوع کي وسار جي ته ٻوليءَ مان مزو پيو ايندو، پر
> جذبات مڙني فني خوبين جو ذائقو ڦيري ٿي ڇڏي“

صفحو ٦١

اهڙي طرح جي بامقصد، طرفدار سنڌي لکڻ وارا اڄ ٻاڻ ڳڻيا وڃي رهيا آهن. ضرور ناهي ته ليکڪ جي رائزني سان سهمت ٿجي. ڇاڪاڻ ته

رائزني ۾ ذاتي پسندي ۽ ناپسندي جو سايو ضرور پوي ٿو. ڪٿي ڪو

''پرڀوءَ در وينتي''

ڏوهيڙو-داتا تون نه ڇڏيج مان جيان ته تنهنجي آسري
سيئي پارون سورن جون هڪ لحضي منجهه للهيج
هڪ تون منهن نه ملهيج - هيو جي مُلڪ مليو تان گهوڙيوا
ٿلهه - مصيبت ۾ مالڪ مددگار ٿيندين
مهربان آهين - داتا مهربان ٿيندين

۱- ديا جي نظر بي وسيلن مٿان ڪر
جڏن جا جياپا اگهن ڪي سگهو ڪر
شرن جيڪي آيا، تون نه تن کي ڇڏيندين، مهربان آهين...

۲- تنهنجي در تان ڪوئي نه خالي وڃي ٿو،
اچي جيڪو تو در سو، جهوليون ڀري ٿو،
اسان جون به داتا جهوليون ڀريندين ! مهربان آهين...

(سنڌي ٿلهه - اباڻا جو لوڪ پرڀه گيت)

(رچيل ضيا جو.)

''ڏس پئسي جا رنگ''

۱- جي ڪيسي ۾ تنهنجي آهه ناڻو -
ته تو جهڙو دنيا ۾ ناهي سياڻو-
رکيل اهڙي ڪلدار ۾ آڪڙ آهه ملا-
اگهائجي ٿو هن سان کوجهو ۽ ڪاڻوا

۲- ٿين ناڻي سان ٿا هزار سلامي-
ڪري زر سان گنجو ۽ منڊو به مالو-
وڏا وير ناڻو پلائي ضيا تو-
گهمي هرڪو ناڻي مٿان ٿي وڪاڻو؟

ooo

ضيا جا گيت

”ڪَلَ تب خان“

عجب اسان جو آهي شان
ڪَلَ آهيون تہ بہ آهيون خان

١- پڇر ڇڏيسين پنهنجي وطن جي
اجان بہ آهي لوڏ لڪن جي - هرڪو هندي ٿيو حيران
ڪَلَ آهيون..........

٢- رفيوجي يا شرنارٿي ناهيون
اسين سيبيئي سنڌي آهيون - مامي نهروءَ جا مهمان
ڪَلَ آهيون..........

٣- ڪئمپن ۾ ٿئي خاطرداري
شيوا اسان جي ٿئي موچاري - ملي ٿو مزمانن کي مان
ڪَلَ آهيون..........

٤- گهر ٻاري اسين ڪريون ڏياري
سمجهون سڄائيءَ ۾ بہ بهاري - سوچيون نفعو نڪي نقصان
ڪَلَ آهيون..........

٥- پلئہ اسان کي پيئي فقيري
رکون تڏهن ٻي ٺاٺ اميري - هٿ ۾ سگريٽ وات ۾ پان
ڪَلَ آهيون..........

٦- ٿسمن قسمن وڳا ٿا پايون
ڏينهن ۾ ڏهہ ڏهہ دفعا مٽايون - سڙن هتي جا ڏنوان
ڪَلَ آهيون..........

٧- بنان ٽڪيٽ جي ريل گهمون ٿا
ٽڪيٽ ڪليڪٽر اڳيان لنگهون ٿا- همٿ اسان جي آهي مهان
ڪَلَ آهيون ....

٨- تون بہ ڇڪي هٿ سيٽ رکين ٿو
سولائي ڪنهن مان ڪين لرين ٿو - پئنهي هجي يا ڪو پرڏان
ڪَلَ آهيون تہ بہ آهيون خان.

○○○

نارائڻ پرسرام ’ضيا‘ ’وويکي‘

وويڪ واڻي

(سنڌونگر جي بگڙجندڙ فضا)

ڪي ڏاڍن جو ڌڪاءُ

نگر ۾ ڏاڍن جو ڌڪاءُ !

۱. بدناموسي نت وڌي رهي آ
سوارٿ سڀ کي انڌو ڪيو آ
وير وروڌ ۽ تعصب جو
هر هنڌ آهي تناءُ، نگر ۾ ڏاڍن ....

۲. ڪُڌا نگر ۾ ڪم ٿين ٿا
چوريون - ڦرون ۽ خون ٿين ٿا
بچاءُ ڪانو آهي بي اثر بڻيو
شهر ۾ وڌيو آهي ڀهڪاءُ، نگر ۾ ڏاڍن ....

۳. برشٽاچاري راڄ بڻيو آ
ڪوئي نہ اوهي واهي رهيو آ
هڪ ٻئي کي ڪيرڻ خاطر
ٿين پيا ست ستاءُ، نگر ۾ ڏاڍن ....

۴. جان جو جوکو ٿا ليڊر سمجهن
وڌندي رهي ٿي تن جي اُلجهن
ڏينهن رات رهن ٿا پهري اندر
رکو ڪن پيا پنهنجو بچاءُ، نگر ۾ ڏاڍن ....

۵. وڏا وڏا رکو ميڙ پيا ٿيندا
هڪ ٻئي تي پيا چوُهہ چنديندا
عملي قدم ڪو ڪين ڪي کڻندو
رکو سچا ٿيندا نهراءُ، نگر ۾ ڏاڍن ....

۶. ٻاهران خوني گهرايا وڃن ٿا
نگر جا دشمن وڌايا وڃن ٿا،
تن جي پالڻ پوشڻ خاطر،
ٿئي ٿو ناڻي جو ڦهڪاءُ

"سائين ڪنور رام"

قلهه - نر ٻه رنو ٿي، ٻڍي رنو ٿي ٻار رنوا
جوڳا ماندا محب بنا سڀ هندوءَ مومن زار رنوا

١- پلي ڪيا ٿي پار پرين ءَ ملڪن ٿي ماتم ڪيو،
عرش فرش تي آهون دانهون - ڪنور ڪنور ٿي عام ڪيوا
٢- ويراڳي ته وماڻ ۾ ويهي ويهي - دلبر ٿي ويو دور،
ڏڏڪا پهتا دل وارن کي - ورهه ڪيو وهلورا
٣- اکڙيون آليون اهڙائن جون - وڌوائن ورلاپ ڪيا،
نير وهائن نياڻيون نماڻيون آهه پريا آلاپ ٿيا!
٤- لکن هزارين جي ڪنڌن تي - سنت جو آهي سرير،
دل سان ارٿي اچي رهي آهن دليون سڀئي دلگيرا
٥- دعا ولي درويش ڪان خونين چوه مان هنئي اُن کي گولي،
گهاو سهي گولين جا تن تي - هوت ملهائي خون جي هوليا
٦- رام نام جا اکر ڪنيائين ويو ولائت ولڇارو،
سک جا سودا ڪري سوداگر- پرين کي پهتو پيارو!
٧- جر وارن جو جان جگر هو -"ضيا"سنڌ سڄيءَ جو ساهه،
گلن اندر هو ته گل گلابي تارن ۾ هو ماهه !

غزل

قلهه - دل تي غم جو بار آهي ڇا ڪريان!
دلبر ٻانئيو ڌار آهي ڇا ڪريان!
١- ڪيئن دلبر وٽ پهچي سگهان-
در تي پهريدار آهي - ڇا ڪريان!
٢- هڪڙو پل به ڪين تو من بن وسري-
عشق ڪيو لاچار آهي - ڇا ڪريان!
٣- جنهن کي پنهنجو يار تو سمجهان ضيا-
سو ٿيو ٻين جو يار آهي - ڇا ڪريان!

اُستادن جو اُستاد

چندرپور رياست جو مکيہ منتري اشوڪ گپتا ﭘﮍو ٿي چڪو هو. هن جي دل هئي تہ راجا کي سفارش ڪري پنهنجي پٽ کي منتري پد تي مقرر ڪرايان. هن جي دل ۾ هڪ شنڪا پئدا ٿي.

هيڏو وڏو پد ۽ جوابداريءَ جو ڪاريہ، ڪٿي غلط فيصلو ٿي ويو تہ منهنجو مانُ مرتبو هليو ويندو ماڻهو مونتي ٺٺوليون ڪندا. ان ڪري پهريون پنهنجي پٽ جي ڪانہ ڪا پريکشا وٺڻ گهرجي. جنهن مان پتو لڳائي سگهجي تہ هو هن پد جي لائق آهي يا نہ. ان ڪانپوءِ ئي اها ڳالهہ راجا سان ڪجي.

هن پنهنجي نوجوان پٽ کي چندن جي لڪڙين ۽ اُن مان تيار ٿيل عمدين شين جو جهاز ٻرائي واپار ڪرڻ لاءِ موڪليو. ڪيترن ڏينهن جي مسافريءَ ڪانپوءِ هن جهاز جتي بيهاريو. اُتي ڪيترن ئي نڳن جو واسو هو.

هڪ نڳہ نوجوان وٽ آيو. جنهن پڇيو، ”دوست، تون ڪهڙو مال وڪڻڻ لاءِ آندو آهي ؟“ نوجوان چيو، ”مان چندن جو واپاري آهيان. چندن جون لڪڙيون ۽ اُن مان تيار ٿيل عمديون وستو آنديون آهن.“

نڳہ مسڪرائي کيس چيو، ”ستياناس، بس تنهنجو ڳاٽو نسچيہ ئي آهي. اڙي ! هتي چندن جي لڪڙين جو ڪهڙو اگهہ ؟ هتي چندن جون لڪڙيون ڪوڏين جي اگهہ ۾ وڪامنديون آهن.“

”مونکي تنهنجي جوانيءَ تي ترس ٿو اچي. مان توکان اهو سڄو جهاز ٥٠٠ سونين مهرن ۾ وٺڻ لاءِ تيار آهيان. توکي سودو منظور هجي تہ مان توکي پيشگي ڏيان.“

نوجوان سندس ٿورا مڃيا. چيائين، ”چاچا، نڳر گهمان ڦران، واءُ سواءُ لهان. پوءِ مان هن جو اگهہ خود طئہ ڪندس. هفتو کن مهلت ڏيو.“

نوجوان پنهنجي نوڪرن کي تاڪيد ڪري نڳر جو واءُ سواءُ لهڻ لاءِ ٻاهر نڪتو. رستي تي حجم جو دڪان ڏٺائين. خيال ڪيائين، حجامت ڪرائي ڇڏيان. حجم کي چيائين، ”دوست منهنجي حجامت ڪر. مان توکي ڏاڍو خوش ڪندس.“

۷. هيءَ تماشو روز ڏسون پيا
پر ٻپ ۾ رهنديون ڪين ڪڇون تا
هرڪو پنهنجي سوَر پيو سوڙي
لڳي پيو اُبتو واءُ، نگر ۾ ڏاڍن ....

۸. ڪارپوريشن ۾ ڪا پختائي ناهي
ڏي وٺ سان هرڪو ڪم ڪڍائي
بدنام ٿيو آ هرڪو کاتو
عام خلق سان آهي آنياءُ، نگر ۾ ڏاڍن ....

۹. ڪنهن جو خون ڪرائڻ هت سولو آهي
قاتلن ٿيو هت اڏو آهي
ناٽي تي تو هت نڙ وڪامي
ٿئي پيو روز ڪنياءُ، نگر ۾ ڏ..ن ....

۱۰. خونين جي هت ٻيگهي هتي آ
بچاءُ کاتو تن ساڻ ملير
وڪيل خوب هت ڪن تا جاوا
ٿئي پيو ناٽي سان وٽ وٺاءُ، نگر ۾ ڏاڍن ....

۱۱. گنهگار ڇڏائڻ ٿيو آهي سولو
جو اڳوانن ۾ ڏاڍو مثل آ رولو
پرواه ناهي ڪا ناٽي جي هت
ناهي رهيو ڪو شرم حياءُ، نگر ۾ ڏاڍن ....

۱۲. جاڳو نگر جا اوهين سڀ جوانو
سُستي ڇڏيو ڪريو نہ ڪوئي بهانو
پنهنجي نگر جو شان رکڻ لئہ
گڏجي سوچو ڪوئي اُپاءُ، نگر ۾ ڏاڍن ....

۱۳. وِيڪي پنهنجو رکي تو رايو
نگر جو اوهين سوُمان وڌايو
ڪائڻ غم ڪسر جي وات وٺو ڪا
منهنجو اِهو آهي سُلجهاءُ، نگر ۾ ڏاڍن ....

وارو آيو. جنهن چيو، ”مهاراج، هڪ نوجوان واپاري چندن جي لڪڙين جو جهاز ۾ اُن مان تيار ٿيل وستو ڪٽي آيو آهي. مون اُن کان ٥٠٠ سونين مهرن ۾ اُهو جهاز خريد ڪرڻ جو رخ ڏيکاريو آهي. ليڪن هن خود قيمت طئہ ڪرڻ لاءِ چيو آهي.“

راجا ڪيس چيو، ”تون وڏو مورکہ آهين، تون سوچي سمجهي سودو طئہ ڪونہ ڪيو آهي. جيڪڏهن هو تو کان اُن سودي عيوض ٥٠٠ پري جات جا گل گهري تہ پوءِ تون اُهي ڪٿان آڻي ڏيندين ؟“

”سائين، مونکي يقين آهي. هو اهڙي گُهر ڪونہ ڪندو.“

اُن کان پوءِ حجم آيو. جنهن چيو، ”مهاراج، هن جي هٿان بچي بہ وڃي، پر منهنجي هٿان اصل ڪين بچي سگهندو. هن مونکي خوش ڪرڻ جي ڳالهہ چئي آهي. مان هن کان چندن جي لڪڙيءَ جو جهاز وٺي ٿي خوش ٿيندس.“

تنهنجي چالاڪيءَ ۾ بہ دم ڪونهي. جيڪڏهن هو راڄ دربار ۾ توکي چوي ؛ راجا جي گهر راجڪمار جنم ورتو آهي اها خبر ٻڌي تون خوش ٿئين يا نہ. جواب ۾ تون ’ها‘ ئي چوندين. مهاراج، اهڙي چالَ جي خبر اُن کي ڪيئن پوندي ؟ مان اُن کان پڪ جهاز وٺندس.“

ان کانپوءِ ڪاڻو لڳہ اُٿي بيٺو، هن چيو، ”مهاراج مون هن کان پنهنجي اک يا هن جي عيوض وڻندڙ رقم جي گُهر ڪئي آهي. اک تہ هو واپس ڏيئي ڪونہ سگهندو. جنهن ڪري ان بدران سڄو جهاز گهرندس.“

راجا ڪاڻي کي چيو، ”تون بہ وڏو مورکہ آهين. تو هيءُ سودو بنا سوچ سمجهہ جي ڪيو آهي. اگر هو ڪاسائي گهر مان ١٠/١٢ اکيون رڍ يا ٻڪريءَ جون خريد ڪري توکي چوي ؛ تون پنهنجي اک ڪڍي ڏي تہ توکي تنهنجي ماپ جي اک ڳولهي ڏيان تہ پوءِ تون ڇا ڪندين ؟ ۽ اک اُن کي ڪڍي ڏيندين ؟“

ڪاڻي چيو، ”مهاراج هو اهڙو آزمودگار واپاري ڪونہ ٿو لڳي. هو منهنجي چار ۾ ڦاٿل ئي آهي. جان بچائڻ لاءِ سڄو جهاز ئي ڏيئي هلندو ٿيندو.“

مقرر عرصي بعد نوجوان کي دربار ۾ گهرايو ويو. بندر واري لڳہ چيو، ”سائين، مون هن کان ٥٠٠ سونين مهرن ۾ جهاز خريد ڪرڻ جي ڳالهہ طئہ ڪئي هئي. هاڻي هيءُ پنهنجي قيمت ٻڌائي.“

نوجوان چيو، ”مهاراج، مونکي پنهنجي مال جي عيوض ٥٠٠ پري جات جا گل گهرجن. نہ تہ مال ڪونہ وڪڻو آهي.“ لڳہ پنهنجي لاچاري ڏيکاري.

ان کان پوءِ حجم آيو. جنهن چيو، ”مهاراج، هيءُ نوجوان منهنجو قرضدار

حجم نوجوان جي حجامت ڪئي. حجم ڪيس چيو، ”پائي، وچن موجب تون مونکي خوش ڪر.“ نوجوان ڪيسي مان پنج سونيون مهرون ڪڍي ڪيس ڏيندي چيو، ”ها وٺ، خوش ٿي.“ حجم وٺڻ کان انڪار ڪيو، هن چيو، ”تون مونکي خوش ڪرڻ لاءِ چيو هو. اهو منهنجي مرضيءَ تي ڇڏيل آهي. تون چندن جو واپاري آهين. مان چاهيان ٿو توکان جهاز بہ گهري سگهان ٿو. اُن ڪانپوءِ بہ منهنجي مرضي آهي خوش ٿيان يا نہ. اِهو مونتي ڇڏيل آهي.“ نوجوان چيس، ”هفتو ڪن مهلت ڏي.“ ائين چئو هو اڳتي هليو ويو.

ٿورو پريان هليو تہ هڪ ڪاڻو ٽڪرس. جنهن ڪيس ٽلي لڳايو. چيائين، ”نوجوان، تون مونکي نڻو سڃاڻين. مان توکي سڃاڻان ٿو. تنهنجو پيءُ منهنجو پڪو دوست آهي. تنهنجي شڪل هو بهو اُن سان ٿي ملي.“ نوجوان وائڙو ٿي ويو.

”اڳئين سال تنهنجو پتا واپار جي سلسلي ۾ هت آيو هو. هن جي اک ۾ ڏڪ لڳو هو. هن مونکان اک گهري. مون هن کي اک ڪڍي ڏني هئي. چيائين، ”دوست، تنهنجي اک جلد پٽ هتان واپس ڏياري موڪليندس. هاڻي تون مونکي اها اک موٽائي ڏي يا اُن جي عيوض جيتري قيمت مان گهران اُها پري ڏي.“

نوجوان گهبرائجي ويو. پر پوءِ پاڻ سنڀالي ڪيس چيو، ”چاچا، مان پنهنجي پيءُ جو ڪيل واعدو نڀائيندس. هفتو ڪن مهلت ڏيو.“

نگر ۾ گهمندي گهمندي هن کي پنهنجي ننڍپڻ جو دوست ملي ويو. هن اُن کي پنهنجي اچڻ جو مقصد ٻڌايو. لڱن جي رام ڪهاڻي بہ ٻڌائي. دوست ڪيس چيو، ”هتان جو راجا بہ لڱہ آهي. پر هن جي هڪ ڳالهہ سلي آهي. هو سيني لڱن کي رات جو پاڻ وٽ گهرائي سڄي ڏينهن جو حساب ڪتاب پڇندو آهي. سڀ لڱہ ڪيس سچي حقيقت ٻڌائيندا آهن. اُنڪانپوءِ راجا ڪين غلطين کان واقف ڪندو آهي. لڱن کي لڱيءَ مان جيڪو مال ملندو آهي اُن مان ڪجهہ حصو راجا کي بہ ملندو آهي. صبح جو راڄ دربار ۾ راجا ٻنهي ڌرين جون ڳالهيون ٻڌي انصاف ڪندو آهي. اُن ۾ ڪابہ پاسخاطري ڪونہ ڪندو آهي.

مان راجا جو خاص پهريدار آهيان. مان توکي راجا جي ٻيلڪ ٻاهران پهريدار ڪري ويهاريندس. تون ڌيان سان راجا ۽ لڱن جون ڳالهيون ٻڌج. تنهنجي مصيبت جي ڇٽڪاري جو ڪونہ ڪو حل نڪري ايندو.“

مقرر وقت تي سيئي لڱہ راجا جي ٻيلڪ ۾ حاضر ٿيا. بندر واري لڱہ جو

کشن گلاٽي ’ديپک‘

ٻولي، سنسڪرتي ۽ جاتي

اسانجي جد-و-جهد نہ ٿي آ ختم، زندگيءَ ۾ رهندو جيسين دم ۾ دم
او سنڌي ساهسي ۽ رشارٿي، پٺتي نہ هٽايو وڌايو اڳتي قدم !

١. ڌرم-ٻوليءَ خاطر ديس سنڌ ڇڏيوسين
محنت مزوري ڪري هٿ نئين ڇت اڏيسين
ڪري غفلت ٻوليءَ کي پٺتي ڌڪيوسين
اڙي سنڌي ٻولي سکو اوهان کي سنڌيت جو قسم !

٢. فڪر ناهي پل ٻيون بہ ٻوليون سکو
اڃان ٻي سکو ۽ اڃا ٻي وڌو
پر جيجل ٻوليءَ کي نہ پٺتي ڇڏيو
ٻيلي پوئتي نہ پئو اوهان کي ٻوليءَ جو قسم !

٣. ڪمايو ڌن دولت تہ ڇا ٿي پيو
ماڻيو ڪرسي-عهدو-مان تہ ڇا ٿي پيو
ڪيو دان پنج بہ تہ ڇا ٿي پيو
سڀ ضمير کي جهنجهوڙيو، اوهان کي وطن جو قسم !

٤. ماءُ - پيءُ، ڀيڻ-ڀاءُ ۽ گهر ٻار ڇا
سڀ ڪان وڏ جاتي ۽ سماج جو شان آ
ٻولي - ڌرم صدفي، ٿئي اگر ڪارگر
شاهي دان سان کوليو اسڪول، اٿو
اٿو جيسين هڏيون ماس چم !

٥. هر سنڌيءَ تي لازم، جاتيءَ جو فرض آ
لکي، پڙهي سمجهي، ٻي ڇا جي غرض آ
ڪلا-سنسڪرتيءَ جو جاتيءَ تي، وڏو قرض آ
’ديپڪ‘ جلاءِ ٻيهر - ديپ سنڌيت جو
ان ڪان مٿي آ نہ ٻيو ڪو ڪرم ۽ ڌرم !

٦. اسانجي جدو-و-جهد نہ ٿي آ ختم زندگيءَ ۾ رهندو، جيسين دم ۾ دم
او سنڌي ساهسي ۽ پرشارٿي، پٺتي نہ هٽايو وڌايو اڳتي قدم !

آهي. هن حجامت ڪرڻ مهل مونکي خوش ڪرڻ جي ڳالهہ ڇئي هئي. تنهنڪري مونکي خوش ڪري.''

نوجوان حجم کي چيو، ''دوست، راجا جي گهر راجڪمار جنم ورتو آهي. اها خبر ٻڌي تون پڪ ئي پڪ خوش ٿيو هوندين.'' حجم جواب ٻڌي هڪو ٻڪو ٿي ويو. لاچار چيائين، ''نوجوان، ها مان اها خوشخبري ٻڌي ڏاڍو خوش ٿيو آهيان.''

ٻهاڙيءَ جو ڪاڙو اُٿيو. جنهن چيو، ''مهاراج، هن جو پيءُ ڪجهہ وقت اڳ مون کان هڪ اک وٺي ويو هو. هيءُ مونکي اک موٽائي ڏئي، يا اُن جي عيوض جيتري رقم گهران اُها ڏي.''

نوجوان چيو، ''مهاراج منهنجو پيءُ هتان ١٠/١٢ اکيون وٺي آيو هو. مون اُهي سڀ اکيون آنديون آهن. هيءُ پنهنجي ٻي اک ڪڍي ڏئي تہ مان سندس اک ماپي کيس واپس ڪريان.''

ڪاڙو نوجوان جو جواب ٻڌي هڪو ٻڪو ٿي ويو. هن چيو، ''مهاراج، مونکي اک نہ گهرجي. مان هڪ اک مان ئي ڪم ڪيندس. اها ڳالهہ اتيئي ختم ڪيو.''

مهاراج مشڪي نوجوان کي چيو، ''تون تہ اُستادن جو اُستاد آهين. مان تنهنجي حاضري جوابيءَ تي ڏاڍو خوش ٿيس. تون اگر ڪا راءِ ڏيڻ چاهين تہ ان کي وزن ڏنو ويندو.''

''مهاراج اوهان جي ديش ۾ مون جهڙا ڪيترائي پرديسي واپاري واپار ڪرڻ لاءِ اچن ٿا. پر هنن ٺڳن جي چڪر ۾ ڦاسي پنهنجي جان مال جو نقصان ڪري ٿا وڃن. منهنجي رايي موجب اهڙن ٺڳن مٿان بندش وجهو. کين سخت پورهئي هيٺ ڪانہ ڪا سزا ڏيو. جيئن هو ٺڳي ڪرڻ بدران ڪونہ ڪو پورهيو ڪن. ائين ڪرڻ سان اوهان جو نالو دور دور تائين روشن ٿي ويندو. هٽ واپار وڌندو. جنهن ڪري اوهان جو ديش اڳي کان اڳرو ٿيندو. ماڻهو خوشحال رهندا.''

مهاراج، نوجوان جي رايي سان شامل راءِ ٿيو. کيس انعام اڪرام ڏنا ويا.

نوجوان چندن جون لڪڙيون ۽ تيار تيل وستو وڏي ملهہ سان وڪڻي پنهنجي ديش سک سان پهتو.

هن پنهنجي پتا کي سڄي وارتا ٻڌائي. سندس پتا هن جي سوجهہ ٻوجهہ تي ڏاڍو خوش ٿيو.

پوءِ هن راجا کي سندس سفارش ڪري مکيہ منتريءَ جو پد وٺي ڏنو.

قدرتي علاج

اڄ اسان ڪلجڳ ۾ نه پر وگيان جي يگ ۾ جي رهيا آهيون. وگيان انسان کي سنساري سک ته بيحد بخشيا آهن پر آتمڪ سک جو ڏيوالو ڪڍي ڇڏيو آهي. انسان قدرت ۽ قدرت جي پدارٿن کان ويو آهي دور ٿيندو. دولت آهي پر آتما ڪنگال آهي. قيمتي پلنگ آهن، ريشمي وهاڻا ۽ نرم نرم بسترا آهن پر اکين ۾ ننڊ ڪونه آهي. دوائون آهن پر تندرستي ڪونه آهي. انسان جون اڻڄاتون ۽ چاهنائون اڻتريون ته وڌي ويون آهن جو هو هروقت تناءَ ۾ رهي ٿو. اِن من جي اشانتيءَ ۽ تناءَ مان ڪيتريون ئي ڀينڪر ۽ خطرناڪ بيماريون پيدا ٿين ٿيون جيئن ته هاءِ بلڊ پريشر، هارٽ ٽربل، ڊائيبٽيز، ننڊ جو نه اچڻ وغيره وغيره.

ڪئنسر جي جانليوا بيماريءَ جا شڪار ڪيترائي ماڻهو هر سال مرن ٿا. ڪٽنب ٽڪرا ٽڪرا ٿي ويا آهن. گهريلو سک سپنو بڻجي چڪو آهي. ماءُ پيءُ جا رستا الڳ، ڀاءُ ڀيڻ جا رستا الڳ ۽ پتي-ڌيئرن جا رستا الڳ الڳ ٿي چڪا آهن. سک ۽ سڪون ڪونهي ته وشواس به ڪونهي. سنٻنڌن جا ڌاڳا وچن ٿا ٽٽندا. جنهن صورت ۾ انسان قدرت جي پدارٿن ۽ قدرتي آهار-وِهار، رهڻي، ڪرڻي کان ايتري قدر دور ٿي چڪو آهي ته نوءِ بيماريون ته اچڻيون ئي آهن. هڪ نئي دوا ايجاد ڪئي وڃي ٿي ته ڏه نيون بيماريون اچي ٿيون منهن ڪڍن. بيماري قدرتي نيمن کي ٽڪرائڻ جو ثبوت آهي - انسان کي قدرت جي طرفان ملندڙ هڪ سزا آهي.

اتهاس

قدرتي علاج ڪا اڄ جي ايجاد ڪونه آهي. پراڪرتڪ چڪتسا پڌتي اوتري ئي پراڻي آهي جيتري خود قدرت. ويدن ۾ به ان علاج جو ذڪر اچيٿو. ان کان پوءِ پراڻن جي زماني ۾ به قدرتي علاج جو سرشتو جاري هو. راجا دشرٿ جي راڻين ڦل-ڪلپ يعني هڪ ئي نموني جا ڦل کائي سنتان پراپت ڪئي هئي. انهن ڏينهن ۾ دوائون ڪونه هونديون هيون. اُپواس کي اچوڪ دوا مڃيو ويندو هو. دوائن کي ورتائڻ جو اِتهاس راوڻ جي زماني کان وٺي شروع

सहेत संसार

सीमा रावलाणी

صحت سنسار

سيما راولاڻي

’ضيا‘ ٽماهي ادبي رسالي جي هن ۹ ۽ ۱۰ انڪ (جولاءِ - ڊسمبر ۲۰۰۰) کان وٺي اسان ’صحت-سنسار‘ ڪالم ڏيڻ جو ويچار ڪيو آهي. اِن ڪالم ۾ قدرتي علاج بابت معلومات ڏني ويندي ۽ ڪن بيمارين جا ڳهريلو ۽ سستا علاج ڏسيا ويندا.

’صحت-سنسار‘ ڪالم لکڻ جي جوابداري سيما راولاڻيءَ پاڻ تي کنئي آهي جنهن لاءِ ضيا-پريوار هن جو شڪرگذار آهي، جيتوڻيڪ هوءَ خود هاڻي ضيا-پريوار جي هڪ ڪرمٺ سدسيہ آهي.

سيما راولاڻيءَ هن وقت پراڪرتڪ چڪتسا-پڌتيءَ (قدرتي علاج) جو ابياس ڪري رهي آهي. سندس اِرادو آيرويد، حڪمت ۽ هوميوپٿي علاجن جي طريقن جو ابياس ڪرڻ جو پڻ آهي. اميد تہ هن ڪالم مان عوام کي فيض ۽ فائدو رسندو ۽ ڪن بيمارين جو علاج هو پاڻ ئي ڪري سگهندا.

اسان جي همت-افزائي ٿيندي ۽ ڪالم لکندڙ سيما راولاڻيءَ جو بہ حوصلو ۽ اُتساه وڌندو جيڪڏهن توهان ان ڪالم بنسبت پنهنجا رايا، ويچار ۽ رد-عمل لکي موڪليندا. توهان جا رايا پرڪاشڪ، سمپادڪ ۽ ڪالم لکندڙ ليکڪا سيما راولاڻيءَ لاءِ اُمولیہ ثابت ٿيندا ڇو تہ اُهي اسان جي رهبري ڪندا.

منوهر بيدي

(سمپادڪ)

ڪونہ هئي.

قدرتي علاج ۾ يوگہ جي آسڻن جو خاص مهتو آهي. ڀارت ۾ يوگ-آسڻن دواران صحت جي سڌار جو سرشتو ڪافي پراڻو آهي. آسڻ انيڪ آهن. ڀارت جي رشين-مُنين انسان جي شاريرڪ، مانسڪ ۽ اڌياتمڪ اُنتيءَ جي لاءِ، هزارن سالن تائين پئي انهن آسڻن جي کوج ڪئي ۽ انهن جي اهميت سِڌ ڪئي. رِشين منين جي انهن محنتن جو ڦل اڄ بہ انسان کائي رهيا آهن ۽ سکہ سان جيون گذاري رهيا آهن. انهن آسڻن جي رستي شرير ۾ پئدا ٿيل زهريلي گندگي نڪري وڃي ٿي يا ناس ٿي وڃي ٿي ۽ انسان جي ڪايا نرمل ۽ صحتمند ٿي وڃي ٿي.

صحت سان واسطو رکندڙ جن-جن قدرتي نيمن جو اڄ ڪلهہ اِستعمال ڪيو وڃي ٿو، اُهي نيم پراچين ڀارت ۾ مؤجود هئا ۽ پاليا ويندا هئا. اهو سچ آهي تہ انهن طور طريقن جا نالا بدلجي ويا آهن پر سڌانت اُهي ئي آهن. اڄ ڪلهہ جنهن ڪريا کي 'سن-باٿ' چيو وڃيٿو پراچين ڀارت ۾ اُن کي 'سوريہ نمسڪار' چوندا هئا. اڪين جا ڪجهہ روڳ اڄ ڪلهہ 'سن-گيزنگ' سان دور ڪيا وڃن ٿا. پراچين ڪال ۾ ان کي ئي 'ترانڪ' چيو ويندو هو. پراچين ڪال ۾ جن ڪريائن کي 'آچمن'، 'جل-سپرش'، 'وستي' ۽ سويل-سنان' چوندا هئا اڄ ڪلهہ انهن ڪريائن کي 'واٽر-سينگ' 'سٽزباٿ'، 'اينيما' ۽ 'اسٽيم باٿ' جي نالن سان پڪاريو وڃي ٿو. اڄ ڪلهہ جي 'ايئر ڪيوئر' پراچين ڀارت جو 'پراڻايام' ئي آهي. اُپواس چڪتسا بہ ڪا نئين ڳالهہ ڪونہ آهي. چاندوگيہ اُپنشد ۾ ان جو بہ ذڪر آهي. هڪ ٻي ڳالهہ بہ ڌيان ڏيڻ جهڙي آهي. فقط ڀارت ۾ ئي بيماريون دور ڪرڻ لاءِ قدرت جي شڪتين جو اِستعمال ڪونہ ٿيندو هو سنسار جا ٻيا بہ ڪيئي ملڪ ان سرشتي کي ڪم آڻيندا هئا. بعد ۾ جيئن جيئن دوائن ۽ دوائن جو استعمال ڪندڙ ڊاڪٽرن جو زور وڌندو ويو تيئن تيئن قدرتي علاج ويو پوئتي پوندو ۽ دوائون ويون انسان تي پنهنجو ڄار پکير پنديون. زهريليون دوائون ترت لاڀ ڏيڻ لڳيون ۽ انسان ويا ان ڄار ۾ ڦاسندا. عام جنتا کي اِها ڳالهہ ڪنهن بہ نہ ٻڌائي تہ زهريليون دوائون بيماريءَ کي دور نہ ٿيون ڪن فقط ڪجهہ وقت تائين دٻائي ڇڏن ٿيون. قدرتي علاج جيڪو روڳ جي جڙ ئي پٽي ڦٽي ٿو ڪري، ان جي وئي زواليت ٿيندي.

دوائن سان علاج ڪرڻ ۾ هيٺيون لالچون شامل آهن :

ا. روڳ/بيماريءَ کي دٻائي ڇڏڻ

ٿئي ٿو. راوڻ پاڻ يوڳ-ولاس جو شوقين هو ۽ اپواس ڪرڻ يا لنگهڻ ڪڍڻ هن لاءِ ڏاڍو ڏکيو هوندو هو. هن وئدين کي حڪم ڏنو ته ڪجهه ان قسم جي کوج ڪريو جيئن بيمار ٿيڻ تي اپواس ڪرڻ ۽ لنگهڻ ڪڍڻ کان سواءِ ئي علاج ٿي وڃي. وئدين کن جڙين ٻوٽين جي کوج ڪئي ۽ انهن جو ڪاڙهو ٺاهي ڪيترين ئي بيمارين جو علاج ڪرڻ لڳا. ان طرح دوائن جو ويو پرچار ۽ پرسار ٿيندو ۽ قدرتي علاج ويو پوئتي پوندو. دوائن سان علاج ته برابر سولو ۽ لوڪ-پريه ٿيندو ويو پر غلط علاج جي ڪري ماڻهن جي تندرستي وئي بگڙجندي. اڄ ماڻهن جي صحت جي جيڪا حالت آهي اُها حالت دوائن ورتائڻ جي نتيجن کي صاف صاف ظاهر ڪري رهي آهي. هڪ دفعي ڀڳوان ٻڌ کلند نواپه نالي سنگهه ۾ رهيو هو. هڪ ٻوڌ ڀڪشوءَ کي نانگ ڏنگيو. ڀڳوان ٻڌ هنجو علاج چيڪي مٽي، چيٽي، پيشاب ۽ رک سان ڪيو. يعني ڀارت ورش ۾ چيڪي مٽيءَ وغيره سان علاج ڪرڻ جو طريقو اَت-پراچين ڪال کان وٺي ٿيندو آيو آهي. اِنهيءَ طرح هڪ ٻئي ڀڪشوءَ جي بيمار پوڻ تي ڀڳوان ٻڌ ٻاڦ-سنان ۽ گرم پاڻيءَ سان سنان ڪرائڻ جي صلاح ڏني هئي. پراچين ڪال ۾ نه طرح طرح جون دوائون هيون نه اسپتالون پوءِ به انسان، اڄ کان وڌيڪ سکي، صحتمند ۽ وڏي عمر ماڻيندڙ هوندا هئا. ان زماني ۾ ماڻهو قدرتي طرح ئي صحتمند هوندا هئا ۽ اڄ وانگر ماڻهو جلد-جلد بيمار ڪونه ٿيندا هئا. موت تائين هنن جون جسماني، مانسڪ ۽ آتمڪ شڪتيون ٻلوان هونديون هيون. ان زماني جا ماڻهو، اڄ جي ماڻهن وانگر نه ڪو جلد ٻڍا ٿيندا هئا ۽ نه وري ڪم-عمر ۾ مرندا هئا. ان وقت جا ماڻهو سچيءَ معنيٰ ۾ پرڪرتيءَ جا اُپاسڪ هئا ۽ هوُ هميشه قدرت سان جڙيا رهندا هئا. هنن قدرت سان پنهنجو ناتو ڪڏهن به نه ٽوڙيو. هو پرڪرتيءَ جي گود ۾ ئي جنم وٺندا هئا، اُتي ئي جيون جا سڀ ڪاريه ڪندا هئا ۽ آخر ۾ اُتي ئي پراڻ تياڳيندا هئا. ان وقت کان وٺي اسان جي ڀارت ديش ۾ جڻ ته هيءَ پرمپرا جاري ٿي وئي آهي : تيرٿ-اِستانن جو ڀرمڻ، ورت، اُپواس، ساتوڪ ڀوڄن، هفتي ۾ هڪ دفعو ٻنا لوڻ جي ڀوڄن، رام-نام جو سمرڻ ۽ آڪاش، وايو، اگني، جل ۽ پرٿويءَ جو پوڄن. انهن ڪريائن کي ڌرم جو انگ ان ڪري ٺاهيو ويو جيئن ڪوئي به لاپرواه ٿي صحت نه وڃائي وِهي. اُن وقت، بيماريون گهٽ هيون، بيمار گهٽ هئا ۽ علاج تمام سولا هئا جيئن ته اپواس. ان وقت بيمارين جو مقابلو ڪرڻ لاءِ انسان وٽ قدرت کان سواءِ ٻيو ڪجهه به ڪونه هو. سچ پڇو ته اُن وقت قدرتي علاج کانسواءِ ٻئي ڪنهن علاج جي ضرورت به

شوامبوُ

(شو-موتر يعني پنهنجي پيشاب سان علاج ڪرڻ جو سرشتو)

هڪ رات ! ....

ڪنهن ماڻهوءَ کي ڪن دُشمنن گهايل ڪري ڪٽي ڪڏ ۾ ڦٽو ڪيو. اهو گهايل ماڻهو هوش ۾ هو ۽ مدد لاءِ ڪڏ مان ئي رڙيون واڪا ڪري رهيو هو. اُن گهايل اِنسان جو نصيب زور هو جو اُتان هڪ ماڻهو اچي لنگهيو جنهن هن جون رڙيون ۽ واڪا ٻڌا. اُهو ماڻهو ڪڏ وٽ ويو ۽ ڏٺائين ته ڪڏ ۾ هڪڙو لهو-لهاڻ ٿيل ماڻهو پيو آهي ۽ مدد لاءِ رڙيون ڪري رهيو آهي. راهگير اُن گهايل ماڻهوءَ کي دلاسو ڏنو ۽ چيو ته مان هاڻي جو هاڻي توکي ڪڏ مان ٻاهر ڪڍي ڪنهن ڊاڪٽر ڏانهن وٺي ٿو هلان. اُن گهايل ماڻهوءَ چيس، پهرين منهنجي منهن ۾ پيشاب ڪر، پوءِ ڀلي ڊاڪٽر ڏي وٺي هل، نه ته مان مري ويندس.

راهگير اُن گهايل ماڻهوءَ جي منهن ۾ پيشاب ڪيو جيڪو هو پيئندو ويو.

اُن گهايل ماڻهوءَ جو چوڻ بلڪل صحيح هو. پيشاب جي پيئڻ جي ڪري اُن شخص جي جان بچي وئي.

شو-موتر-چڪتسا هڪ اَهنسڪ چڪتسا پڌتي آهي. چڪتسا جي ان طريقي کي ڀارت جي پرڌان منتري سورگيه مرارجي ديسائيءَ ڪافي پرسڌ ڪيو ۽ اِن پڌتيءَ (علاج جي طريقي) تي ڪيترائي ڪتاب لکيا ويا.

ان پڌتيءَ کي شوامبو چڪتسا چيو ويندو آهي ڇو ته اِن سرشتي جو ورڻن سڀ کان اول شِوجيءَ پاروتيءَ جي اڳيان ڪيو هو.

شِوامبو (سو-موتر) چڪتسا پڌتيءَ جو ورڻن ويدن، مهاڀارت، آيرويد، يوُناني پرڻالي، حڪمت، جين-ڌرم-شاستر، يوگ، تنتر شاستر وغيره ڪيترن ئي گرنٿن ۾ اچي ٿو.

ان علاج جي سرشتي جو پرچار-پرسار انگلنڊ جي ڊاڪٽر جان آرم-اسٽرانگ ڪيو. ڪيس ان علاج جي پريرڻا بائيبل جي هن واڪيه مان ملي - 'Drink waters out of thine own cistern'

سو-موتر پيئڻ کان سواءِ هيٺين طريقن سان ٻي ڪم آڻي سگهجي ٿو.

١. شومتر سان انگه ڌوئڻ
٢. شومتر جون بوندون ٽپڪائڻ
٣. شومتر سان گرڙيون ڪرڻ
٤. شومتر جي پٽي رکڻ

٢. دوا ونڻ ۾ هڪ قسم جي سهوليت
٣. دوائن جو استعمال ڪندڙ ڊاڪٽرن کي سرڪار ۽ سرڪار جي قانون طرفان ملندڙ پنيرائي.

قدرتي علاج طرف اينتري قدر لاپرواهي ۽ بيرخي ڏيکارڻ جي باوجود قدرتي علاج پوريءَ طرح ختم نه ٿي سگهيو. اهو ئي وڏو ۾ وڏو ثبوت آهي ان سرشٽي جي ڪارگر ۽ بينظير هئڻ جو. دوائن مان هڪ وڏو نقصان اِهو به آهي ته ماڻهو دوائن جو غلام ٿي وڃيٿو ۽ هن جي جيون جي شڪتي وڃي ٿي گهٽجندي ۽ هو قدرتي علاج مان فائدو وٺڻ جي لائق به ڪونه ٿو رهي.

ارڙهين صديءَ جي وچ واري عرصي کان قدرتي علاج جو سورج وري اُڀرڻ لڳو. سڄي سنسار جا ودوان ۽ ڄاڻو انسان اِهو محسوس ڪرڻ لڳا ته دوائن جو استعمال ۽ ايلوپٿي سرشتو ته دوشن جو گهر آهي ۽ اهو هڪ غير قدرتي طريقو آهي. انهن دوائن جي استعمال جي خلاف آواز ڪڙو ڪيو ۽ ان جي جڳهه تي قدرتي علاج جي طرفداري ڪرڻ لڳا. مزي جي ڳالهه اِها آهي ته ايلوپٿيءَ جي خلاف قدرتي علاج جي فائدي ۾ ايلوپٿيءَ جي ڊاڪٽرن ئي آواز ڪڙو ڪيو!

جيتوڻيڪ پراڪرتڪ چڪتسا پڌ تي (قدرتي علاج) ڀارت جو ئي علاجي سرشتو آهي پران سرشتي جي گمناميءَ ۾ هلي وڃڻ کان پوءِ ان جو پنر جنم اولهه جي ملڪن ۾ ئي ٿيو، ان حقيقت کي نڪاري نه ٿو سگهجي.

جيمس ڪيوري ۽ سر جان فلاير به آهي ايلوپٿيءَ جا ڊاڪٽر هئا جن سڀ کان اڳ قدرتي علاج جي اهميت کي محسوس ڪيو ۽ ان جي کوجنا ۾ لڳي ويا. انڪانپوءِ ته قدرتي علاج ڪندڙن ڊاڪٽرن جي هڪ وڏي قطار لهندي وئي.

مهاتما گانڌيءَ قدرتي علاج ۾ اڻوٽ وشواس رکندو هو. هن اپريل ١٩٤٦ ۾ اُرلي ڪانچن (ضلع پٽي) ۾ ڀارت جي پهرئين پراڪرتڪ چڪتساليه (آشرم) جي اِستاپنا ڪئي. سندس لکيل ڪتاب Diet & Diet Reform آهار - شاستر تي لکيل هڪ تمام ڪارگر پستڪ آهي. باپوجيءَ جي اڻٿڪ ڪوشش سان پوري ديش ۾ قدرتي علاج جو ڪافي پرچار-پرسار ٿيو.

پنڊت جواهرلعل نهرو خود دوائن کان دور رهندو هو ۽ بيحد مشغول هوندي به هر روز يوگ-آسڻ ۽ ڪسرت لاءِ ڪيئن به ڪري وقت ڪڍندو هو.

ونوبا ڀاوي جو قدرتي علاج ۾ اڻوٽ وشواس هو ۽ مرارجي ديسائي ته موتر-چڪتسا-پڌتيءَ جو خود استعمال ڪندڙ ۽ وڏو همايتي مڃيو ويو آهي.

سدائين ويچاريندو رهه:

- ايشور سروَشڪتيوان آهي، اُهوئي منهنجو سيني ڪان وڏيڪ پلو چاهيندڙ آهي، مان به هن جوئي آهيان تہ تنهنجي اندر ۾ سندس ڪرپا سان تياڳ، پريم، آنند، سچ، سڦلتا، ديا جي ابلاڪا سدائين اُتپن ٿيندي رهندي.
- ادا،

نہ ڪر پئہ،
نہ ڪر پولو،
نہ گهبراءِ.
صدق رک سائينءَ ۾،
صدق رک پختو،
تہ پڪ پڳوان پلي ڪندو!

- اندر ۾ من مندر ۾ اونهي تبي هڻ. لهرن ڏانهن نہ نهار، پاڻي آهہ آڌار، لهرون ننڍيون وڏيون، صاف، ميريون انيڪ روپن واريون آهن، مگر پاڻي هڪ آهي. اهڙيءَ طرح سان جڳتر جو آڌار هڪ ئي برهم آهي. تنهن کي جاڻ تہ پوءِ بيءَ جاڻ جي ضرورت ڪانہ پونديءِ!
- اپياس ۽ ويراڳ ۾ گذار. نشڪام ست ڪرم ڪرڻ سان ۽ نشڪام ايشور اُپاسنا ڪرڻ سان من وس ۾ ٿي سگهندو.
- سنڌيءَ ۾ مثل مشهور آهي تہ ”گهر جهڙو سڪہ ڪونهي.“ اُهو سچو گهر، جنهن کي سوامي صاحب جن آدي گهر ڪري ڪوٺيو آهي، سو آهي تنهنجي آتما. اِنهي گهر ۾ جيسين اسان نہ گهڙيا آهيون، تيسين سڪہ مور نہ ملندو. باقي پيو سڀ تہ آهي پٽڪڻ. آنند جو سمنڊ، سڪہ جو ساگر آهي اسانجي اندر ۾، تهہ ۾ ناسونت پدارٿن ۾ نہ.

کيل پلائي وساريو

- اسانکي هميشهہ پين جا گڻ ڏسڻ گهرجن ۽ نہ اوگڻ.

اوهين ڪي چڱا ڪم ڪريو يا ڪي پلائي جا ڪم ڪريو تہ اُهي وساري ڇڏيندا ڪريو. اِئين سمجهو تہ اُهي پلائيءَ جا ڪم اوهان ڪين ڪيا آهن. سمجهندا ڪريو تہ سائينءَ جي اوهان تي پاجهہ آهي، جو اوهان کان اهڙا ڪم ٿيا آهن.

- ماءُ پيءُ جو فرض آهي تہ پارن کي سئنيما طرف نہ موڪلين. انهيءَ سئنيما ڪري ڪيترا گهر برباد ٿي ويا آهن. برا چترءِ واسنائن پريا گانا چت خراب ٿا ڪن! من خراب تہ شرير خراب! اهڙي سئنيما مان نقصان ئي نقصان حاصل ٿئي ٿو!
- جڳت جي اندر جيڪي بہ وستو ڏسي رهيو آهين، سي سڀ اٿيئي فاني. سنسار

۵. شومتر ٽپڪائڻ / لڳائڻ
٦. شومتر سان ٽاڪوڙ ڪرڻ
٧. شومتر جو ليپ ڪرڻ
٨. شومتر سان مالش ڪرڻ

شو-موتر چڪتسا جي طريقي سان تقريباً سڀ روڳ لهي وڃن ٿا. مثال طور :

١. اکين جا روڳ (بيماريون)
٢. ڪن جا روڳ
٣. ڏندن ۽ ڏاڙهن جا روڳ
٤. منهن ۽ چهري جا روڳ
۵. گلي جا روڳ
٦. رت وهڻ، زخم وغيره
٧. هڏين جو ٽٽڻ
٨. سور پيدا ڪندڙ ڦٽ ۽ ڦرڙيون
٩. سوجهه
١٠. چمڙيءَ جون بيماريون ... وغيره وغيره

جيتوڻيڪ شوامبوُ پڌتيءَ سان علاج ڪندڙ ڊاڪٽرن جو چوڻ آهي ته پنهنجو ئي پيشاب (شو-موتر) پيئڻ سان ڪافي مرادو انيڪ بيمارين جو علاج ٿي وڃي ٿو ته به آزمودن اِهو ڏيکاريو ۽ ثابت ڪيو آهي ته مرد لاءِ ڪنهن به ٻئي مرد جو پيشاب ۽ استريءَ لاءِ ڪنهن به ٻيءَ اِستريءَ جو پيشاب به اوترو ئي لاڀڪاري آهي جيترو سو-موتر يعني پنهنجو پيشاب.

موتر-چڪتسا کي منهن گهنجهائي يا دل ڪٽي ڪري قبول نه ڪريو. جيڪڏهن توهان کي خبر پئجي وڃي ته رنگين ۽ سندر شيشين ۾ بند ٿيل دوائون يا گوريون ڪيئن ٺهيون ٿيون ۽ ڪهڙين شين مان ٺاهيون ٿيون وڃن ته توهان مان شايد ڪوئي به دوائون ۽ گوريون وٺڻ قبول نه ڪري - پسند ئي نه ڪري.

هميشه گيانين جو هيءُ وچن ياد رکو ته 'ڪمل جو گل ڪيچڙ ۾ ئي پيدا ٿيندو آهي.'

> 'چراچر جي سوامي، وشڻوءَ جي هزارن نالن مان هڪ نالي جو ئي جپ ڪرڻ سان سڀ بيماريون دور ٿي وڃن ٿيون.
>
> -چرڪ سنهتا

دلدارن جا خط ۽ تبصرہ

سدا حيات شاعر شري پرسرام ”ضيا“ جي ياد ۾ سنڌونگر (مهاراشٽرا) مان شايع ٿيندڙ ٽماهي مخزن ”ضيا“ نيمائتي ملندي آهي. سچ پچ شري پرسرام ”ضيا“ جي سپتر نارائڻ پرسرام ڪيرون لهڻيون جو، سمپادڪ ۽ صلاحڪار منڊل جي ساٿ سهڪار سان ٽماهي مخزن پنهنجي پتا صاحب جي ياد ۾ نيمائتي شايع ڪري رهيو آهي ۽ معياري مواد جو لطف پاٺڪن، اديبن ۽ ساهتيہ پريمين کي وٺائي رهيو آهي. خاص ڪري ”ضيا“ صاحب جي جنم دن ١١ جولاءِ تي پرڪاشت ٿيل انڪ-٨، (اپريل-جوُن ٢٠٠٠) وڏي اهيمت رکي ٿو. اُنجو مکيہ ڪارڻ آهي بين ادبي رچنائن سان گڏ ”چشمديد گواه“ ويڊيو پلي ليکڪ: منوهر بيدي ۽ ساڳئي ئي ليکڪ دواران ”ڇند شاستر“ وشيہ تي ڇند وديا ۽ علم عروض بابت معلوماتي مضمون نهايت ڪارائتو آهي، جنهنجو مطالعو ڪري شاعريءَ جو فن سکڻ جو خواهش رکندڙ نوجوان/نوجوانڙين ڪافي فيض حاصل ڪري سگهن ٿيون. ڇند وديا ۽ علم عروض بابت ڪاليجن جي سنڌي وشيہ جي سوالي پيپرن ۾ پڻ انهن وشين تي سوال پڇيا ويندا آهن. هت ڇند شاستر جي ڏنل ڄاڻ جا ڪي مثال ڏيان ٿو، ڇند کي ليکڪ ٻن حصن ۾ ورهايو آهي (١) ماترڪ ڇند، جنهن ۾ ماترائن جي ڳڻپ اچي وڃي ٿي. (٢) وارڻڪ ڇند : جنهن ۾ اکرن جي ڳڻپ اچي وڃي ٿي. ڪتاب ۾ ڏنل مثال : ڪنهن ٻہ آواز جو اُچارڻ ڪرڻ ۾ جيڪو وقت لڳندو آهي، ان جي ننڍي ۾ ننڍي اڪائي کي ماترا چئبو آهي. مثال طور ”اَ“ جي اُچارڻ ڪرڻ ۾ ”آ“ جون ٻہ ماترائون .(اکر) ليکيون وينديون آهن. هڪ اکر واري ماترا کي ”لگهو“ ۽ ٻن ماترائن واري لفظ کي ”گرو“ ماترا چيو ويندو آهي. ماترائن جي ڳڻپ جو نمونو پڻ مضمون نگار ڄاڻايو آهي مثال طور : عجب - ٽي ماترائون / ٽي اکر. ڏوراپو - ڇهہ ماترائون / ٽي لفظ پوءِ دوها ڇند ۽ چوپائي ڇند جي ڄاڻ مثالن سميت رڻائتي نموني ڏني ويئي آهي. سنت تلسيداس جو ”رام چرت مانس“ گرنٿ چوپائي ڇند ۾ لکيل آهي. وڌيڪ منوهر بيدي لکي ٿو، دوها ڇند ۾ يا دوهي ۾ ٻہ ستون آهن پر دراصل دوها ڇند ۾ چار ستون آهن ۽ تڪ ٻين ۽ چوٿين سٽ جي ملائي ويندي آهي. تنهنڪانسواءِ تڪ وارا اکر گرو - لگهو هجن. مثال طور :

ڪال - مال / پوءِ - ڊوءَ / سنتُ - انتُ

نوُرا ڪيري اُپ ۾، تارا تارا پير، ڪاري ڪجلي ڪامٽي ! ڇڏ تون

جا سگهہ ڪن ٻنگر آهن. آنند آهي اندر ۾. سدا انترمکي ٿي رهه.

❖ اَدل، هيل تائين تنهنجو من وشين ڏانهن پٺِيَ ڊوڙيو آهي، ڇاڪاڻ تہ شرير کي سندر ۽ آنند روپ پٺِي سمجهو اٿيئي. پر حقيقت ۾ اِئين آهي ئي ڪونہ. هيءُ شرير سندر نہ آهي. اِهو تہ رت ماس هڏن جو پتلو آهي. من کي سمجهائي اُن شرير ۾ جو موهہ آهي، سو ناس ڪجي.

❖ روز پنهنجن دوشن تي درشٽي وجهندا رهندا تہ دوش ويندا رهندا.

ڪرتويہ جو پالن ڪندا رهو. ٻڌيءَ دوارا من کي سمجهائيندا رهو ۽ دوش ڪڍندا رهو تہ پوءِ پاڻيهي توهانکي اُنهيءَ اکنڊ آنند جو انڀوُ ٿيندو.

❖ نيڪ ڪرم ڪندو رهندين پر اها چاهہ رکندين تہ ماڻهو منهنجي واکاڻ ڪن تہ پوءِ ڪماليت جي بدران زواليت جي ويجهو پوندو ويندين.

❖ سيکو آنند چاهي ٿو پر ملي ٿي اُلٽي ڳالهہ. آنند اُن کي ملندو، جيکو ٻڌيءَ کي شڌ بڻائيندو. اُنکي تمو ۽ رجو گڻ کان هٽائي ستوگڻي بڻائي.

اِهو سنڪلپ ڪري تہ :-

ڪري نيم سان ستسنگہ اندر پنهنجو اُجاريندس.

❖ دنيا مسافرخانو آهي ۽ اسين مسافر. مسافر کي موهہ ڪونہ ٿيندو آهي. اُن ۾ اِها ڀاونا ٿيندي آهي تہ مسافرخاني جون شيون منهنجي ڪم لاءِ آهن پر منهنجون ڪين آهن. هڪ ڏينهن هن سنسار منجهان راهي ٿينداسون. اِنڪري اسان کي ڪجهہ اُن پرلوڪ جي لاءِ بہ توشو ٺاهڻ کپي.

❖ هنن فاني پدارٿن ۾ ڪوريئڙي وانگر ڄار ڪيڙي پاڻکي جڪڙينداسون تہ پوءِ انت سمي ڏاڍو پڇتائينداسون.

هن ٻي بقا دنيا جي جوڙجڪ کي لڳي ويا آهيون پر اُن آدي گهر جي ڪا سمک ڪانہ ٿا رکون. سچ پچ تہ اسان جواصل گهر اُهو آهي، جنهن گهر کان وڇڙي ويا آهيون.

❖ من کي مڙدي ڪرڻ اٿوا اِندرين کي مارڻ لاءِ برهم گيان آهي.

پنهنجو مؤل مقصد هڪ ئي هئڻ کپي. اُهو مقصد آهي آتم گيان، آتم ڌيان ۽ آتم آنند.

سدائين اُن ۾ اِستٿ رهي، شانت نرواڻ پد پراپت ڪجي.

❖ سڀ اسٿول شرير ڪٺ پتلين وانگر آهن. عام طرح سڀ ماڻهو انهن اسٿول شريرن کي حقيقي طرح سڀ ڪجهہ ڪندڙ ۽ خودمختيار ٿا سمجهن.

❖ پنهنجي شخصيت جي باري ۾ سوچڻ بلڪل بند ڪرڻ بعد ئي صحيح روپ ۾ سک جي شروعات ٿي ٿئي. اُن اکنڊ سک جي اڳيان ٻيا سڀئي دنيوي سک ڦڪا ٿا ڀاسن.

يوگيراج سوامي ليلاشاهہ

آمريڪا

منهنجا پيارا نارائڻ تنهنجي قرب تان قربان. ضيا سواگتي پرچو پڙهي اندر اُجالو ڪيم ۽ آتمڪ آنند مليم. منهنجي گرديو سوامي ٻوڏراج صاحب چداڪاشي ٻوڏ ڪور پيپج پڄڻ مالها کي ٻه ياد ڪيو اٿئي. وڏي مهرباني. مان ٨٦ سالن جو سنساري سفر سماپت ڪري رهيو آهيان. ماڻ ۾ ٿي رهيو ١٦ پيپج عاشق مري ويندو. ١٧ پيپج ۾ ڀاءُ نارائڻ مان ٻه مري رهيو آهيان.

مونکي ٻه ياد ڪيو اٿو مهرباني ضيا جا آهن اصلي ٻول پيپج ٢٧ انهن مان تازي سگند سُرهاڻ ملي ٿي. آمريڪا جي سنڌين کي انڪ-٧ گهٽو پسند آيو آهي. رگ ويد جي رچا دل ۾ ديرو ڄمائي ٿي.

١ آگسٽ ٢٠٠٠ موتيلعل لڇيرام بناٽي

ممبئي

ضيا جنوري-مارچ ٢٠٠٠ جو پرچو اڄ مليو اُن سان گڏ پتريڪا ٻه ملي. مهرباني، ضيا جي سهڻي ياد قائم رکڻ لاءِ توکي شاباش هجي. منوهر بيدي کي ٻه ڏنيرواد مواد سهڻو ۽ پڙهڻ پر ڇهڻ جهڙو چونڊي تو پنهنجي قلم جو ٻه سنو چمتڪار ڏيکاري ٿو. ضيا ساهتيہ جون چونڊ جهلڪون رسالي کي وڏيڪ مهانئتو ۽ ملهائتو بڻائن ٿيون اشتهارن کان سواءِ پرچو ڪڍڻ لاءِ جگر کپي جو منهنجون شپ ڪامنائون تو وٽ آهن.

٢٥ ميءَ ٢٠٠٠ گوند مالهي، بمبئي

ممبئي

ضيا مغزن نت نيم مونکي پهچندي آهي انهيءَ عنايت لاءِ مان تنهنجو شڪر گذار آهيان. ايڪونهن صديءَ جو پرچو پهتل آهي. ڀاءُ منوهر بيدي جو سمپادڪيہ فلمي ڪهاڻي تمام سنو لکيل آهي ۽ ڪارائتو آهي. ڪيس منهنجون مبارڪون ڏج. ضياصاحب جا غزل پڙهيم شايد سندس ابتوائي دؤر جا پاڪستان ۾ شعر لکيل آهن جن ۾ پارسي نموني جا زيراضافت وارا ڏکيا لفظ آهن. ضيا جا ڇپاري وارا شعر ڪافي ڇهندر ۽ سؤلا آهن. ايم.ڪمل جي نئين ڪويتا ٻه ڪوڪا وٽي سندس ٻيو شعر فرق اُن جو وزن سمجهه ۾ نہ آيو. ڪائونس ڇپي منهنجي ڄاڻ لاءِ اُن جو وزن ايندڙ پرچي ۾ ڏج ٻين ڪيترن شاعرن جي شعرن ۾ وزن جون ڪچايون آهن جي ضيا جهڙي وزن جي پڪي پختي شاعر جي نالي تي مغزن ۾ نہ ڦا سنا لڳن. توکي شاباس آهي جو پنهنجي پتا جي يادگيري بر قرار رکڻ لاءِ هيءَ ضيا مغزن ڪڍي رهيو آهين.

٢٦ جون ٢٠٠٠ پريو وفا

٢٦-٥-٢٠٠٠

آهين ڪير ؟

مٿئين دوهي ۾ ”اُپ“ لفظ جي ”پ“ اکر کي شد ڏيئي ان جون ٽي ماترائون ڪيون ويون آهن ... اڪٿر، اياز، بيوس وغيره. پاڪستاني سنڌي شاعرن دوهي کي ان نموني لکيو آهي ۽ ان ۾ ڪوئي هرج بہ ڪونہ آهي. ليڪڪ اهو بہ ڄاڻايو آهي تہ دوهي کي الٽو ڪبو تہ سورٺو ٿي پوندو آهي.

هن انڪ ۾ شعر شاعري جي فن ۾ ڀاو پڪش جي نيمن ۽ قاعدن بابت مقالي سان گڏ ”ڊائلاگ ڪلا“ تي بہ هڪ ڪارائتو مقالو ڏنل آهي، اهو بہ اسان جي شري منوهر بيديءَ جو ئي لکيل آهي. ليکڪ جي لکڻ موجب، ”ڊائلاگ، سنواد، ڪٿوپڪٿن، گفتگو انهن سيني لفظن جو مطلب آهي، ٻن يا ٻن کان وڌيڪ ماڻهن جي وچ ۾ ڳالهائڻ-ٻولهائڻ جي ڪريا. ڊائلاگ جو ضد آهي مونولاگ يا سُوَگت ڀاشڻ يعني پنهنجو پاڻ سان ڳالهائڻ. سوچڻ نہ، پر ڳالهائڻ، يعني ايترو زور سان چوڻ جيئن آس پاس ۾ حاضر ماڻهون بہ ٻڌي سگهن.

موزون شاعريءَ وانگر ممبئي (مهاراشٽرا) سنڌونگر جي اعليٰ ساهتيڪار موزون ڊنگ جا ناٽڪ پڻ لکيا آهن جن جي ڊائلاگن ۾ موزونگيءَ جي مستي ڏسڻ لاءِ ملندي.

بهر حال منوهر بيديءَ جي هن مقالي ۾ نوٽ ڪرڻ جي خاص ڳالهہ آهي: ”جيئن تہ سٺو ڊائلاگ لکيل ڀاشا جي بجاءِ وهنواري ڀاشا جو عيوضيپڻو ڪري ٿو انڪري ان ۾ ڀاشا جي تصغيري صورت (Verbal Short hand) دوتيہ پرش (Second Person you') ۽ Active Voice وغيره جو ڀرپور اِستعمال ڪرڻ سان ڊائلاگ وڌيڪ اثرائتو بڻبو آهي. اهڙي معلماتي مقالن ڪري هي ”ضيا“ اَنڪ سچ پچ هڪ اَهميت رکندڙ انڪ ٿي رهندو.

سنڌي سمراٽ (هفتيوار)

احمدآباد ٢٠٠٠-١٠-٣

ممبئي

ضيا ساهتيہ مالها طرفان موڪليل ٽپڻو پهتو لکہ مهربانيون، اوهان مخزن بہ بانيم پهچندي رهي ٿي واڌايون. ساهتيہ رچنا جو سٺو ڪاريہ ڪري رهيا آهيو. ڌنيواد.

٢٠ آگسٽ ٢٠٠٠ ڪيرت ٻاٻاڻي

فقط آنءُ چنچل

نہ سامي سچل مان، نہ دلگير آهيان،
ضيا کين آهيان نہ بيوس سڏايان.
ڪري ياد شاعر، ضيا کي پڙايان،
سُخن پر ضيا جا، ڪٿان مان ڳُهرايان.

نظم ۾ سلاست، شُرارت، حرارت،
وزن بحر سان پڻ، آ ڪوشش نباهيان،
ڏُکايل سِڪايل، ۽ گهايل ملن تا،
خفا تي جفا ڪن، وفا سان نباهيان.

زبان سان چوان ڇا ؟ لکِي تو ٻڌايان،
ڪڇو آنءُ شاعر، وزن بحر ناهيان،
خيال مال رومال ڪان خالي آهيان،
معياري ڪتابن، جڳهہ ڪيئن پايان ؟

نہ سُر تال ڄاڻان، نہ تبلو وڄايان،
مشاعري جي سڏ تي، تو سڏڙو اُونايان،
پڙهڻ لاءِ سڏن کين، تو دل کي ريجهايان،
اندر ئي اندر جا، تو جذبا دٻايان.

ڏنا زخم پنهنجن، ڪٿي مان ڇپايان،
اشڪ پنهنجا لوڪان، لکي تو لڪايان،
اصل ڪان مان آهيان، ۽ رهندس جڳت ۾،
ضيا کي تو هردم، پيو مان پڏايان،

نظر کي چوان ڇا ! نہ قابو تو پانيان
چون آه ”چنچل“ تو من کي مڃايان.

وزن : فعولن، فعولن، فعولن، فعولن

دهلي

نمسڪار- پتريڪا ٽپڻو ۽ شپ ڏينهن ضيا ساهتيہ مالها طرفان سوکڙي ملي، مهرباني ضيا جي تازي انڪ ۾ منهنجي نئين قسم جي ناول آءٌ جوئي آهيان سوئي آهيان جي سمالوچنا چست-درست آهي اُن ناول سان ڪافي محنت ڪندي بيدي صاحب چڱو ٽائيم ڏنو هوندو مان سندس شڪر گذار آهيان. جيڪڏهن ڪو پاٺڪ اُن نئين ناول کي پڙهڻ چاهي تو مان ڪيسُ سوکڙي طور اُهو ناول موڪليندس.

٢٠ آگسٽ ٢٠٠٠ — موتيلعل جوتواڻي

احمدآباد

پريہ شري نارائڻداس جي،

’ضيا‘ ٽماهي رسالي جو ستون انڪ مليو. ان کان اڳہ بہ ٽي مليل آهن. مون اڳي وينتي ڪئي هئي تہ رسالو نيم سان موڪليندا ڪريو. پر ريگيولر نہ ملندو آهي. مان تہ ائين سمجهندو هوس تہ شايد ريگيولر نہ ڪڍندا آهيو. هرهڪ مخزن کي نيم سان ڪڍڻ جي چاهنا تہ سڀني سمپادڪن کي هوندي آهي پر ڪيترن ڪارڻن ڪري مخزن اڳتي هلي بند ٿي ويندي آهي. توهان تہ خاطريءَ سان لکو ٿا تہ رسالو ڪنهن بہ حالت ۾ بند نہ ٿيندو. شل ائين ٿئي.

سمپادن ۾ اجا گهڻو سڌارو گهربل آهي. هڪ ئي انڪ ۾ منوهر بيديءَ جون ڇهہ رچنائون ! سمپادڪ بہ پاڻ تہ رچنائون بہ پنهنجون. ٻين ليکڪن کان بہ سهڪار وٺو. رسالو ننڍو آهي تنهن ۾ تہ رچنائن ۽ اديبن جي گوناگوني هئڻ گهرجي. اُميد تہ سڌارو آڻيندا. وڌيڪ سڪہ.

٣ جون ٢٠٠٠ — هوندراج بلواڻي

جئپور

پيارا ڀاءُ نارائڻداس سچانندائڻي، خوش هجو شال !

عرض تہ اڄ ’ضيا‘ رسالي جو انڪ-٧ ۽ ٽِئي پتريڪا پهتي، جنهن لاءِ مهرباني.

رسالي جي سمپادڪ ڀاءُ منوهر بيديءَ ڪيرون لهڻيو، جنهن رچنائن جي چونڊ ڪري رسالي جي شوڀا وڌائي آهي. مختصر مُکڪن ۾ چڱو مئٽر اچي ويو آهي، مختلف موصوفن تي. رسالي شايع ڪرڻ پنيان اوهان جيڪا جاکوڙ ڪري رهيا آهيو، تنهن رنگ لاتو آهي، رسالي ۾ جان ڦوڪي آهي.

ڀاءُ منوهر بيديءَ لاءِ سلام، سدائين گڏ.

٢٢ ميءِ ٢٠٠٠ — واسديو ’سنڌو-ڀارتي‘

آخرين صفحو

مون وٽ جنهن قسم جون رچنائون اچن ٿيون، انهن مان ٿي سنڌي ساهتيہ جي مؤجوده حالت ۽ ساهتيڪارن جي منوورتين جو پتو پوي ٿو.

ڪويتائون، جن ۾ غزل، گيت، نظم وغيره وغيره سڀ شامل آهن، انهن ڪوين/شاعرن وٽان ٿيون اچن جن کي نہ ڇند وديا جي ڄاڻ آهي، نہ علم عروض جي ڄاڻ آهي ۽ نہ وري جن جو ابياس گهرو آهي. اُهي اديب ٿيڻ جا تمنائي ادب ۾ گهٽ پر ڇپجڻ ۾ وڌيڪ چاهہ ۽ وشواس رکندا آهن. انهن کي اِها غلطفهمي ٿي وئي آهي تہ هنن جون رچنائون ڇپجنديون ۽ مهان ساهتيڪار بڻجي ويندا. ڪڏهن ڪڏهن مون کي غصو بہ ايندو آهي تہ اڄ عام انسان جي سامهون ساهتيہ جي کهڙي نہ درگتي ٿي وئي آهي جو عئرا غئرا نٿو خئرا بہ مهان ساهتيڪار ٿيڻ جا نہ فقط خواب ٿا ڏسن بلڪ اُميدون بہ لڳائي ويٺا آهن.

اُميدون بہ ڇو نہ لڳائيندا ! جڏهن هو ڏسن پيا ٿا تہ ٻہ-ٽي ڪتاب لکي ڪري ئي ڪيترن کي اڪادمي اوارڊ ملي ويا آهن تہ هنن جون اُميدون ڇو نہ جاڳنديون ! ساهتيہ جي خاص ڄاڻ نہ هئڻ جي ڪري هو فقط متا ڳٽي ڄاڻن پر کوپڙيءَ جي اندر ڇا پريو پيو آهي، ان سان هنن جو ڪوئي واسطو ڪونہ آهي. هو اها غلطي ڄاڻي-واڻي ڪونہ ٿا ڪن پر انهن ويچارن کي اهو ڪنهن ٻڌايو ۽ سمجهايو ئي ڪونہ آهي تہ ساهتيہ فقط پنن کي ڪارو ڪرڻ جو نالو يا نتيجو ڪين آهي ۽ اُن جي پٺيان ڪافي علم، ڪافي ابياس ۽ ڪافي محنت جو ٻل آهي. انهن ويچارن ڏوهيئڙي ۽ بيتن جو نالو تہ ضرور ٻڌو هوندو پر شاعر/ڪوي جي کهڙي جادوءَ جي ٻل تي انهن جي شرير ۾ آتما جو پرويش ٿئي ٿو ۽ آتما کي اونچائي ملي ٿي، ان ٽي هنن ڪڏهن سوچيو ئي ڪين آهي. انهن هميشهہ فلمي گيت تہ ٻڌا آهن پر ساحر، شڪيل، شئلندر، انهن ۾ ڪيئن ۽ ڪيتري انداز ۾ سحر (جادو) پرڻ ۾ ڪامياب وڃن ٿا ۽ کهڙن سببن جي ڪري ايها فتحيابي ڪين ملي ٿي، اُن جي هنن کي ڄاڻ ئي ڪونہ آهي ڇو تہ ڪنهن هنن جي سامهون انهن نقطن کي اجاگر ڪيو ئي ڪونہ آهي.

صحت، سندرتا، قدرتي علاج ۽ آسڻن جي پريمين جي زور پرڻ تي اسان ضيا رسالي جي انڪ - ١٠ (آڪٽوبر-ڊسمبر ٢٠٠٠) کان وٺي ''صحت سنسار''

ٻولي، سنسڪرتي ۽ جاتي

اسانجي جد-و-جهد نہ تي آ ختم، زندگيءَ ۾ رهندو جيسين دم ۾ دم
او سنڌي ساهسي ۽ رشارتي، پنتي نہ هٽايو وڌايو اڳتي قدم !

١. ڌرم-ٻوليءَ خاطر ديس سنڌ ڇڏيوسين
محنت مزوري ڪري هٽ نئين ڇت اڏيسين
ڪري غفلت ٻوليءَ کي پنتي ڌڪيوسين
اڙي سنڌي ٻولي سکو اوهان کي سنڌيت جو قسم !

٢. فڪر ناهي ڀل ٻيون ٻہ ٻوليون سکو
اڄان ڀي سکو ۽ اڃا ڀي وڌو
پر جيجل ٻوليءَ کي نہ پنتي ڇڏيو
ٻيلي پوئتي نہ پئو اوهان کي ٻوليءَ جو قسم !

٣. ڪمايو ڌن دولت تہ ڇا تي پيو
ماڻيو ڪرسي-عهدو-مان تہ ڇا تي پيو
ڪيو دان پڇ ٻہ تہ ڇا تي پيو
سڀ ضمير کي جهنجهوڙيو، اوهان کي وطن جو قسم !

٤. ماءُ - پيءُ، ڀيڻ-ڀاءُ ۽ گهر ٻار ڇا
سڀ ڪان وڌ جاتي ۽ سماج جو شان آ
ٻولي - ڌرم صدفي، تئي اگر ڪارگر
شاهي دان سان ڪوليو اسڪول، اتو
اتو جيسين هڏيون ماس چم !

٥. هر سنڌيءَ تي لازم ، جاتيءَ جو فرض آ
لکي، پڙهي سمجهي، ٻي ڇا جي غرض آ
ڪلا-سنسڪرتيءَ جو جاتيءَ تي، وڌو قرض آ
’ديپڪ‘ جلاءِ ٻيهر - ديپ سنڌيت جو
ان ڪان مٿي آ نہ ٻيو ڪو ڪرم ۽ ڌرم !

٦. اسانجي جدو-و-جهد نہ تي آ ختم زندگيءَ ۾ رهندو، جيسين دم ۾ دم
او سنڌي ساهسي ۽ پرشارتي، پنتي نہ هٽايو وڌايو اڳتي قدم !

اوهان پنهنجي ٻار کي موت جي سزا ڏيندا ؟

بلڪل نه !

ته مهرباني ڪري هيءُ غور سان پڙهجو.

شاديءَ کان اڳ رت جي تپاس، اوهانجي اولاد کي خوفناڪ تباهيءَ کان بچائي سگهيتي. "ٿيلاساميا ميجر" Thallassaemia Major ٿيلاساميا مائينر (ننڍي) بيماريءَ جا جيوڙا جائي جم کان ٿين ٿا. پرش ۾ به ته استري ۾ به.

جڏهين ٿيلاساميا مائينر جيوڙن وارا جوان وڏا ٿي شادي ڪندا ته انهنجي اولاد کي ٿيلاساميا (وڏي) بيماري ٿي سگهيتي.

ٿيلاساميا ميجر لا-علاج بيماري سنڌي جاتيءَ ۾ ڇڪي ڦهليل آهي. ان بيماري وارن ٻارن جي رت ۾ هوميوگلوبن ضرورت کان گهڻو گهٽ هوندي آهي. جنهنجي نتيجي ۾ رت پاڻيءَ وانگر ڇڏو ٿي ويندو. اهڙن ٻارن کي زنده رکڻ لاءِ بار بار نئين رت وجهائڻ جي ضرورت پوندي آهي. اهڙي ٻار جون بڪيون ۽ جيرو وڏي ويندو آهي، انڪري مٿا پيشاب ۽ دل جي بيماري ٿي پوندي آهي. اهڙن ٻارن جي عمر وڌ ۾ وڌ ۱۵ کان ۲۰ سالن تائين ٿيندي آهي. تنهنڪري اڳوات رت جي تپاس جو فيصلو بربادي يا آباديءَ جو رستو کولي سگهيتو. هاڻي ئي عمل ڪريو !

ٿيلاسامِيا لاءِ رت جي تپاس ڪرايو !

جاتيءَ جي ڀلي لاءِ هيءُ اشتهار وجهايو ويو آهي.

شڀ ڪامنائن سان

HOTEL ROSEWOOD

99/C, Tulsiwadi, Opp. Air-Conditioned Market, Tardeo,
Mumbai - 400 034. Tel. : 494 0320 / 27 (8 Lines)
Fax : 4953764 Telex : 011-76396 ROSE IN

ڪالم شروع ڪري رهيا آهيون، جنهن جي جوابداري پراڪرتڪ چڪتسا پڏتيءَ
جو اڀياس ڪندڙ سيما راولاڻيءَ پاڻ تي کنئي آهي.
ضيا رسالو توهان تائين پهچي ٿو. توهان رسالو پڙهو ٿا. باقي پنهنجا
اصرات ظاهر ڪرڻ ۾ توهان پوئتي ڇو ٿا رهجي وڃو؟ توهان کي ڇا وڻيو، ڇا
وڻيوءَ اڃا ڇا چاهيو ٿا، صاف-صاف زبان ۾ لکي موڪليو ته اسان توهان جا
شڪر گذار رهنداسين. اسان ”وويڪوائڻي“ جي عنوان سان به هڪ ڪالم شروع
ڪري رهيا آهيون. ڪنهن به نثري چاهي نظمي رچنا ۾ درستي يا ڪاٽ ڇاٽ
ڪرڻ جو سمپادڪ کي پورو پورو اڌڪار رهندو. ان باري ۾ ڪنهن به قسم جي لکه
پڙه نه ڪئي ويندي.

’ضيا‘ ٽماهي ادبي رسالي جو هي انڪ-٩ (جولاءِ-سيپٽمبر ٢٠٠٠)
٢٨ آڪٽوبر ٢٠٠٠ تي پرڪاشت ڪرڻو هو ڇو ته ان ڏينهن تي پرسرام ضيا
صاحب جي ورسي آهي پر ڏياريءَ جو مهاپرب هئڻ جي ڪري اُن ڏينهن تي
ڪوئي ڪاريه ڪرم رکڻ ممڪن نه آهي ان لاءِ هن انڪ جو پرڪاشن (وموچن)
٢٢ آڪٽوبر تي رٿيل ڪاريه ڪرم ۾ ڪيو ويندو.

ضيا (ٽماهي) ادبي رسالي ۾ صحت سنسار

ساهتيه ۽ صحت جي پريمين کي اِهو ڄاڻي خوشي ٿيندي ته ’ضيا‘
(ٽماهي) ادبي رسالي جي ايندڙ انڪ-١٠ کان وٺي اسان ’صحت-سنسار‘ ڪالم
ڏيڻ جو ويچار ڪيو آهي جنهن ۾ قدرتي علاج (پراڪرتڪ چڪتسا) بابت ڄاڻ
ڏني ويندي. اِن ڪالم جي جوابداري سيما راولاڻيءَ پاڻ تي کنئي آهي.
سيما راولاڻيءَ جو پراڪرتڪ چڪتسا پڏ تي (قدرتي علاج) ۾ پورو پورو
وشواس آهي. اُميد ته ان ڪالم ۾ پرڪاشت ٿيل جي ڄاڻ مان عوام کي فيض
رسندو ۽ ڪن بيمارين جو علاج هو گهر ۾ پاڻ ئي ڪري سگهندا.

آسان جي همت-افضائي ٿيندي ۽ ڪالم لکندڙ سيما راولاڻيءَ جو به حوصلو
وڌندو جيڪڏهن توهان اِن ڪالم بنسبت پنهنجا ويچار ۽ رد-عمل لکي موڪليندا
توهان جا رايا پرڪاشڪ، سمپادڪ ۽ ڪالم جي ليکڪا لاءِ امُوليه آهن، بيشقيمتي
آهن ڇو ته اُهي اسان جي رهبري ڪن ٿا ۽ اسان کي ڄاڻ پوي ٿي ته توهان جي
پسندگي ڪهڙي آهي.

منوهر بيدي
٢٢ آڪٽوبر

C-S
139

سرڳواسي پرسرام ضيا صاحب
جا ڪاويہ پستڪ موجود

۱- ''سري سکمني صاحب'' اصلي ۽ ترجمو ڪوتا ۾- هيءَ سکمني پيٺ ڀڳونتي ناواڻي سندس مڌر آواز ۾ ٻائي ڪئسيٽس پرائي امر پد پاتو.

۲- ''سري جپ صاحب'' اصلي ۽ ترجمو ڪوتا ۾.

۳- ''سري نائين محلي'' جا سلوڪ اصلي ۽ ترجمو ڪوتا ۾.

۴- ''رگ ويد جا چونڊ شلوڪ'' ترجمو ڪوتا ۾.

۵- ''باغ بهار'' ٻارن لاءِ گيت (هن پستڪ لاءِ ڀارت سرڪار وٽان انعام مليل). مٿيان سڀ ڪتاب ديوناگري لپي ۾ بہ ڇپايل آهن.

٦- ''روحاني رهبر'' نت نيم روزانو پراٿنائون (هرهڪ تاريخ لاءِ جدا جدا سڄي مهني لاءِ).

۷- ''گيت برهہ جا'' مشهور گيت ڪلام ضيا صاحب جا رچيل جن کي ماسٽر صاحب چندر رڪارڊ پرائي امر پد پاتو.

۸- ''آلاپ ضيا'' (چونڊ رچنائون شعر) ڇاپو ٿيون.

۹- ''سري ڀڳوت گيتا'' اصلي ۽ ترجمو ڪوتا ۾.

۱۰- ''پيغام ضيا'' - روح کي راحت ڏيندڙ جدا جدا پهلن تي رچيل گيت ڪلام شعر تازو شايع ٿيل ڀانگو پهريون.

۱۱- ''ٽماهي رسالو ضيا'' گذريل ٻن سالن کان شايع ٿيندڙ سڀ انڪ هڪ ڪان ستين تائين. جن ۾ جدا جدا ساهتڪارن جون رچنائون ۽ ڪجهہ ضيا صاحب جا ڪلام آهن.

ڪوبہ پريمي پنهنجن پيارن ۽ بزرگن جي ياد ۾ کي بہ پستڪ ستيہ شاسترن جي ڀلاءِ جي ڀاونا سان خريد ڪري مفت وراهائڻ جي شيوا ڪندو تہ اسين بلڪل واجبي بنان نفعي انهن جي ڇاپنا موجب ڦوٽا ۽ ارپڻ پتر وغيرهہ وجهائي هر طرح جو سهڪار ڏينداسين.

خط لکو يان فون ڪريو اسان جو عيوضي روبرو توهان وٽ پهچي ويندو.

مٿيان سڀ ڪتاب موجود ملي سگهندا.

پرڪاشڪ - ضيا ساهتيہ مالها،
بئرڪ 1085، اوٽي سيڪشن،
پرسرام ضيا روڊ، سنڌونگر- 003 421.
ٽيليفون - 549027 (911)